Σχολή: Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών.

Τομέας: Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών.

Μεταπτυχιακό πρόγραμμα: Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια.

Θέμα Ερευνητικής Εργασίας:

Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και η θέση της Ελλάδας.

Παναγιώτα Σιδέρη

Ιανουάριος, 2024

ΕΣΩΦΥΛΛΟ

Σχολή: Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών.

Τομέας: Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών.

Μεταπτυχιακό πρόγραμμα: Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια.

Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και η θέση της Ελλάδας.

Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις.

Διπλωματική εργασία της Παναγιώτας Σιδέρη

ΑΜ: 1227712159

Ιανουάριος, 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright© Παναγιώτα Σιδέρη , 2023. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή 3

1.1 Ερευνητικό Ερώτημα 3

1.2 Επισκόπηση Μεθοδολογίας 4

1.3 Οργάνωση Διπλωματικής Εργασίας 4

2. Θεωρητική Θεμελίωση Διπλωματικής Εργασίας 6

2.1 Η ενεργειακή ασφάλεια στις διεθνείς σχέσεις 6

2.2 Ρεαλισμός 6

2.3 Φιλελευθερισμός 8

2.3.1 Φιλελεύθερος διεθνισμός 9

2.3.2 Θεσμικός φιλελευθερισμός 10

2.3.3 Νεοιδεαλισμός 10

2.3.4 Πλουραλισμός της παγκόσμιας κοινωνίας 10

2.4 Κονστρουκτιβισμός 11

2.5 Η έννοια της Ασφάλειας 12

2.6 Ενεργειακή Ασφάλεια 15

2.7 Ενδιαφερόμενα Μέρη 18

3. Μεθοδολογία Έρευνας 20

3.1 Στόχοι Ερευνητικής Προσέγγισης 20

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα 20

3.3 Σχεδιασμός Έρευνας 21

4. Ανάλυση 22

4.1 Η ενεργειακή κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο 22

4.2 Η παρούσα κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας 25

4.3 Τα ενδιαφερόμενα μέρη 28

4.3.1 Ισραήλ 28

4.3.2 Κύπρος 30

4.3.3 Αίγυπτος 33
4.3.4 Τουρκία 36
4.3.5 Λοιπά κράτη 39
4.4 Η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο και στην ασφάλεια της Ελλάδας 43
5. Συμπεράσματα 46
5.1 Επισκόπηση Συμπερασμάτων 46
5.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα και μελέτη 48
6. Επίλογος 50
7. Παράρτημα 52
8. Βιβλιογραφικές παραπομπές 54
8.1 Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία 54
8.2 Ξενόγλωσση βιβλιογραφία 58

Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτήτριας: Παναγιώτα Σιδέρη

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και η θέση της Ελλάδας.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 02/02/2024 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων: Δρ. Φλώρος Φλούρος, Επίκουρος Καθηγητής στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία: Ενέργεια, Ασφάλεια και Κλιματική Αλλαγή

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ. Μάριος Ευρυβιάδης, Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων και Ασφάλειας στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ. Ανδρέας Λιαρόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια» του τμήματος Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών, ιδιαιτέρως τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Φλούρο Φλώρο για την καθοδήγηση και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε. Ευχαριστώ επίσης και τους καθηγητές της τριμελούς επιτροπής, κ. Ευρυβιάδη Μάριο και κ. Λιαρόπουλο Ανδρέα για τη συμβολή τους.

Στους γονείς μου

Περίληψη

Η κατάσταση ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο βρίσκεται στο επίκεντρο των επιστημονικών μελετών με αφορμή τους ενεργειακούς πόρους που έχουν εντοπιστεί στην ανατολική λεκάνη. Τα νέα κοιτάσματα μπορούν να προσφέρουν εναλλακτικές οδούς και μέσα ενεργειακής τροφοδοσίας ικανές να καλύψουν σημαντικό ποσοστό αναγκών. Ακόμη, η κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας είναι άρρηκτα συνυφασμένη και αλληλοεξαρτώμενη με την Ανατολική Μεσόγειο, αφότου ένεκα της γεωγραφικής της τοποθεσίας αποτελεί δίοδο προς την Ευρώπη. Τόσο η κατάσταση ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και η υφιστάμενη ενεργειακή κατάσταση της Ελλάδας αλλά και άλλων εμπλεκόμενων μερών θα αναλυθούν βασιζόμενες στο φιλελεύθερο μοντέλο διεθνών σχέσεων. Σύντομη αναφορά θα πραγματοποιηθεί σε τρείς θεμελιώδεις σχολές διεθνών σχέσεων και ειδικότερα στο ρεύμα του ρεαλισμού, του φιλελευθερισμού και στις τάσεις στις οποίες έχει διακριθεί και τέλος στη σχολή του κονστρουκτιβισμού. Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί φλέγον ζήτημα που απασχολεί και επηρεάζει άμεσα και έμμεσα τα κράτη της ανατολικής λεκάνης. Έτσι, επιβεβλημένη κρίνεται η αναφορά στα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη που είναι η Κύπρος, το Ισραήλ, η Αίγυπτος, η Τουρκία που αποτελούν τους κύριους δρώντες της επικράτειας και μετέχουν στις εξελίξεις. Επιπλέον, στην διερευνητική εργασία μνεία θα γίνει στην Συρία, στην Ιορδανία, στον Λίβανο και στην Παλαιστινιακή Αρχή που συντελούν τους έμμεσους δρώντες και επηρεάζονται από τις εξελίξεις της ευρύτερης επικράτειας. Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί πηγή έμπνευσης μελετών με δυναμική να αποτελέσει τον μελλοντικό ενεργειακό τροφοδότη της Γηραιάς Ηπείρου. Η κλιματική αλλαγή και η έλλειψη των αναγκαίων πόρων που συντελεί μείζον πρόβλημα ανάγει την ενεργειακή ασφάλεια στις κύριες θεματικές των κρατών με στόχο την πρόληψη αλλά και την ανεύρεση κοιτασμάτων και μεθόδων τροφοδοσίας σκεπτόμενοι το διεθνές τοπίο αλληλεξάρτησης και κατανομής ισχύος με μέλημα την αυτονομία, την αυτάρκεια ως απόρροια συνεργασίας κρατών και την εξάλειψη του μονοπωλίου που γεννά την ανισότητα.

Λέξεις Κλειδιά: Ενεργειακή ασφάλεια, Ανατολική Μεσόγειος, Ελλάδα, Εμπλεκόμενα μέρη, ρεαλισμός, φιλελευθερισμός, κονστρουκτιβισμός

Abstract

The energy security in the Eastern Mediterranean is the centre of scientific studies due to the energy resources, which are located in the Eastern basin. Specifically, the new sources can offer alternative routes and new means of energy supplies, capable of covering a significant proportion of the states' needs. Furthermore, the security situation in Greece is indissoluble tied with the Eastern Mediterranean because off its geographical location, which can be a road into Europe. Both the energy security situation in the Eastern Mediterranean and the current energy situation of Greece, as well as other stakeholders will be analysed based on the liberal model/paradigm of international relations. A brief reference will be made to three fundamental theories of international relations and especially on realism, on liberalism and its divisions and finally on constructivism theory. The energy security is a burning issue which interests and affects directly and implicitly the states of the Eastern basin. Thus, it is imperative to refer to the immediate interested parties, such as Cyprus, Israel, Egypt and Turkey as the main actors in the East field. Furthermore, in this thesis, a reference will be made to Syria, Jordan, Lebanon and the Palestine Authority, which contribute to indirect actors and of course are affected by territorial developments. The Eastern Mediterranean is an inspirational source for research with potential to become the future energy supplier of the Old Continent. The climate change and the lack of the necessary resources, which both are a major problem, make energy security one of the main issue of the states aiming to the prevention and the discovery of new sources and new methods of energy suppl. These acts have to rely on the international system of interdependence and distribution of power with a view to autonomy, self- sufficiency as a result of cooperation between states and the elimination of the monopoly which generates inequality.

Keywords: Energy Security, East Mediterranean, Greece, Stakeholder's states, realism, liberalism, constructivism

1. Εισαγωγή

Είναι γεγονός πως η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της σύγχρονης επικαιρότητας, αφότου συναντάται στο επίκεντρο πολλών συζητήσεων πέραν της επιστημονικής κοινότητας. Πρόκειται για μια θεματική που εμφανίστηκε στις αρχές του 2000 καταλαμβάνοντας ραγδαία την πρωτοκαθεδρία στην γεωπολιτική, αφού μάλιστα πρακτικές που άπτονται της ενεργειακής ασφάλειας αίρουν το ενδιαφέρον και τα συμφέροντα κρατών με δυναμική ικανή ακόμη και για την μεταβολή της παρούσας διεθνούς σφαίρας. Συγκεκριμένα, η ανακάλυψη των φυσικών πόρων και η ανάδειξη της Ανατολικής Μεσογείου σε πλουτοπαραγωγική πηγή αποτέλεσε το επίκεντρο για την σύναψη τόσο εξωτερικών πολιτικών πρακτικών όσο και συμφωνιών σε πλαίσιο συνεργασίας κατόπιν εκτενούς μελέτης της περιοχής. Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο καθώς και η θέση της Ελλάδας που βρίσκεται στο κέντρο της υφηλίου κατέχοντας εξέχουσα γεωγραφική θέση αποτελεί το πλέον ‘φλέγον’ ζήτημα για ανάλυση και μελέτη καθώς οι φυσικοί πόροι και κατ’ επέκταση η ενέργεια θα βρίσκεται για πολλά χρόνια ακόμη στο επίκεντρο των επιστημονικών μελετών. Η ραγδαία εμφάνιση και εξέλιξη της ενεργειακής ασφάλειας αποτελεί απόρροια της κλιματικής αλλαγής, της έλλειψης φυσικών πόρων και της αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού γεγονός που χρήζει ενδελεχούς ανάλυσης για την αντιμετώπιση τους.

1.1 Ερευνητικό Ερώτημα

Με αφορμή την διερεύνηση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο και τη θέση της Ελλάδας προκλήθηκε η ανάγκη για την καταγραφή βασικών ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων εργασίας. Αναλυτικότερα, κύριο ερευνητικό ερώτημα της διερευνητικής εργασίας είναι:

- Ποια είναι η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο και στην ασφάλεια της Ελλάδας;

Επιπροσθέτως, τα υποερωτήματα που χρήζουν μελέτης για την ευρύτερη κατανόηση του θέματος και της υφιστάμενης κατάστασης στην περιοχή είναι:

1. Ποια είναι η ενεργειακή κατάσταση που επικρατεί στο παρόν χρονικό διάστημα στην Ανατολική Μεσόγειο;
2. Ποια είναι η κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας;
3. Ποια είναι τα εμπλεκόμενα μέρη στην Ανατολική Μεσόγειο;

Έτσι, θα επιδιωχθεί η ανάλυση των συνεργασιών που έχουν συναφθεί με στόχο την κοινή ενεργειακή πολιτική. Τα κράτη που θα αναφερθούν όπως το Ισραήλ, η Κύπρος, η

Αίγυπτος και η Τουρκία έχοντας μείζονος σημασίας επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο θα αποτελέσουν το επίκεντρο της ανάλυσης δίνοντας τη δυνατότητα για περαιτέρω διερεύνηση με βάσει τη σύγχρονη επικαιρότητα

1.2 Επισκόπηση Μεθοδολογίας

Είναι ευρέως διαδεδομένη η άποψη πως η έρευνα είναι μια μέθοδος για την απόκτηση και την διεύρυνση της γνώσης. Ειδικότερα το ερέθισμα, το κίνητρο που προσφέρει την αφόρμηση και γεννά την ανησυχία είναι καταλυτικός παράγοντας, ώστε να ωθήσει στην ορθή και πλήρη ενασχόληση και διατριβή για την κατανόηση και περιγραφή των ερευνητικών ερωτημάτων. Η μεθοδολογία είναι συνυφασμένη με την εκπόνηση της διερευνητικής εργασίας και ποικίλει ανάλογα με το είδος τόσο του επιστημονικού πεδίου μελέτης όσο και με τα ερωτήματα που πρόκειται να αναλυθούν. Συγκεκριμένα, η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο θα μπορούσε να οριστεί ως η ανεξάρτητη μεταβλητή που θα διερευνηθεί. Εύλογα γίνεται σαφές πως για την πραγμάτωση μιας διερευνητικής εργασίας δύναται να χρησιμοποιηθούν περισσότερες από μια μεθοδολογίες, ώστε να δοθεί μια ολιστική ανάλυση, που διανθίζεται με πλήθος δεδομένων, προσδίδοντας αμεροληψία, αντικειμενικότητα και πλουραλισμό απόψεων.

Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο ως η κύρια συνιστώσα αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή και η ασφάλεια της Ελλάδας αποτελεί την εξαρτημένη μεταβλητή, η οποία μεταβάλλεται στην εκάστοτε συνθήκη ανάλυσης. Στην ερευνητική εργασία θα γίνει μνεία σε θεωρήσεις διεθνών σχέσεων ως μέθοδοι για την ευρύτερη παρουσίαση και κατανόηση των μεταβλητών στη διεθνή σφαίρα της οποίας αποτελούν τμήμα. Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιηθούν θα συγκαταλέγονται σε μεγάλο βαθμό στις ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης, παρατήρησης, αφότου στόχος είναι η εκτίμηση απόψεων, αξιολογήσεων και η καταγραφή συμπερασμάτων που απαντούν και αιτιολογούν πλήρως το ερευνητικό ερώτημα και τα υποερωτήματα. Τέλος, οι δεξαμενές των δεδομένων πρόκειται να είναι δευτερογενείς, διότι ενδέχεται να συμπεριληφθούν βιβλιογραφικές πηγές με την μορφή ηλεκτρονικών άρθρων, επιστημονικών περιοδικών καθώς ακόμη και έγκριτων διεθνώς εφημερίδων που μεταδίδουν και πληροφορούν για την επικαιρότητα.

1.3 Οργάνωση Διπλωματικής Εργασίας

Η οργάνωση της διπλωματικής εργασίας πραγματώνεται με την κατάτμηση της σε κεφάλαια. Συγκεκριμένα, η εργασία αποτελείται από οκτώ κύρια τμήματα. Αρχικά, η εισαγωγή είναι το πρώτο κεφάλαιο, στο οποίο αναλύονται συνοπτικά τόσο η θεματική, το κύριο ερευνητικό ερώτημα και τα υποερωτήματα ως απόρροια της εκτενούς μελέτης όσο και μια σύντομη μνεία στην μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί καθώς και ο τρόπος διεξαγωγής της ανάλυσης. Κύρια επιδίωξη της εισαγωγής είναι ο αναγνώστης να αντιληφθεί και να οικειοποιηθεί με την κεντρική έννοια που πρόκειται να αναλυθεί αλλά και να έχει μια ολιστική εικόνα σχετικά με την δομή της εργασίας. Ακόμη, στο πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο της εργασίας γίνεται σύντομη μνεία της οργάνωσης της εργασίας που αφορά στην δομή της. Εν συνεχεία, στο δεύτερο μέρος αποκρυσταλλώνονται οι έννοιες σύμφωνα με τις οποίες στα επόμενα κεφάλαια θα αναλυθεί το κεντρικό ερώτημα και τα υποερωτήματα που εκπορεύονται και βασίζονται σε εννοιολογικά πλαίσια, τα οποία θα πρέπει να τεκμηριωθούν με αντίστοιχες επιστημονικές βιβλιογραφικές πηγές, οι οποίες τις θεμελιώνουν. Η θεωρητική ανασκόπηση αποτελεί εφαλτήριο για την ανάλυση, αφότου προσδίδει τον ακριβές ορισμό τους με την επισήμανση στους θεμελιωτές της επιστήμης, που κατόπιν ενδελεχούς μελέτης έχουν αποδώσει τον πληρέστερο ορισμό, που εν τέλει έχει ευρέως αναγνωριστεί στη επιστημονική κοινότητα.

Η μεθοδολογία με τη σειρά της αποτελεί το τρίτο μέρος της εργασίας. Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι η αναφορά στους τρόπους που εκπονείται η έρευνα, καθώς θα πρέπει να ακολουθούνται έγκριτοι τρόποι διεξαγωγής ερευνών όπως επισημαίνονται στις βιβλιογραφίες σχετικά με την μεθοδολογία ερευνών στις κοινωνικές επιστήμες. Το τέταρτο κεφάλαιο αποτελείται από την ανάλυση. Ειδικότερα, πρόκειται για την προσαρμογή των αντίστοιχων θεωρητικών εννοιών στις επιλεγμένες από τον ερευνητή μελέτες περίπτωσης. Κύριος στόχος είναι η διερεύνηση των μεταβλητών στην εκάστοτε περίπτωση, για την καταγραφή αποτελεσμάτων. Η καταγραφή των συμπερασμάτων είναι το πέμπτο μέρος κατά σειρά της ερευνητικής εργασίας, στο οποίο καταγράφονται συνοπτικά οι πληροφορίες, τα στοιχεία που συνάχθηκαν από την εφαρμογή των μελετών περίπτωσης. Έτσι, τελεολογικά οδηγούμαστε στο έκτο τμήμα της εργασίας που αφορά στον επίλογο και περιλαμβάνει μια σύντομη ανασκόπηση για όσα αναφέρθηκαν και αναλύθηκαν αλλά επισημαίνοντας τα συμπεράσματα που κατεγράφησαν αλλά και προσφέροντας το κίνητρο για περαιτέρω έρευνα και μελέτη. Τέλος, δεν θα μπορούσε να παραλειφθεί από μια διερευνητική εργασία το έβδομο και όγδοο κεφάλαιο στο οποίο αναγράφονται αντίστοιχα ακροθιγώς τα παραρτήματα και οι βιβλιογραφικές παραπομπές και επισημάνσεις όλων των εγχειριδίων, των αρθρογραφιών και των πηγών που συντέλεσαν στην συγγραφή της ερευνητικής εργασίας.

2. Θεωρητική Θεμελίωση Διπλωματικής Εργασίας

2.1 Η ενεργειακή ασφάλεια στις διεθνείς σχέσεις

Τα κράτη ακολουθούν πολυεπίπεδα μια πολιτική που επιτυγχάνει την εύρυθμη λειτουργία, την οργάνωση, την διατήρηση της σύστασης τους σε εσωτερικό επίπεδο, καθώς και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής καθοδηγούνται από μια επαναλαμβανόμενη πρακτική για την εξασφάλιση της διεθνούς τους υπόστασης, της διατήρησης διεθνών σχέσεων με τα υπόλοιπα κράτη με στόχο την ευμάρεια και την ευταξία. Η πρακτική αυτή θεμελιώνεται στις προσεγγίσεις διεθνών σχέσεων του επιστημονικού κλάδου των πολιτικών επιστημών. Οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων είναι η κορωνίδα για την πολιτική πρακτική που εφαρμόζει ένα κράτος τόσο σε εσωτερικό όσο και σε εξωτερικό επίπεδο και φανερώνει, εν πολλοίς, τους στόχους και τις εν γένει επιδιώξεις της κρατικής οντότητας. Οι σχολές διεθνών σχέσεων που έχουν θεμελιωθεί αποτελούν αρωγό για την λειτουργία των κρατών, αφότου προσεγγίζουν ολιστικά την πολιτική που εφαρμόζεται στην εκάστοτε κρατική πρακτική. Συναφώς, σύμφωνα με τα ανωτέρω θα γίνει αναφορά σε τρείς καταλυτικές σχολές διεθνών σχέσεων, συγκεκριμένα, στην θεωρία του ρεαλισμού, του φιλελευθερισμού και του κονστρουκτιβισμού και θα επιδιωχθεί η εφαρμογή της θεωρητικής έννοιας της ενεργειακής ασφάλειας από τις τρεις θεωρίες, αφότου η κάθε μια διαφοροποιείται σε επίπεδο στόχων και ερμηνειών. Οι θεωρίες, τέλος, είναι η ερμηνεία των φαινομένων, οι οποίες υποβάλλονται ή υποβλήθηκαν κάποτε σε εμπειρικό έλεγχο, ώστε να κριθεί η εγκυρότητα τους.

2.2 Ρεαλισμός

Η θεωρία του ρεαλισμού και συγκεκριμένα του κλασικού ή πολιτικού ρεαλισμού αποτελεί την πρώτη θεωρία διεθνών σχέσεων και συναντάται στα χρόνια του Θουκυδίδη στην αρχαία Ελλάδα, του Μακιαβέλι, του Κλαούζεβιτς και φανερώνεται κυρίως τον 20^{ο} αιώνα μέσω των επιφανών ρεαλιστών όπως είναι ο E. H.Carr, ο H. Morgenthau, ο S. Huntington, οι οποίοι διέδωσαν και έκαναν γνωστή την θεωρία κατόπιν αναλύσεων και μελέτης. Η σχολή του ρεαλισμού, λοιπόν, επικεντρώνεται στο κράτος, αφότου αποτελεί τον κύριο δρώντα του διεθνούς συστήματος. Το διεθνές σύστημα περιγράφεται ως άναρχο, γεγονός πως γεννά τον ανταγωνισμό και τις αψιμαχίες, διότι απώτερος στόχος κάθε κρατικής οντότητας είναι η διασφάλιση της ύπαρξης του και η προάσπιση από κάθε κίνδυνο που ενδέχεται να το αποδυναμώσει ή και ακόμη να το καταστρέψει. Τα κράτη διακατέχονται από ορθολογισμό και λειτουργούν σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας και αστάθειας που

εγκυμονεί κινδύνους. Ο ορθολογισμός, ο οποίος κρίνεται εν γένει καίριος για την σχολή του ρεαλισμού προσδίδει τη δυνατότητα εκτίμησης και αξιολόγησης του οφέλους και του κόστους καθώς και των εναλλακτικών εφόσον υπάρχουν. Έτσι, κύρια μέριμνα και επιδίωξη του κράτους αποτελεί η εξασφάλιση και η διατήρηση του εθνικού συμφέροντος, της ασφάλειας που οδηγούν στην επιβίωση του μέσα στο ευμετάβλητο διεθνές σύστημα που κυριαρχεί ο ωφελιμισμός. (Κουσκουβέλης, 2004, σελ. 58-62)

Ακόμη, η ισχύς είναι η δεύτερη κύρια έννοια που χαρακτηρίζει τη σχολή του ρεαλισμού, αφού μέσω της εσωτερικής, κρατικής ενδυνάμωσης επιτυγχάνεται η ανεξαρτησία, η αυτονομία, η αυτάρκεια και η αντιμετώπιση κάθε κινδύνου. Με δεδομένη την αναρχία που επικρατεί στο διεθνές τοπίο, τα κράτη σε κρίσιμες καταστάσεις αδυναμίας θα πρέπει να βασιστούν σε σχέδιο αυτοβοήθειας και μόνα τους να κατορθώσουν τόσο την αντιμετώπιση κάθε πλήγματος όσο και την διατήρηση της ύπαρξης τους. Οι ένοπλες συρράξεις εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους και οι κανόνες δικαίου είναι ένα μέσο που εκμεταλλεύονται οι ισχυροί. Όπως, άλλωστε επισημαίνει ο Θουκυδίδης, η ισχύς είναι εκείνη που προσδίδει σταθερότητα και διατηρεί την ισορροπία, αφότου ο ισχυρός κατέχει τα μέσα και επιβάλλεται στους αδύναμους, οι οποίοι αδυνατούν να επιλέξουν και σιωπηρά αποδέχονται τους όρους. (Kouskouvelis, 2019, pp. 53-54)

Η ερμηνεία της ενεργειακής ασφάλειας στη σχολή του ρεαλισμού εμπίπτει στην εκμετάλλευση των ευκαιριών για την κρατική ενίσχυση. Ο έλεγχος και η συμμετοχή σε εδάφη που μπορούν να αποτελέσουν πλουτοπαραγωγική πηγή, όπως συμβαίνει στην Ανατολική Μεσόγειο μετά την ανεύρεση των υδρογονανθράκων, αποτελεί το κύριο κίνητρο για ένα κράτος που επιδιώκει την ενδυνάμωση. Η ενεργειακή ασφάλεια μπορεί να χαρακτηριστεί ως θεματική που γεννά προστριβές, αφού πολλές φορές αποτελεί την αιτία ένοπλων συρράξεων. Ακόμη, ένα κράτος που ακολουθεί ρεαλιστική πολιτική πρακτική, χρησιμοποιεί την ενεργειακή ασφάλεια ως μέσο ισχυροποίησης, ανταγωνισμού, γεγονός που την μετατρέπει σε γεωπολιτικό διακύβευμα, αφότου ενδέχεται να αποτελέσει αντικείμενο πολέμου. Επιπροσθέτως, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η ισχύς επιτυγχάνεται με την ενεργή συμμετοχή στις οικονομικές αγορές. Η ενεργειακή ασφάλεια, που απορρέει από την συμμετοχή στους ενεργειακούς πόρους δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής στις διεθνείς αγορές. Έτσι, τα κράτη και οι πρακτικές που ακολουθούν μεταβάλλονται σύμφωνα με την επικαιρότητα και εξελίσσονται με όμοιο τρόπο με κύρια επιδίωξη αφενός το εθνικό συμφέρον αφετέρου την επιβίωση τους στη διεθνή σφαίρα. Ο ρεαλισμός υπογραμμίζει την εξασφάλιση του εθνικού συμφέροντος μέσω της ισχύς που εμπίπτει στην έννοια της εθνικής ασφάλειας. Η εθνική ασφάλεια με τη σειρά της δίνει έμφαση και εξαρτάται από την στρατιωτική ισχύ και την οικονομική ισχύ. Συναφώς, η

ενεργειακή ασφάλεια, η οικονομική ασφάλεια και η στρατιωτική ασφάλεια είναι άρρηκτα συνυφασμένες προσδίδοντας στο κράτος ενδυνάμωση και αυτονομία. (Kilinc-pala, 2021)

Τα σύγχρονα κράτη μετέχουν στο διεθνές τοπίο καθώς το κρατικό φάσμα έχει αναπτυχθεί γεωμετρικά ένεκα της παγκοσμιοποίησης. Αναλογικά, η ύπαρξη των διεθνών οργανισμών που εξυπηρετούν ανάγκες και επιδιώκουν την πραγμάτωση συμμαχιών και πλαισίου συνεργασίας μεταξύ των κρατών σύμφωνα με τους ρεαλιστές αποτελούν αποτέλεσμα ισχυρών, για την ικανοποίηση των ιδιωτικών συμφερόντων τους. Ο κλασικός ή πολιτικός ρεαλισμός παγιώνεται στην επίτευξη της ισορροπίας ισχύος, στην σταθερότητα με κρατοκεντρική προσέγγιση, αφότου η κρατική υπόσταση αποτελεί την μέγιστη αξία για την οποία επιδιώκεται η αδιάκοπη προάσπιση βασιζόμενη σε ορθολογιστικά συλλογιστικά σχήματα. Ο ρόλος της ενεργειακής ασφάλειας, λοιπόν, φέρνει στο επίκεντρο την σκληρή ισχύ, την οικονομική επιβολή που κατακτά ένα κράτος από τις διεξόδους που παρουσιάζονται μέσω των ενεργειακών πηγών. (Μικέλης και Τρούλης, 2015)

2.3 Φιλελευθερισμός

Η δεύτερη σχολή διεθνών σχέσεων είναι ο φιλελευθερισμός. Εισαγωγικά θα μπορούσε να λεχθεί, πως η αρχή της ανάπτυξης του έγκειται στον 19ο αιώνα με τη θέση του ατόμου να βρίσκεται στο επίκεντρο, όπως ορίσθηκε από τον J. Locke με το 'Κοινωνικό Συμβόλαιο'. Συγκεκριμένα, δεσπόζουσες ιδέες είναι η ατομική ελευθερία, η ελεύθερη συναλλαγή, η ευημερία, η εθνική αυτοδιάθεση και η μη κρατική παρέμβαση στις δραστηριότητες των πολιτών. Οι θέσεις του είναι πιο ασαφείς και περίπλοκες εν συγκρίσει του ρεαλισμού. Υποστηρίζει πως το διεθνές στερέωμα δεν είναι αναγκαστικά άναρχο και ανταγωνιστικό παρά μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Η πάλη μεταξύ των κρατών για επιβίωση και διατήρηση της ισχύος βρίσκει αντίθετη τη σχολή του φιλελευθερισμού που πρεσβεύει την ανάγκη για συνεργασία και σύμπνοια, γεγονός πως δίνει τη δυνατότητα διμερών και πολυμερών σχέσεων για την εξασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας. (Μαγκλίνη, 2004) Στον φιλελευθερισμό, η ενεργειακή ασφάλεια αποκτά τον ρόλο διεύρυνσης της εξωτερικής πολιτικής δημιουργώντας συμμαχίες με στόχο την κοινή ανάπτυξη. Με δεδομένη την διεθνοποίηση των ζητημάτων που τα κράτη επιδιώκουν να επιλύσουν και των στόχων που θέτουν, η ενεργειακή ασφάλεια μέσω της φιλελεύθερης σχολής δύναται να παρουσιάσει ευκαιρίες εντός της διεθνούς σφαίρας που προάγουν την συνεργασία, την ελεύθερη συναλλαγή και την οικονομική ανάπτυξη.

Στην σχολή του φιλελευθερισμού τα κράτη δεν είναι απόλυτα ανταγωνιστικά ειδικότερα αν γίνει αντιληπτό πως επιβιώνουν σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία που οι

διεθνείς σχέσεις και η μεταβαλλόμενη πραγματικότητα απαιτούν την συνεργασία για την εύρυθμη λειτουργία. Η επιρροή είναι πολυεπίπεδη και κυριαρχεί η αλληλοεξάρτηση. Η θέση των διεθνών οργανισμών αναδεικνύει την αλληλεπίδραση των κρατών και την ανάγκη για εξομάλυνση της εξωτερικής πολιτικής με στόχο την διατήρηση της ισορροπίας και κατ' επέκταση την παγίωση της ειρήνης που οδηγεί ανεπιτήδευτα στην οικονομική ευμάρεια και ανάπτυξη. Η κλιματική αλλαγή, η πενία και η έλλειψη πόρων αποτελούν ακόμη άλυτα ζητήματα. Έτσι, η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού μεγιστοποιεί την ανάγκη για την κάλυψη ενεργειακών πόρων. (Baylis, Smith and Owens, 2011, σελ. 145-147)

Ο φιλελευθερισμός με τη σειρά του διακρίνεται σε τάσεις, οι οποίες ακολουθούν μια χρονολογική εξέλιξη. Άλλωστε, με την ανάλυση που πραγματώνεται γίνεται αντιληπτό πως τόσο οι διεθνείς σχέσεις όσο και η υπόσταση των κρατών φέρουν γνωρίσματα οργανισμού που μεταβάλλεται, προσαρμόζεται στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες με στόχο την επιβίωση και ύστερα την μετεξέλιξη του. Οι κύριες τάσεις του φιλελευθερισμού με μικρές διαφορές είναι: ο φιλελεύθερος διεθνισμός, ο θεσμικός νεοφιλελευθερισμός, ο νεοιδεαλισμός και ο πλουραλισμός της παγκόσμιας κοινωνίας.

2.3.1 Φιλελεύθερος διεθνισμός

Πρωταρχικά, κορωνίδα του φιλελεύθερου διεθνισμού αποτελεί η δημοκρατική ειρήνη. Πρόκειται για ρηξικέλευθη έννοια, αφότου κύρια ιδέα είναι η θεμελίωση δημοκρατικών πολιτευμάτων διεθνώς με την παγίωση μιας παγκόσμιας ειρήνης που θα προωθεί πλουραλιστικές δημοκρατικές κοινωνίες. Πρόδρομος αυτής της τάσης κρίνεται ο Immanuel Kant, που υπογράμμισε πως οι δημοκρατίες θεμελιώνουν και τίθενται αρωγοί για την προάσπιση της ειρήνης εν συγκρίσει των απολυταρχικών καθεστώτων που συχνά διεξάγουν ένοπλες συρράξεις και εκμαυλίζουν αρχές και αξίες που αποκρυσταλλώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. (Λιανός, 2019) Η παγκόσμια ειρήνη θα αποτελέσει απότοκο της γνωστοποίησης και προώθησης του διεθνούς δικαίου με στόχο την παγίωση του, ενώ η εμφάνιση των διεθνών οργανισμών και καθεστώτων περιορίζουν την ισχύ των εθνικών κρατών. Ο φιλελευθερισμός θεωρεί a priori δεδομένη την ανθρώπινη λογική, με την οποία οδηγείται σε ορθότερες επιλογές και αποφάσεις για την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας. (Edwin van de Haar, 2022) Αντιστοίχως, στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας, ο πλουραλισμός διαφαίνεται με την ενεργή συμμετοχή πολυεθνικών πετρελαϊκών εταιριών με κοινό συμφέρον.

2.3.2 Θεσμικός φιλελευθερισμός

Ο θεσμικός νεοφιλελευθερισμός υπογραμμίζει πως οι διεθνείς οργανισμοί και τα διεθνή καθεστώτα παρουσιάζουν πρόσφορο έδαφος για συνεργασία και εξομάλυνση διακρατικών σχέσεων. Επιπροσθέτως, κύρια μέριμνα είναι η προώθηση της ολοκλήρωσης σε διακρατικό επίπεδο που επιτυγχάνεται με την ενοποίηση παρά τις δυσμενείς συνθήκες που ενδέχεται να μαστίζουν την διεθνή σφαίρα, η οποία είναι το πεδίο δράσης πλέον των κρατών. Το κίνητρο μετατοπίζεται σε σχέση με την σχολή του ρεαλισμού, καθώς το απόλυτο κέρδος τίθεται σκοπός για την σύναψη συμμαχιών και πλαισίου συνεργασιών μεταξύ των κρατών. Ακόμη και αν τα αποτελέσματα δεν φαίνονται να είναι πάντοτε προσοδοφόρα για ένα κράτος, στον θεσμικό φιλελευθερισμό η έννοια της συνεργασίας προάγεται ως θεμελιωμένη αρχή που οδηγεί κατ' επέκταση στην πραγμάτωση της ενοποίησης. (Ηρακλείδης, 2015) Έτσι, περιπτώσεις που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως επιχειρήματα συνεργασίας για την προώθηση της ενεργειακής ασφάλειας, είναι ο διεθνής οργανισμός ενέργειας (IEA), ο OPEC, το 'East Med Gas Forum' και άλλοι οργανισμοί.

2.3.3 Νεοιδεαλισμός

Ο νεοιδεαλισμός ως η τρίτη τάση του φιλελευθερισμού διατρανώνει την ενίσχυση και διάνθιση των διεθνών θεσμών με την απόκτηση ευρύτερων λειτουργιών που ισχυροποιούν την ύπαρξη μιας παγκόσμιας κοινωνίας. Τα κράτη μετέχουν στο έργο των διεθνών λειτουργιών ως συνιστώσες διατηρώντας την ανεξαρτησία και την αποτελεσματικότητα τους. Ακόμη, καίριος είναι ο ρόλος των κοινωνικών κινημάτων, τα οποία θα πρέπει να υποστηρίζουν αδιάκοπα με αέναο αγώνα την διανεμητική δικαιοσύνη, την εξισορρόπηση του χάσματος ανάμεσα στον Βορρά και τον Νότο, με τρόπο που να προάγεται η ισότητα, η δικαιοσύνη. Οι ιδεαλιστές, λοιπόν, γίνεται αντιληπτό πως ενδυναμώνουν ένα κοσμοπολίτικο μοντέλο διαβίωσης των κρατών, θέτοντας τις διακρατικές σχέσεις σε μείζονα ρόλο, αφότου τα περιφερειακά κοινοβούλια και οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα για την λειτουργία του κράτος σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο, εξασφαλίζοντας από κοινού την οικονομική ανάπτυξη μέσω ενεργειακών πόρων, ενισχύοντας το επίπεδο διαβίωσης. (Ηρακλείδης, 2019, σελ. 75)

2.3.4 Πλουραλισμός της παγκόσμιας κοινωνίας

Η τελευταία τάση του φιλελευθερισμού είναι ο πλουραλισμός της παγκόσμιας κοινωνίας, η οποία βρίσκεται εγγύτερα στον νεοιδεαλισμό με καινοτόμες επιδιώξεις. Στόχος είναι η πλήρης επίλυση των συγκρούσεων, η νομιμοποίηση των απαράβατων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η εξασφάλιση των αγαθών που απαιτούνται. Έτσι, η ενεργειακή ασφάλεια

με τη σειρά της μπορεί να προσφέρει ενεργειακό εφοδιασμό για την κάλυψη των αναγκών βελτιώνοντας το ποσοστό της παγκόσμιας ανέχειας. Όμως, για την διατήρηση της ενεργειακής ασφάλειας απαιτείται ειρηνικό κλίμα και συνεργασία που είναι η κορωνίδα του πλουραλισμού της παγκόσμιας κοινωνίας. (Chifu, 2014)

Συναφώς, η ενεργειακή ασφάλεια βρίσκει πρόσφορο έδαφος στις σχολές του φιλελευθερισμού οι οποίες εν πολλοίς βασίζονται στην διακρατική συνεργασία, την επίλυση συγκρούσεων και την κοινή προσδοκία κέρδους. Έτσι, η ενέργεια δεν παρουσιάζεται ως πολιτικό ζήτημα αλλά αντιθέτως μετατρέπεται σε κίνητρο πολυμερούς συνεργασίας.

2.4 Κονστρουκτιβισμός

Η τελευταία σχολή διεθνών σχέσεων που θα αναφερθεί αφορά στον κονστρουκτιβισμό που αποτελεί μια μεταθετικιστική προσέγγιση. Η βασική πεποίθηση που κυριαρχεί είναι πως δεν υπάρχει αντικειμενική κοινωνική ή πολιτική πραγματικότητα ανεξάρτητα από τη δική μας αντίληψη. Ο κοινωνικός κόσμος αλλά και τα άτομα οικοδομούν και ενεργούν σύμφωνα με όσα έχουν οι ίδιοι πλάσει στο μυαλό τους. Πρόκειται για μια σχολή που δίνει έμφαση στους ιδεολογικούς παράγοντες και φέρνει στο προσκήνιο την αλληλόδραση των δομών του συστήματος με τους φορείς δράσεις που στις υπόλοιπες σχολές απουσιάζουν, καθώς δεν αναφέρουν την επιρροή πεποιθήσεων, αξιών. Παρόλα ταύτα, αποτελούν σημαντικούς ιδεολογικούς παράγοντες ικανούς να επηρεάσουν την δράση τόσο της κοινωνίας όσο και του κράτους. Έτσι, η ενεργειακή ασφάλεια στην σχολή του κονστρουκτιβισμού μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για την εξύψωση ζητημάτων που αποσκοπούν στο συλλογικό καλό και πρεσβεύουν αξίες και αρχές συνείδησης, όπως η περιβαλλοντική δράση, η πρόληψη και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής που αποτελεί τμήμα της περιβαλλοντικής πολιτικής. (Heywood, 2019)

Επιπροσθέτως, η πολιτιστική ταυτότητα προσδίδει αναγνώριση που οικοδομεί τις εθνοτικές ομάδες. Εκείνες με τη σειρά τους συντελούν στην κοινωνική πραγματικότητα, αφότου βασιζόμενες σε μια κοινή ιδέα δημιουργούν κοινωνικές δομές, οι οποίες πλειοψηφικά υπερτερούν τον πολιτικών οικοδομημάτων. Η ενεργειακή ασφάλεια τονίζει την σημαντική έλλειψη που επικρατεί στις παγκόσμιες αγορές υπογραμμίζοντας την ανασφάλεια και την ρευστότητα, που κυριαρχεί πολυεπίπεδα. Η ενέργεια ως έννοια παρουσιάζεται ως το κίνητρο για την εθνοτική ενδυνάμωση των δομών, η οποία κρίνεται αναγκαία, αφότου οι πόροι αποτελούν τμήμα ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού πεδίου ενός εθνικού κράτους. (Mohapatra, 2017)

Ακόμη, η κονστρουκτιβιστική άποψη προσπαθεί να υπερκεράσει τα σύνορα και να βασιστεί σε ισχυρούς νόμους, ταυτότητες. Κύρια πεποίθηση είναι η φράση πως 'ζούμε στον κόσμο που φτιάχνουμε'. Η θέση της ενεργειακής ασφάλειας ταυτίζεται στην έννοια της δομής, της αλληλεπίδρασης και της καινοτομίας που διαθέτει αυτή η σχολή, αφού η ενεργειακή ασφάλεια είναι νεοπαγής έννοια και άπτεται σύγχρονων θεματικών ικανών να ανασχηματίσουν το παγκόσμιο 'status quo'. Ανταποκρίνεται στα προγράμματα θεσμικών μηχανισμών με στόχο την ενεργειακή ασφάλεια για την αειφόρο ανάπτυξη και την προσφορά πόρων μακροπρόθεσμα. Επίσης, οι θεσμικές δομές και οι τα πολιτιστικά στοιχεία στα οποία βασίζεται η κονστρουκτιβιστική αντίληψη είναι ο πυρήνας που εξασφαλίζει την ιστορική συνέχεια των εθνοτήτων σεβόμενοι τους κανόνες και τις υπάρχουσες νόρμες με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρείται η ασφάλεια. Η προώθηση πολιτικών πρακτικών για την επίτευξη συνεργασιών με κοινό στόχο την ενεργειακή ασφάλεια προϋποθέτει την ειρήνη και την εύρυθμη κρατική λειτουργία τηρώντας τους ήδη παγιωμένους νόμους. (Savu, 2021)

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, κύρια προσέγγιση για την ανάλυση που θα ακολουθήσει σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και την θέση της Ελλάδας θα είναι ο φιλελευθερισμός. Αυτό, γιατί η διασυνδεσιμότητα των κρατών που επιβάλλεται και ενισχύεται στην σύγχρονη εποχή εμπίπτει σε αυτήν την προσέγγιση διεθνών σχέσεων. Η διεθνοποίηση των οργανισμών και η διακρατική έκφανση των πολιτικών αποφάσεων για οποιαδήποτε θεματική και ζήτημα που προκύπτει επιβεβαιώνει πως η συνεργασία και η αλληλεπίδραση βοηθά στην εύρυθμη λειτουργία των κρατών και στην από κοινού επίλυση παγκοσμιοποιημένων ζητημάτων, όπως της κλιματική αλλαγής, της οικονομικής ύφεσης και της μετανάστευσης. Σύγχρονα ζητήματα απασχόλησαν τη διεθνή σφαίρα και αντιμετωπίστηκαν σε πλαίσιο συνεργασίας εξοβελίζοντας τον ανταγωνισμό των κρατών, όπως επιβεβαιώθηκε με την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods και την μετέπειτα παγκόσμια οικονομική ύφεση που ακολούθησε, την μεταναστευτική κρίση του 2015. Συναφώς, η θεωρητική προσέγγιση του φιλελευθερισμού προσφέρει μια διευρυμένη ανάλυση στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας που απασχολεί και συνδέει τα κράτη.

2.5 Η έννοια της Ασφάλειας

Η έννοια της ασφάλειας συναντάται σε ποικίλες διαστάσεις, είναι πολύσημη και δεν φέρει έναν συγκεκριμένο ορισμό. Στον κλάδο των πολιτικών επιστημών εμπίπτει στον

τομέα των Διεθνών Σχέσεων και αφορά την εσωτερική και εξωτερική πολιτική για την διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών και την προάσπιση της κρατικής υπόστασης. Πολλοί μελετητές όπως ο Buzan, B., ο Waltz, K., η Krause, L., προσπάθησαν να προσεγγίσουν μια σαφή έννοια αλλά κατέληξαν στην πολυπλοκότητα του ορισμού. Έτσι, μια συνοπτική αλλά περισσότερο αντιπροσωπευτική έννοια επισημαίνει πως η ασφάλεια αποσκοπεί στην ελευθερία από αξιακές απειλές ή από την απουσία έντονων απειλών που προξενούνται από ένοπλες συρράξεις ικανές να διαταράξουν τις ζωτικές κρατικές αξίες. Μάλιστα, διακρίνονται τρείς κατηγορίες αξιών: της ευημερίας, της ανεξαρτησίας και του πολιτικού κύρους. Παρόλα ταύτα, κάποιες διαστάσεις ασφαλείας απασχόλησαν στην μεταψυχροπολεμική εποχή τους πολιτικούς επιστήμονες και τους αναλυτές που πρώιμα άρχισαν την διεξοδική διερεύνηση τους. Έτσι, στην εργασία θα γίνει μια σύντομη αναφορά σε κάποιες διαστάσεις ασφαλείας που σχετίζονται και επηρεάζουν άμεσα την κύρια θεματική. Αυτές λοιπόν θα είναι: η στρατιωτική, η πολιτική, η οικονομική και η περιβαλλοντική. (Κωνσταντόπουλος, 2018)

Πρωταρχικά, η στρατιωτική ασφάλεια, που φαντάζει η πρώτη μορφή ασφάλειας που κάποιος μπορεί να σκεφτεί, ορίζεται η δυνατότητα τους κράτους να εξασφαλίσει την επιβίωση του είτε προβλέποντας μια πιθανή ένοπλη σύρραξη, αψιμαχίες, ενδεχόμενες απειλές είτε εμπράκτως κατέχοντας υλικά την ικανότητα να υπερτερήσει έναντι του εχθρού. (Buzan and Hansen, 1991) Μολονότι, η ασφάλεια είναι κύριο μέλημα κάθε πολιτικής πρακτικής, η στρατιωτική ασφάλεια υπό το πρίσμα της επιβίωσης με την επιβολή της ισχύος προσιδιάζει στην ρεαλιστική προσέγγιση των Διεθνών σχέσεων, καθώς ο ρεαλισμός βασίζεται εξ' ολοκλήρου στην κρατική επιβίωση μέσω της εσωτερικής ενδυνάμωσης με οτιδήποτε συνεπάγεται σε στρατιωτικό επίπεδο. Ωστόσο, η στρατιωτική έκφανση της ασφάλειας, φυσικά συναντάται σε κάθε προσέγγιση διεθνών σχέσεων με διαφοροποιημένες έννοιες.

Επιπροσθέτως, η εξέλιξη των κοινωνιών οδήγησε στην αναγωγή της πολιτικής ως κύριας συνιστώσας για την εξασφάλιση της κρατικής υπόστασης. Έτσι, η πολιτική ασφάλεια κάνει την εμφάνιση της ήδη από τον 18^{ο} και 19^{ο} αιώνα με το πολιτικό πρόγραμμα στο οποίο κυριαρχεί η έννοια του ατομικισμού. Συγκεκριμένα, ο ατομικισμός πρεσβεύει τον ορθολογισμό, την ανεξιθρησκία, επιδιώκει με κάθε τρόπο την πρόοδο, την καινοτομία γεγονός που εξοστρακίζει απολυταρχικά καθεστώτα. Οι φιλελεύθεροι διατρανώνουν πως τα δημοκρατικά κράτη κατέχουν μεγαλύτερη δύναμη εν συγκρίσει των απολυταρχικών. Μάλιστα, υπογραμμίζεται πως ένα δημοκρατικό κράτος ενδέχεται να συμμετέχει σε ένοπλες συρράξεις, ενώ μια δημοκρατική χώρα δεν θα προβεί ποτέ σε επιθετικό πόλεμο εναντίον άλλου δημοκρατικού κράτους. Ειδικότερα, επιστέγασμα της πολιτικής ασφάλειας σε

εσωτερικό επίπεδο κράτους-πολίτη αποτελούν οι αρχές της ατομικής ελευθερίας και κατ' επέκταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που φέρνουν στο προσκήνιο τον άνθρωπο ως αποδέκτη, ενώ συνάμα μετέχει στην εξουσία. Οι ανωτέρω φιλελεύθερες αξίες στο εσωτερικό του κράτους οδηγούν με την σειρά τους στην φιλελευθεροποίηση της εξωτερικής πολιτικής που στοχεύει στην επίτευξη της ασφάλειας. Το Διεθνές Δίκαιο, οι διεθνείς οργανισμοί και η κρατική συμμετοχή στο διεθνές τοπίο αποδίδει συμμαχίες, συνεργασίες με κοινές πολιτικές πρακτικές και προγράμματα ανάπτυξης που προωθούν την εθνική ασφάλεια. (Buzan and Waever, 1998)

Άμεση συνέχεια στην πολιτική φιλελευθεροποίηση με την είσοδο του ατομικισμού, είναι η οικονομική ασφάλεια που εμπίπτει σε φιλελεύθερες προσλαμβάνουσες. Πράγματι, δίνεται έμφαση στην οικονομική ανεξαρτησία ενός κράτους σε εσωτερικό επίπεδο με την εύρυθμη και ανεπιτήδευτη λειτουργία του καθώς και σε διακρατικό επίπεδο σχετικά με τις συνεργασίες, συνάψεις συμφωνιών για κοινές πολιτικές πρακτικές που ενισχύουν την οικονομική ανάπτυξη και ενδυναμώνουν το κράτος στη διεθνή σφαίρα. Η οικονομική ασφάλεια πραγματώνεται με την συμμετοχή στο διεθνές εμπόριο, το χρηματοπιστωτικό σύστημα και το επίπεδο οικονομικής κατάστασης που ισχύει σε ένα κράτος. Σε μια ενδεχόμενη απειλή, η ισχυρή οικονομία δρα αποτρεπτικά, αφότου επιτρέπει τον πλήρη εξοπλισμό με σύγχρονα μέσα, την συμμετοχή σε οργανισμούς και συμμαχίες άμυνας, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, το ΝΑΤΟ αλλά και σε οικονομικές, νομισματικές, τελωνειακές ενώσεις με στόχο την οικονομική ενσωμάτωση, που δρα συλλογικά με στόχο είτε την πρόληψη είτε την αντιμετώπιση οποιαδήποτε απειλής. Μια ισχυρή οικονομία ενδυναμώνει το κράτος και οδηγεί είτε τους αντιπάλους είτε τα όμορα κράτη να επιθυμούν την σύμπλευση, συνεργασία έναντι οποιαδήποτε κρίσης ή εχθροπραξίας. (Pirnuta and Secarea, 2012)

Τέλος, απόρροια των σύγχρονων περιβαλλοντικών ζητημάτων αποτέλεσε η διερεύνηση της περιβαλλοντικής ασφάλειας. Συγκεκριμένα πρόκειται για επιβεβλημένο τρόπος πρόληψης ως εργαλείο των σύγχρονων επιταγών της διακρατικής πολιτικής πρακτικής. Μάλιστα, διαφοροποιείται από τις συμβατικές πρακτικές ασφαλείας και αποτελεί νεωτερικό στοιχείο. Με δεδομένη την παγκοσμιοποιημένη κοινωνία και την διασυνδεσιμότητα που υπάρχει μεταξύ των κρατών, η μέριμνα για το περιβάλλον είναι μια κοινή δράση. (Barnett, 2001, pp. 155) Η κλιματική αλλαγή, η μόλυνση του αέρα και του νερού και τα περιβαλλοντικά ζητήματα που μαστίζουν τη σύγχρονη κοινωνία συνιστούν ζήτημα ασφαλείας που προτάσσουν την πρόληψη και την αντιμετώπιση τους. Η εξάπλωση και η μεγιστοποίηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων ενδέχεται να επηρεάσουν άμεσα στην ανθρώπινη ασφάλεια, αφότου το περιβάλλον είναι ο χώρος που ο άνθρωπος ζει.

Επιπροσθέτως, το περιβάλλον αποτελεί μια γεωγραφική τοποθεσία στην οποία ανήκουν οι οικονομικοί πόροι. Επομένως, η περιβαλλοντική υποβάθμιση ή ενδεχόμενες αλλαγές δύναται να είναι αφορμή διενέξεων μεταξύ των κρατών. Επομένως, το περιβαλλοντικό ως ζήτημα ακόμη και αν δεν αποτελεί απειλή για το ίδιο το κράτος θα πρέπει να αποτελεί μέρος της πολιτικής πρακτικής για την στρατηγική ασφαλείας. (Graeger, 1996)

2.6 Ενεργειακή Ασφάλεια

Η ενεργειακή ασφάλεια τις τελευταίες δεκαετίες, κυρίως μετά τη λήξη του Ψυχρού πολέμου, αποτελεί έναν σημαντικό τομέα σπουδών της ενεργειακής πολιτικής που ρυθμίζουν οι Διεθνείς Σχέσεις. Ως ορισμός είναι μια έννοια που διακρίνεται από πολυπλοκότητα, καθώς παραλλάσσεται αναλόγως τα προβλήματα που υφίστανται στο εκάστοτε ενεργειακό σύστημα. Περιγραφικά, η ενεργειακή ασφάλεια εξασφαλίζει την τροφοδοσία και διαθεσιμότητα ενεργειακών πόρων σε προσιτή τιμή στις οικονομικές αγορές. Συγκεκριμένα, η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας αποκρυσταλλώνεται σε τρείς διακριτούς κλάδους με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, η κυριαρχία που γεννούν οι πόροι και η διασυνδεσιμότητα μέσω της ενεργειακής ασφάλειας εμπίπτουν στις πολιτικές επιστήμες. Η ανθεκτικότητα που την χαρακτηρίζει βρίσκει έδαφος και μελετάται κυρίως από τις φυσικές επιστήμες και ιδιαιτέρως από την μηχανική, ενώ η αποδοτικότητα της μετράται με πολυσύνθετα συστήματα αναλύσεων από τις οικονομικές επιστήμες. Η μελέτη της ενεργειακής ασφάλειας και η κατανόηση της ευρύτερης έννοιας και θεματολογίας είναι απόρροια των τριών χαρακτηριστικών που αναφέρθηκαν ανωτέρω. (Cherp and Jewell, 2011)

Η μελέτη της ενεργειακής ασφάλειας ξεκίνησε με την χρήση εργαλειακών μοντέλων από άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως άλλωστε συμβαίνει όταν εμφανίζεται μια νέα θεματική που χρήζει ανάλυσης και δεν έχει ακόμη οριστεί το περιεχόμενο της. Είναι γνωστό, πως η έρευνα της ενεργειακής ασφάλειας έχει ως πρωταρχικό βήμα την ανάλυση των ‘4AS’, που προέρχεται από τα αρχικά γράμματα των αγγλικών λέξεων, affordability, accessibility, availability, acceptability. Εν συντομία στην ελληνική γλώσσα μεταφράζονται ως αποδοτικότητα, προσβασιμότητα, διαθεσιμότητα και δεκτικότητα. Πράγματι, η ανάλυση που έγινε από την Aperc κατέληξε πως το πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο λειτουργεί η ενεργειακή ασφάλεια βασίζεται στην διαθεσιμότητα των πόρων, στην διατήρηση προσιτών τιμών, ώστε να είναι εφικτή η πρόσβαση στους πόρους, η σχετικότητα με τις δομές και το περιβάλλον και η ανεκτικότητα του σχετικού κόστους. Η Aperc είναι εταιρεία ενεργειακών ερευνών, με στόχο την υποστήριξη αποδοτικών λύσεων ενέργειας, φιλικών προς το περιβάλλον. (Aperc, 2023)

Ακόμη, οι σπουδές ενεργειακής ασφάλειας υπό τον οργανισμό οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης επιδιώκουν την εφαρμογή της αδέσμευτης και ελεύθερης διακίνησης πετρελαίου και άλλων ενεργειακών καυσίμων. Μάλιστα, σύγχρονος στόχος του κλάδου της ενεργειακής ασφάλειας είναι η επιρροή της να μην ανταποκρίνεται μονάχα στην συνεργασία των κρατών και στα κράτη αλλά να απευθύνεται κατευθείαν στον καταναλωτή. Η ερμηνεία της διατήρησης προσιτών τιμών δεν δύναται σαφής επεξήγησης, αφότου οι τιμές είναι ευμετάβλητες και επηρεάζονται από το επίπεδο εισαγωγών- εξαγωγών. Ακόμη, η σχετικότητα με τις δομές και το περιβάλλον εγείρουν προβληματισμούς σχετικά με το κατά πόσο η διαδικασία των πόρων, από την εξόρυξη έως την εν τέλει διακίνηση τους είναι φιλική προς το περιβάλλον. Κρίνοντας ως δεδομένη την τήρηση των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων σχετικά με τους ενεργειακούς πόρους, η αντίληψη περί αποδοχής θεωρείται αποδεκτή. (Cherp and Jewell, 2014)

Παρόλα ταύτα, με γνώμονα κάποιες προσεγγίσεις σχετικά με τις σπουδές της ενεργειακής ασφάλειας γίνεται αντιληπτό πως ένας σαφής ορισμός δεν υπάρχει. Επηρεάζεται άμεσα από τα συμφέροντα του καθενός κράτους, καθώς διαφορετικά αντιμετωπίζεται από μία υποαναπτυσσόμενη χώρα, διαφορετικά από ένα κράτος που κύριες πρόσοδοι θεωρούνται οι υδρογονάνθρακες. Ακόμη, η γεωγραφική περιοχή είναι καταλυτικός παράγοντας, αφού ευνοεί την συμμετοχή σε διεθνείς συνεργασίες είτε με άλλα κράτη είτε με οργανισμούς που υποστηρίζουν την διασύνδεση για την επεξεργασία και την διακίνηση μέσω ιδιωτικών εταιριών με τη συμμετοχή τους στις διεθνείς αγορές. Συναφώς, τα κράτη διακρίνονται σε εκείνα που εισάγουν και ενδιαφέρονται άμεσα για τον εφοδιασμό, την διαθεσιμότητα και την διατήρηση της τιμής σε ανεκτικό επίπεδο, σε εκείνα που προμηθεύουν και δεσμεύονται να εξασφαλίζουν τις εξαγωγές στους, ώστε να υπάρχει σταθερή ζήτηση και τέλος στα κράτη διέλευσης που στοχεύουν στη αξιοπιστία και εν μέρει ταυτίζονται με τα κράτη που προμηθεύονται. (Energy Charter Secretariat, 2015) Η αλληλεξάρτηση είναι η κύρια έννοια που δεσμεύει όλα τα κράτη σε μια φιλελευθεροποιημένη αγορά και διεθνή σφαίρα που η συνεργασία και η διασυνδεσιμότητα κρίνονται επιβεβλημένες για την βιωσιμότητα των κρατών.

Επιπροσθέτως, η ενεργειακή πολιτική χαρακτηρίζεται από φιλελεύθερες προσλαμβάνουσες, διότι τείνει σε επιδιωκόμενες συνεργασίες. Η Ευρωπαϊκή Κομισιόν και συνάμα τα Ευρωπαϊκά κράτη επιδιώκουν την αδιάκοπη συμμετοχή στις ελεύθερες αγορές, διότι τους προσφέρουν ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων, δίνοντας βήμα για επενδύσεις. Μάλιστα, εταιρείες με κύριο αντικείμενο την ενέργεια και του φυσικούς πόρους αναπτύσσονται σε φιλελεύθερες οικονομίες, επιτρέποντας τους την ελεύθερη διακίνηση, ή τουλάχιστον χαμηλότερο κόστος δασμών και τη σύναψη συνεργασιών. (International

Monetary Fund, 2001) Ακόμη, οι Ευρωπαϊκές κοινότητες Άνθρακα και Χάλυβα καθώς και πολυεθνικές εταιρίες επιδιώκουν την προώθηση της ενεργειακής πολιτικής αναφερόμενοι στην διατήρηση της ενεργειακής ασφάλειας. Μολονότι, οι παραδοσιακοί πόροι ελαττώνουν και οι ανάγκες του πληθυσμού αυξάνουν, ελπιδοφόρες είναι οι έρευνες που αναδεικνύουν νέους μελλοντικούς πόρους, όπως η πυρηνική ενέργεια ή οι υδρογονάνθρακες, προσφέροντας πολλαπλές χρήσεις. Τα ενδιαφερόμενα κράτη εκπονούν μελέτες για τις δυνατότητες που έχουν, ώστε υπό διακρατικής συνεργασίας να προωθήσουν νέο πρόγραμμα ενεργειακής πολιτικής και ασφάλειας ικανό να εξασφαλίσει τις υπάρχουσες ανάγκες. Είναι γεγονός πως η ενέργεια βρίσκεται στο επίκεντρο των συζητήσεων, αφότου αποτελεί συνάμα διακύβευμα ως προς την έλλειψη πόρων αλλά και πρόκληση για την μελέτη, επεξεργασία και τροφοδοσία από τις νέες πλουτοπαραγωγικές πηγές. (McGowan, 2008)

Η δυναμική της ενεργειακής ασφάλειας εμπίπτει σε πολλαπλούς κλάδους. Πρόκειται για νεωτερική θεματική που βρίσκεται συνεχώς υπό μελέτη. Διεθνείς οργανισμοί, η Ευρώπη αλλά και το ΝΑΤΟ έχουν εντάξει στο πλαίσιο συνεργασίας και άμυνας ενεργειακά μέσα ασφάλειας που θα ενισχύσουν την αυτονομία σε πόρους με στόχο την διεθνή ασφάλεια. Γίνεται αντιληπτό, πως η έλλειψη των πόρων και η αναγκαιότητα βιώσιμων λύσεων για την κάλυψη των πόρων εμπίπτει σε όλους τους κλάδους που συναποτελούν την κρατική και διεθνή κατ΄επέκταση υπόσταση. Στην καθημερινότητα των πολιτών επιβεβλημένη κρίνεται η παροχή ενεργειακών πόρων για την επιβίωση τους, όπως άλλωστε ομοίως παρουσιάζεται η ανάγκη και στον στρατιωτικό κλάδο που έχει κύριο μέλημα την ενίσχυση ασφαλείας, την διατήρηση της ειρήνης και την συνεχή εξέλιξη με ρηξικέλευθα μέσα άμυνας. (NATO, 2022)

Τέλος, θεωρείται εύλογο πως η ενεργειακή ασφάλεια αναπτύσσεται σε ένα πλέον φιλελευθεροποιημένο διεθνές σύστημα που η λήψη των αποφάσεων γίνεται σε διακρατικό επίπεδο και η προώθηση της διασυνδεσιμότητας και της αλληλεξάρτησης χαρακτηρίζεται ως καίρια για την ευρύτερη πολυεπίπεδη ανάπτυξη των κρατών με την από κοινού πρόληψη ή αντιμετώπιση των προβλημάτων. Έτσι, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα ρεαλιστικό παράδειγμα της διασύνδεσης της ενεργειακής ασφάλειας με τον φιλελευθερισμό των διεθνών σχέσεων, αφού η λήψη των αποφάσεων πραγματοποιείται σε διακρατικό επίπεδο. Πρόκειται για μια περιοχή που λαμβάνει χώρα και αποτελεί αφετηρία των σύγχρονων πολιτικών και οικονομικών συζητήσεων με απώτερο στόχο την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών. Η ανατολική λεκάνη δύναται να προσφέρει την ενεργειακή αυτάρκεια και αυτονομία στην Ευρώπη, αφού η ύπαρξη υδρογονανθράκων και ανανεώσιμων ενεργειακών πόρων κεντρίζουν το ενδιαφέρον επενδύσεων, ιδιωτικών εταιριών που συμμετέχουν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. (Reuters, 2022)

2.7 Ενδιαφερόμενα Μέρη

Η ενέργεια είναι η σύγχρονη πηγή «χρυσού» και μέσο κερδοφορίας. Με δεδομένη την έλλειψη των πόρων και την ανάγκη για την ανεύρεση νέων πηγών η ενέργεια αποτελεί κύριο μέλημα για την παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να λησμονηθεί πως μπορεί να αποτελέσει αφορμή συγκρούσεων, διότι τα εμπλεκόμενα μέρη ενδέχεται να έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα και να απαιτείται η σύμπλευση για την λήψη μιας απόφασης. Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και η θέση της Ελλάδας που είναι η θεματική της διερευνητικής εργασίας θα αναλυθεί σύμφωνα με το αναγνωρισμένο μοντέλο ανάλυσης Stakeholder's.

Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο ανάλυσης υπάρχουν δύο άξονες βάσει των οποίων κατηγοριοποιούνται και αναλύονται τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ο κάθετος άξονας αφορά στην δύναμη, στην ισχύ και ο οριζόντιος στο ενδιαφέρον. Ωστόσο, τα τμήματα τα οποία προκύπτουν από το ποσοστιαίο επίπεδο χαμηλής-υψηλής ισχύς ή ενδιαφέροντος αντιστοίχως είναι της παρακολούθησης ή του παρατηρητή, του καλά ενημερωμένου που εκτείνονται στα χαμηλά επίπεδα και στα υψηλά επίπεδα καθώς και του ικανοποιημένου και του διαχειριστή. (Varvasovszky and Brugha, 2000) Το μοντέλο ανάλυσης Stakeholder's έχει αποδειχθεί χρήσιμο, διότι προσδιορίζει με ακρίβεια τις σχέσεις αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη. Ακόμη, δίνει την δυνατότητα για περαιτέρω βελτιώσεις στην ανάλυση καθώς κρίνεται ως το κατάλληλο εργαλείο διαχείρισης με θεματικές πολιτικών πρακτικών. Τέλος, η ανάλυση συμπεριλαμβάνει είτε συνεργασίες, είτε διαφωνίες που αφορούν σε κοινά συμφέροντα. Έτσι, τα αποτελέσματα προσφέρουν μεγάλο ποσοστό προβλέψεων σχετικά με ενδεχόμενες συγκρούσεις ή πιθανές συμφωνίες αντίστοιχα. (Buckles, 1999)

Συγκεκριμένα, η διαφοροποίηση και ο διαχωρισμός των μερών με στόχο την ανάλυση τους υπό ειδικών μελετών περίπτωσης προωθεί τη γνώση των πιθανών συνεπειών. Μάλιστα, η διαφοροποίηση στην εκάστοτε περίπτωση ειδικεύει την ανάλυση, εξάγοντας ακριβή αποτελέσματα. Ωστόσο, η διεύρυνση του μοντέλου αυτού σους επιστημονικούς κλάδους και ειδικότερα στον τομέα της πολιτικής ήταν εφαλτήριο για την επίτευξη νέων στόχων και την μελέτη σύγχρονων πρακτικών που έκαναν την εμφάνιση τους. (Bonnafous-Boucher and Pesqueux, 2005)

Τέλος, όσον αφορά στην ενεργειακή ασφάλεια το συγκεκριμένο μοντέλο ανάλυσης επισημαίνει την ποιότητα των αποθεμάτων ενέργειας, την επάρκεια για τα μελλοντικά αποθέματα αλλά και την προσιτότητα των τιμών. Ακόμη, δίνει έμφαση στην τεχνική γνώση που απαιτείται σχετικά με την κριτική ανάλυσης. Μάλιστα, αυτή είναι η τομή

διαφοροποίησης από τους κλασικούς αναλυτές του τομέα της ενέργειας. Η ενεργειακή ασφάλεια διερευνάται πραγματιστικά με ορθολογική σκέψη ως μελέτη περίπτωσης, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ενδεχόμενα που ενδέχεται να προκύψουν από τα ενδιαφερόμενα μέρη. (Khan and Dhakal, 2022)

3. Μεθοδολογία Έρευνας

3.1 Στόχοι Ερευνητικής Προσέγγισης

Η εκπόνηση της ερευνητικής εργασίας αποτελεί αμάλγαμα πλείστων παραγόντων, κύριοι είναι εκείνοι που υπογραμμίζουν τον απώτερο σκοπό ως επιστέγασμα της πραγμάτωσης της μελέτης. Συγκεκριμένα, εφαλτήριο σκέψης αποτέλεσε η διεύρυνση της γνώσης υπό της μορφής εμπεριστατωμένης μελέτης που άπτεται της επικαιρότητας. Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο που αναφέρεται ως διακύβευμα, αφότου η επιρροή της ενδέχεται να μετατοπίσει τη διεθνή καθεστηκυία τάξη πραγμάτων πολυεπίπεδα. Συνάμα, δεδομένου των γεγονότων που εκτυλίσσονται, πρωτίστως τον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας που ακόμη μαίνεται κατόπιν της εισβολής του ρωσικού κράτους που πραγματοποιήθηκε στις 24 Φεβρουαρίου του 2022, πλήττοντας ιδιαιτέρως την ευρωπαϊκή οικονομία ως απόρροια της ενεργειακής ασφάλειας και δευτερευόντως του νέου πολέμου, που κηρύχθηκε μεταξύ του Ισραήλ και της ισλαμικής τρομοκρατικής ομάδας Χαμάς με έδρα την Λωρίδα της Γάζας υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα που κατέχει η Ανατολική Μεσόγειος ως κοιτίδα και προμηθευτής φυσικών πόρων. Επομένως, μέσω των ανωτέρω γεγονότων η διερεύνηση είναι μια πηγαία ανάγκη με στόχο την εξοικείωση και την πλήρη κατανόηση τόσο των γεγονότων όσο και των ενδεχόμενων γεγονότων μεταξύ των κρατών που βρίσκονται στην ανατολική λεκάνη και επηρεάζουν καταλυτικά την ενεργειακή ασφάλεια της περιοχής.

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα αποτελούν την κεντρική συνιστώσα για την δόμηση της εργασίας, καθώς ορίζουν το υπό μελέτη αντικείμενο κάνοντας σαφές το τι πρόκειται να διερευνηθεί. Συγκεκριμένα, η εργασία αφορά στην ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και στην θέση της Ελλάδας. Συναφώς, το κύριο ερευνητικό ερώτημα που χρήζει μελέτης είναι:

- Ποια είναι η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας της Ανατολικής Μεσογείου στην ασφάλεια της Ελλάδας;

Ωστόσο, επιβεβλημένη κρίνεται η καταγραφή και μελέτη των υποερωτημάτων που εξάγονται:

1. Ποια είναι η κατάσταση της παρούσας ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο;

2. Ποια είναι η κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας;
3. Ποιά τα εμπλεκόμενα μέρη στην Ανατολική Μεσόγειο;

Η Ανατολική λεκάνη πέραν του ιδιαίτερου οικονομικοπολιτικού ενδιαφέροντος που έχει αποκτήσει ένεκα των φυσικών πόρων που διαθέτει, αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των κρατών όπως του Ισραήλ, του Λιβάνου, της Αιγύπτου, της Παλαιστίνης και της Κύπρου με συμμαχίες και αψιμαχίες ικανές να μεταβάλλουν το διεθνές τοπίο.

3.3 Σχεδιασμός Έρευνας

Κύριο μέλημα της διερευνητικής εργασίας είναι η εξαγωγή αντικειμενικών συμπερασμάτων, γι αυτό η οργάνωση της είναι καταλυτική. Οι συνιστώσες που δομούν τόσο το κύριο ερευνητικό ερώτημα όσο και τα υποερωτήματα είναι δύο. Στην παρούσα εργασία η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή, ενώ η Ελλάδα θα αποτελέσει την εξαρτημένη, μελετώντας την σε ποικίλες ενδεχόμενες συγκυρίες. Μάλιστα, το είδος της έρευνας θα είναι περισσότερο από ένα. Στη μεγαλύτερη έκταση πρόκειται για ποιοτική έρευνα με στοιχεία ανάλυσης. Οι μελέτες περίπτωσης και η παρατήρηση θα κατέχουν την πρωτοκαθεδρία ως μέθοδοι καθώς τα ποιοτικά δεδομένα θα προσφέρουν μια πληρέστερη προσέγγιση και εκτίμηση της θεματικής με πρωτογενή και δευτερογενή δεδομένα. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται από διεθνώς αναγνωρισμένες ιστοσελίδες, επιστημονικά περιοδικά, βιβλιογραφικές πηγές καθώς και συνεντεύξεις ιθυνόντων.

4. Ανάλυση

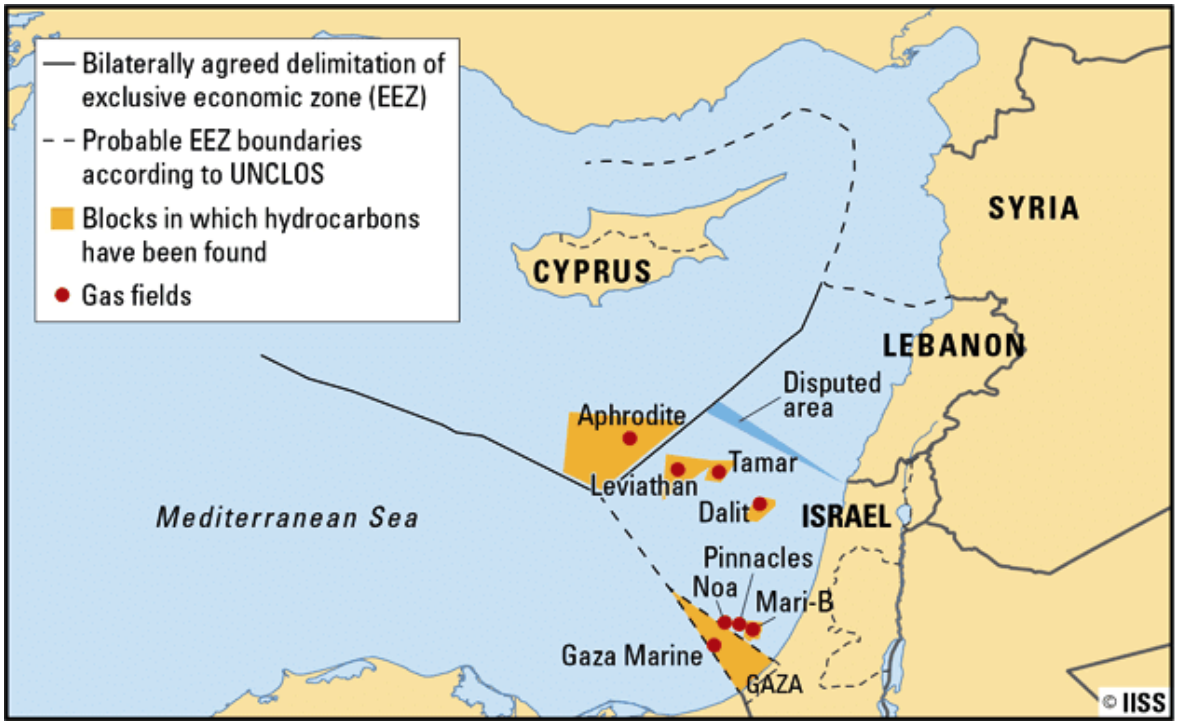
4.1 Η ενεργειακή κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο

Η Ανατολική Μεσόγειος κατέχει μια ιδιαίτερη γεωπολιτική σημασία στον παγκόσμιο χάρτη καθώς αποτελεί έναν παγκόσμιο συνδετικό κρίκο μεταξύ των ηπείρων. Συγκεκριμένα, η Μεσόγειος επηρεάζει καταλυτικά το διεθνές τοπίο, αφότου μέσω του Στενού του Γιβραλτάρ, του Βοσπόρου και της διώρυγας του Σουέζ πραγματοποιείται το παγκόσμιο εμπόριο που τροφοδοτεί όλα τα κράτη. Η σημαντικότητα της Ανατολικής Μεσογείου ως προς την εμπορική δραστηριότητα μέσω της ναυσιπλοΐας ευνοεί το διεθνές εμπόριο, καθώς θεωρούνται τα πιο σημαντικά περάσματα της ναυσιπλοΐας, ενώνοντας τις ηπείρους. (Al-Saadi, Al-Hayali and Waheed, 2022) Ωστόσο, τα κοιτάσματα πετρελαίου και υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο γεννούν αισιοδοξία, αφότου μπορεί να καταστεί εφικτός ο εφοδιασμός της Ευρώπης. Η σημαντικότητα των πόρων ως πλουτοπαραγωγική πηγή προάγει την συνεργασία σε επίπεδο γεωπολιτικής και γεωοικονομίας αλλά και η μετάβαση σε σύγχρονες μορφές φυσικών πόρων φέρνουν στο προσκήνιο την ύψιστης σημασίας γεωπολιτική που προσφέρει άπλετες ευκαιρίες για οικονομική ευημερία. Ωστόσο, η εκμετάλλευση των πόρων και η διεκδίκηση τους περικλείονται από πολύπλοκα συμπλέγματα που αφορούν στις σχέσεις των εμπλεκόμενων κρατών, στην δυνατότητα μελέτης, επεξεργασίας και εξόρυξης τους. (Prontera and Ruszel, 2017)

Η ανατολική λεκάνη της Μεσογείου βρίσκεται στις υψηλές θέσεις ενδιαφέροντος στις οικονομικές αγορές λόγω των κοιτασμάτων που έχουν ερευνηθεί. Οι υδρογονάνθρακες και συγκεκριμένα τα κοιτάσματα που είναι διαδεδομένα έχουν αναφερθεί ήδη από το 2000. Πρόκειται για τα δύο οικόπεδα που ανήκουν στο Ισραηλινό κράτος, του Ταμάρ και της Λεβαντίνης, αλλά και το Κυπριακό κοίτασμα της Αφροδίτης. Συγκεκριμένα, όπως διαφαίνεται και στην κάτωθι εικόνα, τα αποδεδειγμένα κοιτάσματα του Ισραήλ ανέρχονται στα 176 κυβικά μέτρα, τα οποία βρίσκονται εντός της Ισραηλινής ΑΟΖ, ενώ κατόπιν Γεωλογικής μελέτης από Αμερικανική Υπηρεσία προστέθηκε πως το κοίτασμα της Λεβαντίνης που αφορά στην ΑΟΖ μεταξύ του Ισραήλ και του Λιβάνου ανέρχεται στα 3,45 τρις. κυβικά μέτρα φυσικού αερίου. Έτσι, εύλογη κρίνεται η επιδίωξη δημιουργίας του ‘East Med Pipeline’. Πρόκειται για αγωγό φυσικού αερίου με στόχο την τροφοδοσία Ισραηλινού αερίου στην Ευρώπη. Μια κερδοφόρα επιδίωξη που θα αναβαθμίσει και θα προσφέρει οικονομική άνθιση στην περιοχή και στα όμορα κράτη. Αντιστοίχως, τα Κυπριακά κοιτάσματα αγγίζουν τα 141 δις. κυβικών μέτρων, με πιο γνωστό το κοίτασμα της Αφροδίτης, ανάγοντας την μεγαλόνησο σε ‘ενεργειακό διάδρομο Δύσης- Ανατολής’.

Επομένως, η ενεργειακή κατάσταση της περιοχής βασίζεται στο μέλλον των κοιτασμάτων, καθώς οι φυσικοί πόροι αποτέλεσαν πόλο έλξης του διεθνούς ενδιαφέροντος αλλά και προσέδωσαν στην περιοχή την ενεργειακή έκφανση ασφαλείας, ικανή να τεθεί αρωγός για την επίτευξη συμφωνιών και οριοθετήσεων χωρικών υδάτων. .(Τρούλης, 2019)

Εικόνα 1: Τα κυπριακά και Ισραηλινά κοιτάσματα στην νοτιοδυτική Μεσόγειο.

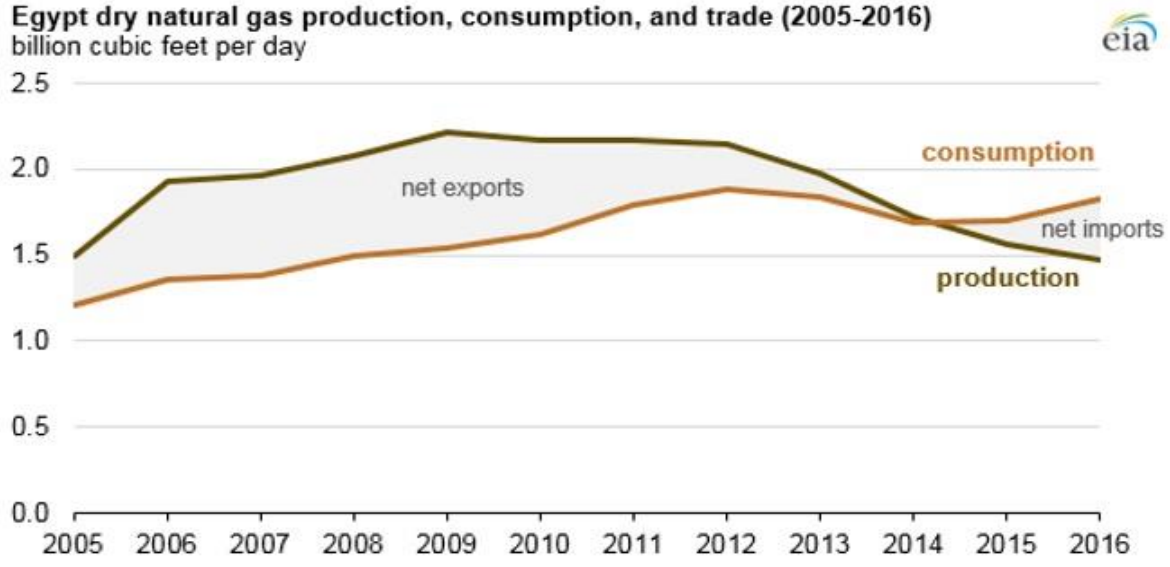
Πηγή: Chrysochou and Siousiouras, (2014)

Επιπροσθέτως, καταλυτική σημασία κατέχει η Αίγυπτος, η οποία μετέχει στον ανταγωνισμό των κοιτασμάτων. Συγκεκριμένα, το αιγυπτιακό κράτος διατηρεί 63 τρις. κυβικών μέτρων φυσικού αερίου, γεγονός που την αναδεικνύει στην τέταρτη θέση της αφρικανικής ηπείρου σχετικά με την κατοχή πόρων. (Statista, 2023) Πράγματι, το αιγυπτιακό οικόπεδο Zop αλλά και ο ήδη κατασκευασμένος τερματικός σταθμός υγροποιημένου φυσικού αερίου προσέφερε στην Αίγυπτο την πρωτοκαθεδρία σχετικά με το μέλλον και την επικρατούσα κατάσταση στην περιοχή. Η αιγυπτιακή ενεργειακή πρακτική στοχεύει στην συμμετοχή στο διεθνές εμπόριο με την εξαγωγή αερίου, γεγονός που δίνει την δυνατότητα τόσο στο Ισραήλ όσο και στην Κύπρο για συνεργασία. Ακόμη, ο ήδη υπάρχον τερματικός σταθμός αναβαθμίζει την περιοχή και προσφέρει το ενδεχόμενο συμμετοχής όμορων κρατών στο αναπτυξιακό πρόγραμμα. (Esily, Chi, Ibrahiem and Amer, 2022)

Η ενεργειακή αρχιτεκτονική της περιοχής, λοιπόν, καθορίζεται εν μέρει από την καταλυτική συμβολή της Αιγύπτου, με τα ποσοστά εξαγωγής φυσικού αερίου που

κυμαίνονται στα 8 εκατομμύρια τόνων και αποτελούν αρωγό συνεργασιών με την Κύπρο και το Ισραήλ με τα νέα κοιτάσματα που βρέθηκαν στα χωρικά τους ύδατα. (Anadolu Agency, 2022) Επιπροσθέτως, στην κάτωθι εικόνα διαφαίνονται τα ποσοστά παραγωγής, κατανάλωσης και εμπορίου της Αιγύπτου. Η παρούσα κατάσταση στην Ανατολική λεκάνη, λοιπόν, επηρεάζεται τόσο από την ανεύρεση των νέων κοιτασμάτων όσο και από την ήδη υψηλά ιστάμενη αιγυπτιακή θέση, η οποία με τον αραβικό αγωγό από την αιγυπτιακή πόλη Ελ-Αρίς στο ισραηλινό Ασκελόν, επιτυγχάνει την τροφοδοσία προς την Ιορδανία, τη Συρία και το Λίβανο. Ωστόσο, η Αραβική Άνοιξη και οι πολιτικές και στρατιωτικές εν τέλει εχθροπραξίες προξένησαν αστάθεια στο εσωτερικό της Αιγύπτου αποτελώντας τροχοπέδη για την επίτευξη του εγχειρήματος που αφορούσε την τροφοδοσία της Ευρώπης, καθώς και τα ποσοστά παραγωγής μειώθηκαν φανερά. (Tagliapietra, 2017)

Εικόνα 2: Η Αιγυπτιακή παραγωγή φυσικού αερίου, η κατανάλωση και η εξαγωγή. (2005-2016).

Πηγή: Bunker Ports News Worldwide, (2018)

Έτσι, το κράτος του Ισραήλ, με δεδομένο πως κατέχει την μεγαλύτερη ισχύ μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, εκμεταλλευόμενη την γεωγραφική θέση και τα ποσοστά πλουτοπαραγωγικών πηγών έλαβε τη δυνατότητα δημιουργίας του αγωγού φυσικού αερίου ‘East Med’ με στόχο την τροφοδοσία της Ευρώπης και την ανεξαρτητοποίηση της δεύτερης από το ρωσικό μονοπώλιο, που μέχρι πρότινος της παρείχε το μεγαλύτερο ποσοστό για την κάλυψη των αναγκών. Ακόμη, διαφαίνεται η φιλελευθεροποίηση των Διεθνών σχέσεων, διότι η επίτευξη του σχεδίου για τον αγωγό πραγματοποιήθηκε κατόπιν τριμερούς συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας- Κύπρου- Ισραήλ που προωθεί την κοινή

οικονομικοπολιτική πρακτική και συντελεί στην σταθερότητα και ευημερία της περιοχής. Μάλιστα, επιστέγασμα της συμφωνίας ήταν η παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, που καταλαμβάνει τη θέση προστάτιδας δύναμης με την μορφή του παρατηρητή. (Καθημερινή, 2022a) Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί πως το Ισραήλ ήταν ο κατάλληλος συνδετικός κρίκος για το πέρασμα του αγωγού εν καιρώ ειρήνης. Ωστόσο, η ένοπλη σύρραξη ανάμεσα στο Ισραηλινό κράτος και τις δυνάμεις της Χαμάς που ξέσπασε στις 7 Οκτωβρίου του 2023, ενδέχεται να μετασχηματίσει τη διεθνή καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, ενώ συνάμα 'παγώνει' το εγχείρημα του αγωγού East Med, διότι στόχος των εχθροπραξιών έχουν τεθεί υποδομές του αγωγού προκαλώντας βλάβες. (Connelly, 2023)

Συναφώς, γίνεται κατανοητό πως η παρούσα κατάσταση που επικρατεί στην Ανατολική Μεσόγειο δίνει τη δυνατότητα να αποτελέσει την σύγχρονη ενεργειακή πηγή και να συντελέσει στην οικονομική ευημερία των κρατών που συναποτελούν την Ανατολική Λεκάνη. Ωστόσο, οι ένοπλες συγκρούσεις που απασχολούν συχνά την περιοχή και ειδικότερα το ξέσπασμα του πολέμου μεταξύ Ισραήλ και Χαμάς προκαλεί αστάθεια. Έτσι, η δημιουργία αγωγού φυσικού αερίου που απαιτεί την επένδυση μεγάλων οικονομικών ποσών προαπαιτεί την ειρήνη και ένα πλαίσιο ασφαλείας για την απρόσκοπτη λειτουργία των δομών.

4.2 Η παρούσα κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας

Η κατάσταση ασφαλείας στην Ελλάδα διαπνέεται από τις ευρωπαϊκές αρχές, αφότου ως μέλος- κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλει να ακολουθεί τις αντίστοιχες επιταγές. Συγκεκριμένα, ακολουθεί σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής το φιλελεύθερο μοντέλο διεθνών σχέσεων καθώς επιδιώκει να συντάσσεται με την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως οφείλει ως κράτος-μέλος. (Καραμπέκιος, 2012, σελ. 9) Πράγματι, κύριοι στόχοι είναι η διατήρηση της ειρήνης, η παγίωση της διεθνούς ασφάλειας που οδηγεί στην θεμελίωση της δημοκρατίας και στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακόμη, η συμμετοχή σε διεθνούς οργανισμούς και η συνεργασία με τα υπόλοιπα κράτη ενισχύουν την εθνική ασφάλεια, καθώς προσδίδουν κύρος και την ενδυναμώνουν. Σε πιθανή κρίση σε οποιοδήποτε τομέα, είτε σε εθνικό επίπεδο ασφαλείας με προστριβές με όμορα κράτη είτε οικονομικού περιεχομένου, όπως συνέβη το 2007- 2009 με την παγκόσμια οικονομική ύφεση, οι πρακτικές που εφαρμόζονται και οι μέθοδοι αντιμετώπισης είναι απόρροια συλλογικής επικοινωνίας και συμφωνίας των ιθυνόντων των κρατών. Η συμμετοχή, λοιπόν, σε ομάδες συνεργασίας, αδιαμφισβήτητα προσφέρουν ασφάλεια, διαφάνεια και προστατεύουν σε περιπτώσεις ανάγκης, ειδικότερα εντός μιας παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας που τα 'ισχυρά' κράτη ανήκουν και

λειτουργούν σε ομάδες. (Abbott and Snidal, 1998) Αντιστοίχως, η επιλογή του απομονωτισμού με την μη συμμετοχή σε ο, τι πρεσβεύει η φιλελευθεροποίηση που έχει παγιωθεί σε πολιτικοοικονομικό περιβάλλον οδηγεί στην περιθωριοποίηση και στην κατάταξη των 'μη ανεπτυγμένων κρατών'. (Dokos, 2007)

Στο τομέα της εθνικής ασφάλειας, το ευρέως γνωστό ζήτημα, που επηρεάζει καταλυτικά την παρούσα κατάσταση της Ελλάδας είναι οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, που αρκετά συχνά αντιμετωπίζουν κρίσεις. Το Αιγαίο πέλαγος και ειδικότερα τα χωρικά ύδατα καθώς και η χρόνια επιδίωξη της οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης αποτελεί διακύβευμα, αφότου είναι πιθανή επικείμενη εχθροπραξία. Η Ελλάδα διατρανώνει την πιστή εφαρμογή και τον σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου με την τήρηση των χωρικών υδάτων που προκύπτουν από το δικαίωμα στην υφαλοκρηπίδα των νησιών. Η οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης στην Ανατολική Μεσόγειο είναι το χρόνιο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα σε επίπεδο εθνικής ασφαλείας. Πράγματι, οι συνεχείς προστριβές με την γείτονα χώρα και η μη σύναψη συνθήκης για την χάραξη της ΑΟΖ αποτελεί τρωτό σημείο, αφότου λειτουργεί ως τροχοπέδη στη σύναψη συμφωνιών και την διεκδίκηση πόρων που βρίσκονται σε μη οριοθετημένες περιοχές. (Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών, 2023)

Η Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολουθεί και προσδιορίζεται πολυεπίπεδα από τους κανονισμούς και τις πρακτικές της Ευρώπης. Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό προγραμματισμό σε επίπεδο ασφαλείας ακολουθεί πιστά το πρόγραμμα διάρθρωσης που έχει οριστεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατόπιν σύναψης συμφωνιών. Η Ελλάδα με αρωγό την Ευρώπη έχει κοινή στρατηγική στην διπλωματία, στην αναπτυξιακή συνεργασία, σε ζητήματα ανθρωπιστικής βοήθειας, στην εμπορική πολιτική που εφαρμόζει, και δέχεται οικονομική στήριξη σύμφωνα με τους οικονομικούς προϋπολογισμούς που αφορούν στο κάθε κράτος μέλος με στόχο την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό. Κύριος στόχος είναι η συντονισμένη δράση μιας συλλογική προσπάθειας με στόχο την καινοτομία. Επιπροσθέτως, πέραν της διαρθρωμένης συνεργασίας για τους οικονομικούς και πολιτικούς τομείς, που επιτυγχάνονται με επενδύσεις, εταίρους αλλά και την στρατηγική και άμυνα που αφορούν στην διατήρηση της εθνικής ασφάλειας και επιτυγχάνονται με κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, οικονομική ενίσχυση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας, όμοια είναι η πρόληψη και αντιμετώπιση περιβαλλοντικών ζητημάτων. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμβούλιο της Ευρώπης, 2023a)

Ακόμη, η κλιματική αλλαγή και η αναγωγή του περιβαλλοντικού ζητήματος σε ζήτημα εθνικής ασφαλείας, όπως αναφέρει ο Γεροσιδέρης (2016) συντέλεσε στην διαμόρφωση νέων πολιτικών πρακτικών και νέων προσεγγίσεων που αφορούν τόσο στο

περιβαλλοντικό ζήτημα όσο και στην συσχέτιση του με την ενεργειακή ασφάλεια. Αδιαμφισβήτητα, και η χώρα της Ελλάδας αντιμετωπίζει το πρόβλημα της μόλυνσης του αέρα, του νερού, τους ρύπους που αποβαίνουν ζημιογόνοι στην καθημερινότητα των πολιτών αλλά και στον οικονομικό κλάδο. Η Ευρωπαϊκή ένωση συνάπτει κανονισμούς με τη μορφή μεταρρυθμίσεων, που αφορούν στους ρύπους των καυσαερίων, στην πράσινη ενέργεια κ.α, ώστε εντός χρονικού διαστήματος να υιοθετηθούν από το εκάστοτε κράτος με την μορφή σύμπλευσης για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντική μόλυνσης. Η κλιματική αλλαγή συνδέεται άρρηκτα με την ασφάλεια, διότι αποτελεί το σύγχρονο ζήτημα ασφαλείας που μέλλεται να απασχολήσει την παγκόσμια κοινότητα. Το περιβάλλον είναι ο χώρος δράσης και επιβίωσης της ανθρώπινης οντότητας. Σε ενδεχόμενη καταστροφή του είναι πιθανή η επιρροή καταλυτικών δομών της κοινωνίας και η ολοκληρωτική καταστροφή της. Το περιβάλλον αποτελεί με την ευρύτερη έννοια το ΄σπίτι' του ανθρώπου, αν χαθεί εκείνο διακυβεύεται η επιβίωση της ανθρωπότητας. Ομοίως, η ενέργεια που παρουσιάζεται ως η σύγχρονη μάστιγα, καλύπτει της καθημερινές ανάγκες της κοινωνίας. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό πως οι δύο αυτές έννοιες είναι αλληλοεξαρτώμενες και τα αποτελέσματα τους επηρεάζουν καταλυτικά την εύρυθμη λειτουργία των κρατών και εν τέλει την ανθρώπινη υπόσταση

Επιπροσθέτως, η ενέργεια, η οποία ομοίως είναι μια έννοια που θα απασχολήσει στο μέλλον συνδέεται με την περιβαλλοντική ασφάλεια, καθώς αίρει δύο προβληματισμούς. Πρωτίστως, την χρήση νέων μεθόδων ενέργειας που να είναι φιλικοί προς το περιβάλλον, όπως η αιολική και η ηλιακή ενέργεια και δευτερευόντως τίθεται το ζήτημα του αν και κατά πόσο οι μέθοδοι συλλογής είτε με την τοποθέτηση ανεμογεννητριών είτε τα ηλιακά πάρκα εν τέλει προστατεύουν το περιβάλλον. Αντιστοίχως, η εξόρυξη των υδρογονανθράκων απαιτεί την εγκατάσταση τερματικών σταθμών και την οργάνωση των δομών σε επίπεδο βιομηχανίας. Η παρέμβαση στην φύση είτε σε ύδατα είτε σε χερσαίο έδαφος έχει προξενήσει αντιρρήσεις και διλήμματα με απόρροια νέες μελέτες που αφορούν στο ενδεχόμενο επιρροής του περιβάλλοντος. Ωστόσο, με την βοήθεια των τεχνολογικών επιτευγμάτων συνεχώς οι πρώτες ύλες οικοδόμησης και παραγωγής εξελίσσονται, βελτιστοποιούνται αποκτώντας κατάλληλες προδιαγραφές για τον σεβασμό του περιβάλλοντος. Ακόμη, ενισχύεται η αποδοτικότητα και η λειτουργικότητα τους με τρόπο ώστε να αποφεύγεται πλήρως η εκπομπή ρυπογόνων ουσιών, δίνοντας τη δυνατότητα στην υλοποίηση νέων δομών είτε για τη συλλογή της ενέργειας είτε για την μεταφορά και επεξεργασία φυσικών πόρων. Η περιβαλλοντική μόλυνση και η διατάραξη του οικοσυστήματος, ίσως αποτελεί και την μεγαλύτερη απειλή που βιώνει η ανθρωπότητα. Πρόκειται για μια μάχη που προκαλεί και συνάμα βιώνει τις επιπτώσεις ο ίδιος ο άνθρωπος. (Brownell, 2010)

Η κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας ενισχύεται λόγω των σχέσεων της με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα όμορα κράτη στην Ανατολική Μεσόγειο με στόχο την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας. Η Ελλάδα επιδιώκει με τη σύναψη συνεργασιών σε ενεργειακό επίπεδο την συνεχή ανάπτυξη της, την εξέλιξη των διακρατικών σχέσεων εκμεταλλευόμενη την κλιματική αλλαγή και τις αυξανόμενες ανάγκες που επιτάσσουν την ανεύρεση νέων πόρων. Η σημαντικότητα της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας της προσφέρει κίνητρο για επενδυτικές δράσεις που προσφέρουν την κάλυψη αναγκών ανάγοντας την ενέργεια στις πρώτες θεματικές που απασχολούν τους πολιτικούς ιθύνοντες και τους επενδυτές.

4.3 Τα ενδιαφερόμενα μέρη

Σύμφωνα με την ανωτέρω μνεία στην ενεργειακή κατάσταση της Ανατολικής Μεσογείου και στην παρούσα κατάσταση της Ελλάδας γίνεται αντιληπτή πως η καθεστηκυία πραγματικότητα επηρεάζει και επηρεάζεται άμεσα από τα κράτη που απαρτίζουν την λεγόμενη ανατολική λεκάνη. Η κύρια έννοια που αναλύεται και είναι η ενεργειακή ασφάλεια είναι ο συνδετικός κρίκος ενδιαφέροντος που ενώνει τα κράτη σε μια κοινή προσπάθεια για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων με οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Έτσι, με βάση το μοντέλο ανάλυσης stakeholder’s θα γίνει μια σύντομη αναφορά στην θέση που καταλαμβάνει το εκάστοτε κράτος στην υφιστάμενη κατάσταση ασφαλείας. Μολονότι, τα κράτη συνδέονται με στόχο την συνεργασία, το καθένα κατέχει διαφορετικό ρόλο αναλόγως της γεωγραφικής τοποθεσίας και των πόρων που διαθέτει.

4.3.1 Ισραήλ

Το Ισραήλ κατέχει την πρωτοκαθεδρία στην Ανατολική Μεσόγειο, αφότου τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου βρίσκονται σε Ισραηλινό έδαφος. Συγκεκριμένα, τα ποσοστά φυσικού αερίου επαρκούν για την αυτοσυντήρηση του ιδίου κράτους, έτσι ώστε να αναζητά συνεταίρους για την εξαγωγή τους. Μάλιστα σε μια εποχή που τα αποθέματα συνεχώς μειώνονται και βιώνοντας μια ενεργειακή κρίση συνάμα με τον Ρώσο-ουκρανικό πόλεμο που εκτυλίσσεται, η Ευρώπη αναζητά επισταμένως εισαγωγέα πόρων, ώστε να καλύψει τις ανάγκες των πολιτών της. Οι νέες πηγές ενέργειας είναι το εφαλτήριο για την διασύνδεση των κρατών, την διατήρηση ειρήνης και σταθερότητας, ώστε να ευδοκιμήσει ένα πλαίσιο συνεργασίας στην περιοχή, με κοινή επιδίωξη την γεωπολιτική ανάπτυξη με την προώθηση εναλλακτικών πόρων (Kambas, 2023) Το Ισραήλ κατόπιν της διατάραξης των σχέσεων με την Τουρκία και γνωρίζοντας πως δεν μπορεί να τεθεί αρωγός για την εξαγωγή των ορυκτών στρέφεται σε νέες συνεργασίες, με την σύμφωνη στήριξη Ελλάδας-

Κύπρου, που στηρίχθηκε με την παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, η οποία βρίσκεται σύμφωνη στην υλοποίηση του αγωγού 'East Med'. Παρόλα ταύτα, η συναφθείσα τριμερής συνεργασία δεν αφορά μονάχα τον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας, αλλά αποτελεί ένα συνονθύλευμα πολιτικών πρακτικών, με τις οποίες τα κράτη αποδεικνύουν ρητά την κοινή πορεία και αντιμετώπιση κάθε κινδύνου σε τομείς που αφορούν στην άμυνα, στην ασφάλεια, στην πολιτική προστασία. Πρόκειται για δέσμευση των κρατών, η οποία εμμέσως τίθεται ως ασπίδα έναντι της τουρκικής απειλής στην Μεσόγειο. Μια καταλυτικής σημασίας ασπίδα, αφότου η υλοποίηση του αγωγού για την τροφοδοσία φυσικού αερίου επιβάλλει την διατήρηση σταθερότητας στην περιοχή, μιας έννοιας που η όμορη Τουρκία μη σεβόμενη το Διεθνές Δίκαιο συνεχώς παραβιάζει. (Καθημερινή, 2023a)

Το Ισραηλινό κράτος διαθέτει την μεγαλύτερη ισχύ και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, μεταξύ των κρατών που συνεργάζεται στον τομέα της ασφάλειας, όσον αφορά στην ενεργειακή κατάσταση της περιοχής. Πρωτίστως, η ισχύς εκπορεύεται από τα κοιτάσματα που βρίσκονται σε ισραηλινό υπέδαφος. Ακόμη, διατηρεί το μεγαλύτερο ποσοστό ενδιαφέροντος, διότι το σχέδιο εγκατάστασης του φυσικού αγωγού 'East Med' θα λαμβάνει χώρα σε ισραηλινά εδάφη. Ωστόσο, μολονότι το σχέδιο δράσης ήταν το προαναφερθέν ο πόλεμος που ξέσπασε ανάμεσα στο Ισραήλ και την Χαμάς προκαλεί ρευστότητα και οδηγεί σε παύση κάθε σχεδίου. Το Ισραήλ, μάλιστα αποφάσισε το κλείσιμο του κοιτάσματος του Ταμάρ, το οποίο διαχειρίζεται η αμερικανική εταιρία Chevron, επικαλούμενο την ασφάλεια της περιοχής. Το συγκεκριμένο κοίτασμα απέχει μόλις 24 χλμ. από την πόλη Ασκελόν που βρίσκεται βόρεια της Λωρίδας της Γάζας, που αποτελεί την περιοχή που εκτυλίσσονται οι εχθροπραξίες. (Καθημερινή, 2023b)

Πράγματι, το Ισραήλ επιτυγχάνει τη διαχείριση και την σύναψη των συμφωνιών που επιθυμεί, διότι κατέχει τους τίτλους των ορυκτών και συγχρόνως το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την εξαγωγή τους με στόχο την κερδοφορία και την οικονομική ανάπτυξη του εμπορίου του. Συγκεκριμένα, για την πραγμάτωση του σχεδίου που αφορά στην υλοποίηση του αγωγού φυσικού αερίου θα πρέπει να διατηρήσει τη σταθερότητα στην ενδοχώρα αλλά και στην επικράτεια. Η ανατολική Μεσόγειος διακρίνεται από πολυπλοκότητα ανάμεσα στις σχέσεις των κρατών, αφού και το Ισραήλ συχνά βιώνει εμπόλεμες καταστάσεις, όπως με την Παλαιστινιακή Αρχή, το Λίβανο, τη Συρία, που προκαλούν ρευστότητα και μεταβάλλουν την εύρυθμη κρατική λειτουργία. Η ανακήρυξη του πολέμου ανάμεσα Ισραήλ και Χαμάς επιβεβαιώνει την αναγκαιότητα να διασφαλίσει την ειρήνη στην περιοχή του. Ωστόσο, πρόκειται για μια χώρα που διαθέτει την ισχύ και το ζήλο, ώστε να προσελκύσει το ενδιαφέρον των επενδυτών αλλά απαιτείται να τηρεί τις ανάλογες προδιαγραφές που προϋποθέτει η κατασκευή ενός αγωγού. Τέλος, ελπιδοφόρα κρίνεται η ύπαρξη του

Αραβικού αγωγού φυσικού αερίου και η γειτνίαση με την Αίγυπτο, η οποία μη θέλοντας να διαταράξει τις ενεργειακές επενδύσεις της θα επιδιώξει την διατήρηση της ειρήνης στην ευρύτερη επικράτεια. Επίσης, ο ήδη υπάρχον Αραβικός σταθμός πριμοδοτεί την θέση του Ισραήλ, το οποίο επιδιώκει να αυξήσει τα ποσοστά των εξαγωγών του. (Σκλιάς και Φλούρος, 2019)

Οι στόχοι που έχει θέσει το Ισραήλ σχετικά με την ενεργειακή πολιτική της θεωρούνται ρηξικέλευθες και πλήρως συντεταγμένες με τις σύγχρονες επιταγές. Η μελέτη και εξόρυξη των υδρογονανθράκων και η κατασκευή του αγωγού για την εξαγωγή φυσικού αερίου στην Ευρώπη την αναγάγει στον κύριο προμηθευτή της Γηραιάς Ηπείρου. Πέραν όμως του αγωγού εφαρμόζει αντίστοιχες πολιτικές και στην εσωτερική πολιτική του κράτους. Σύμφωνα με τη Διεθνή Οργάνωση Ενέργειας το Ισραηλινό κράτος έχει θέσει ως στόχο να παράγει το 10% της βιώσιμης ενέργειας που χρειάζεται στο εσωτερικό του από ανανεώσιμες πηγές. Νέες ανανεώσιμες πηγές όπως η ηλιακή, η αιολική ενέργεια ή η χρήση της βιομάζας συντελούν τους πόρους για την μελλοντική κάλυψη των καθημερινών αναγκών. Το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προωθεί με την μορφή οδηγιών την υιοθέτηση από τα κράτη αυτών των μορφών ενέργειας, ώστε εν καιρώ να πραγματοποιηθεί η πλήρης αντικατάσταση κοινών καυσίμων. Η κλιματική αλλαγή έχει μεταβάλλει την ενεργειακή πολιτική, δημιουργώντας νέες ανάγκες, οι οποίες αντιμετωπίζονται συλλογικά με κοινό στόχο το μηδενικό αποτύπωμα άνθρακα και τον περιορισμό ρυπογόνων ουσιών. Παρόλο που οι ένοπλες συρράξεις και οι αψιμαχίες απασχολούν το ισραηλινό κράτος, η άμεση ταύτιση με τις σύγχρονες επιταγές και η υιοθέτηση προτύπων αντιμετώπισης με την κρατική οικονομική στήριξη των νέων μεθόδων και την προώθηση ενεργειακών προγραμμάτων, αναβαθμίζουν την ενεργειακή κατάσταση του προσφέροντας ευκαιριακές συνεργασίες. (International Energy Agency, 2020)

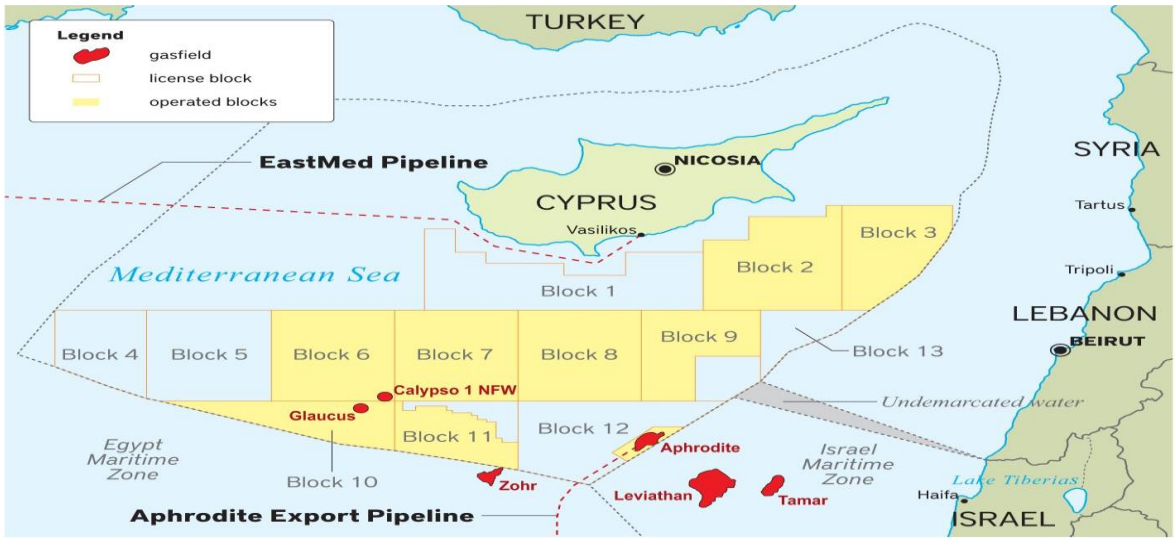
4.3.2 Κύπρος

Η Κύπρος γνωστή ως ‘μεγαλόνησος’ είναι ευρέως διαδεδομένη για το Κυπριακό ζήτημα και την χρόνια προσπάθεια επίλυσης του. Συγκεκριμένα, η κατάσταση ασφαλείας της νήσου χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και αστάθεια που προκύπτει από την διαίρεση που υφίσταται το νησί. Η Τουρκική εισβολή και η διχοτόμηση του νησιού έχει καταδικαστεί από τον ΟΗΕ και δεν έχει αναγνωριστεί η τουρκική κατάληψη της βόρειας πλευράς του νησιού ‘de jure’ από τη διεθνή κοινότητα. (Παπαδόπουλος, 2021) Η συμπόρευση των δύο εθνοτήτων σε ένα νησί αποτελεί επιδίωξη αντιμετωπίζοντας συχνά κρίσεις., ενώ η διχοτόμηση του νησιού γεννά προβληματισμούς σχετικά με τις οριοθετήσεις. Η έννοια της ασφάλειας και η κατάσταση ασφαλείας του νησιού συντελεί μια από τις κύριες θεματικές

που απασχολούν τους ιθύνοντες των πολιτικών πραγμάτων. Το τουρκικό κράτος έχει χαρακτηριστεί από απολυταρχικές τάσεις που επιβεβαιώνονται από την μη τήρηση του Διεθνούς Δικαίου και τις συνεχείς προκλήσεις στο Αιγαίο αλλά και στα θαλάσσια ύδατα της κυπριακής δημοκρατίας. Η Κύπρος βιώνει μια επίφοβη κατάσταση καθώς πέραν από την μη τυπική επίλυση του κυπριακού ζητήματος που θα προσέφερε διαφάνεια, πρακτικά αδυνατεί να αποτελέσει βάση συνεργασίας και άμυνας, αφού βάλλεται εκ των έσω. Μάλιστα, σχετικά με τον πόλεμο μεταξύ Χαμάς και Ισραήλ που έχει προκαλέσει ρευστότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, η Κύπρος ως γειτονική χώρα δεν είναι σε θέση να λειτουργήσει σταθεροποιητικά. (Hellasjournal, 2023)

Οι έντονες διενέξεις και προκλήσεις που προκύπτουν με την Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο εντοπίζονται στα κοιτάσματα φυσικού αερίου που έχουν βρεθεί και ανήκουν στα χωρικά ύδατα της νοτίου κυπριακής πλευράς. Η ανακάλυψη του τεμαχίου ‘Γλαύκος’, ως πηγή υδρογονανθράκων εγείρει το ενδιαφέρον στις δυνατότητες που φέρει η νήσος και προσελκύει παράγοντες συνεργασίας. Η πολυεθνική εταιρεία ExxonMobil έχει αναλάβει την διερεύνηση των κυπριακών κοιτασμάτων και συγκεκριμένα το οικόπεδο 10 που θα οδηγήσει στις περαιτέρω ερευνητικές γεωτρήσεις. Η σημαντικότητα των κοιτασμάτων αποδεικνύεται περίτρανα από την διεύρυνση των αδειοδοτήσεων και με άλλες εταιρείες όπως την ΕΝΙ και την TOTAL.(Ναυτεμπορική, 2019) Η κάτωθι εικόνα επισημαίνει το ενδιαφέρον των επενδυτικών εταιρειών που διερευνούν τα κοιτάσματα εντός της κυπριακής ΑΟΖ, καθώς διαφαίνονται αναλυτικά τα κυπριακά οικόπεδα φυσικού αερίου.

Εικόνα 3. Οι ανακαλύψεις μεγάλων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στο οικόπεδο 6 από την ENI-TOTAL.

Πηγή: Theodoulou, (2022)

Το ερευνητικό ενδιαφέρον συγκεντρώνεται στο οικόπεδα 6, γνωστό με το όνομα Κρόνος και στο οικόπεδο 12, με την ονομασία Αφροδίτη και στο οικόπεδο 10, που ονομάζεται Γλαύκος και αντιστοίχως κατέχουν 2,5 τρις. κυβικών μέτρων, 4,2 τρις. κυβικά μέτρα και από 5-8 τρις. κυβικά μέτρα. Έτσι, τα εξέχουσας σημασίας κοιτάσματα πριμοδότησαν την Κύπρο στην συνεργασία Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ με στόχο τη δημιουργία του αγωγού, του οποίου η εγκατάσταση επιδιώκεται να γίνει σε ισραηλινά εδάφη και να τροφοδοτείται με κυπριακό και ισραηλινό φυσικό αέριο. (Χασαπόπουλος, 2022) Η Κύπρος, λοιπόν, σύμφωνα με το μοντέλο ανάλυσης των ενδιαφερόμενων μερών μπορεί να λεχθεί πως δεν διαθέτει την ισχύ σε επίπεδο αυτονομίας ώστε να συντονίζει αυτόνομα το πλαίσιο συνεργασίας και τις συναφθείσες συμφωνίες. Ωστόσο, η θέση της διακρίνεται στον βαθμό του ενδιαφέροντος, αφού μετά το Ισραήλ είναι η άμεσα ενδιαφερόμενη για την πραγματοποίηση του αγωγού.

Είναι γεγονός πως ο ρόλος της Κυπριακής Δημοκρατίας στο σχέδιο του ‘East Med΄ αμφιταλαντεύεται. Η εσωτερική ρευστότητα που χαρακτηρίζει το νησί σε επίπεδο άμυνας με τις συνεχώς τουρκικές διεκδικήσεις προωθεί αίσθημα αδυναμίας μετατρέποντας την ίσως σε ανίσχυρο μέρος της συμφωνίας. Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Κύπρο σχετικά με τους ενεργειακούς πόρους πλήττονται, αφού η πρώτη αποπλέει γεωτρύπανα με διερευνητικές εντολές σε κυπριακά χωρικά ύδατα. Το κυπριακό κράτος με τη σειρά του επιδιώκει την ειρηνική συνύπαρξη των δύο εθνοτήτων, αποφεύγοντας εντάσεις και συγκρούσεις. Άλλωστε, η συμμετοχή της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η προσπάθεια οικειοποίησης της κοινής συνεργασίας με άλλα κράτη αναδεικνύει τον σεβασμό στις ευρωπαϊκές αρχές και αξίες που πρεσβεύουν την δημοκρατία και την ειρήνη. (Reuters, 2019) Η Τουρκία μη σεβόμενη τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και το παρόν ‘status quo’

της Κύπρου δημιουργεί στην Ανατολική λεκάνη κλίμα αστάθειας με πιθανή κλιμάκωση που λειτουργεί αντίρροπα στο ρόλο της δεύτερης ώστε να αποτελέσει ενεργειακό κόμβο. Παρόλα ταύτα, η Ελλάδα και το Ισραήλ ως γείτονες χώρες δηλώνουν ρητά την στήριξη στην Κύπρο, αναδεικνύοντας την ενεργειακή συνεργασία αλλά και υπόρρητα την στήριξη στην ασφάλεια και στην άμυνα. (Reuters, 2015)

Συναφώς, γίνεται αντιληπτό πως η Κύπρος αποτελεί ένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ βάσει του μοντέλου ανάλυσης των ενδιαφερόμενων μερών στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο προσπαθεί να διατηρεί την ενημέρωση της επί του θέματος. Το ενδιαφέρον της σχετικά με την μελέτη και εξόρυξη των κοιτασμάτων είναι υψηλό αλλά δεν έχει την μέγιστη δυνατότητα και ισχύ. Η ενεργειακή ασφάλεια τίθεται η κορωνίδα των πολιτικών θεματικών που απασχολούν τους ιθύνοντες, αφού οι ενεργειακοί πόροι προσφέρουν πολυεπίπεδα οφέλη. Η οικονομική ανάπτυξη ενισχύεται είτε με την εσωτερική είτε με την εξωτερική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Το κράτος αναπτύσσει συνεργασίες εκμεταλλευόμενο την φιλελευθεροποιήση των Διεθνών σχέσεων που δρα τόσο ανασταλτικά σε πιθανή κρίση όσο επικουρικά για την διευθέτηση των χωρικών υδάτων με την συνομιλία με γείτονες χώρες για την σύναψη οριοθετήσεων και κήρυξη ΑΟΖ. Οι τριμερείς συνεργασίες της Κύπρου, είτε Ελλάδας- Κύπρου- Ισραήλ είτε Ελλάδας- Κύπρου- Αιγύπτου προσφέρουν υποστήριξη σε θέματα ασφαλείας και ανάπτυξης αλλά και συνάμα κοινής απόφασης και δράσης σε πλαίσιο ενεργειακής ασφάλειας, με στόχο την ανάδειξη της Ανατολικής λεκάνης σε ζωτικής σημασίας εξαγωγέα φυσικού αερίου ικανού να καλύψει τις ευρωπαϊκές ανάγκες.(Emmanouilidis, 2019)

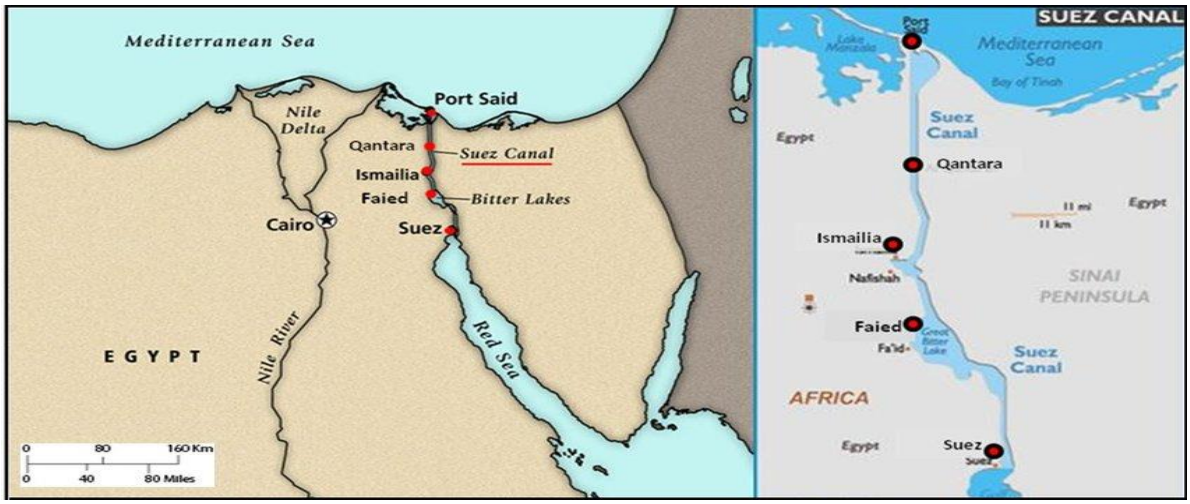
4.3.3 Αίγυπτος

Η Αίγυπτος είναι μια χώρα με μακρόπνοη ιστορία που βρίσκεται στην βόρειο ανατολική πλευρά της αφρικανικής χερσονήσου, από όπου συνορεύει με την Λωρίδα της Γάζας και το Ισραήλ. Βρέχεται βόρεια από την Μεσόγειο και ανατολικά από την ερυθρά θάλασσα. Πρόκειται για μια πολυπληθής χώρα που κήρυξε την ανεξαρτησία της από το Ηνωμένο Βασίλειο το 1922 και επισήμως θεμελίωσε το δημοκρατικό πολυκομματικό πολίτευμα το 1971. Το 2011 προκλήθηκε αστάθεια στο εσωτερικό της χώρας λόγω των διαμαρτυριών που διατράνωναν για την παγίωση της ειρήνης, την εξάλειψη της βίας και την θεμελίωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Αφορμή της Αιγυπτιακής επανάστασης του 2011 που αποτέλεσε μέρος της ευρύτερης Αραβικής Άνοιξης με στόχο τον εκδημοκρατισμό, ήταν η δολοφονία ενός πολίτη από ένοπλα σώματα. (Bahnasy, 2022)

Το αιγυπτιακό κράτος χαρακτηρίζεται για την γεωγραφική του τοποθεσία. Όπως αναδεικνύεται από την κάτωθι εικόνα διαφαίνεται πως η Αίγυπτος αποτελεί μέσο σύνδεσης

των δύο θαλασσών, επιτρέποντας το θαλάσσιο εμπόριο και την ελεύθερη διακίνηση αγαθών. Η διώρυγα του Σουέζ είναι κύρια συνιστώσα που επηρεάζει καταλυτικά την οικονομική άνθιση της Αιγύπτου, αφού εκτός του διάπλου τον περαστικών εμπορικών πλοίων, προσφέρει νέες εργασιακές ευκαιρίες στο εσωτερικό του κράτους, καθώς προσελκύει επενδυτικές εταιρίες με στόχο την δημιουργία νέων εγκαταστάσεων και δομών για την συμμετοχή στο διεθνές εμπορικό ανταγωνισμό. Είναι φανερό πως η Αίγυπτος αποτελεί μια από τις πηγές του διεθνούς εμπορίου και κινεί το ενδιαφέρον για περαιτέρω επενδύσεις και ρηξικέλευθα επενδυτικά σχέδια με στόχο την αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής. (Kenawy, 2016)

Εικόνα 4. Χάρτης που δείχνει την περιοχή ανάμεσα στην Διώρυγα του Σουέζ και την Αίγυπτο.

Πηγή: Mofeed and Deyab, 2015

Η Αίγυπτος συμμετέχει στις αγορές φυσικού αερίου διαθέτοντας 2,1 τρις κυβικών μέτρων. Παρόλο που προσφέρει μεγάλα ποσοστά εξαγωγής φυσικού αερίου, από τα μέσα του 1970 μέχρι και το 2004 τα ποσοστά ήταν σε ικανό επίπεδο, ώστε να δύναται να καλύπτει τόσο τις εσωτερικές ανάγκες του αιγυπτιακού κράτους, όσο και να εξάγει τα υπόλοιπα ποσοστά που διέθετε ως απόθεμα. Ωστόσο, από το 2004 μειώθηκε το επενδυτικό ενδιαφέρον γεγονός που συντέλεσε στο μικρότερο ποσοστό εξόρυξης προκαλώντας ανεπάρκεια ακόμη και στην εσωτερική κάλυψη των αναγκών. Όπως αναφέρθηκε, άλλωστε, ανωτέρω το 2011 η εκδήλωση της αιγυπτιακής επανάστασης προκάλεσε ρευστότητα, που αποτελεί αντικίνητρο για την πρόκληση επενδύσεων. Παρόλα ταύτα, μετά την κάμψη που αντιμετώπισε, το 2015 φάνηκε ελπιδοφόρο για την Αίγυπτο αφού προχώρησε σε νέες επενδυτικές συνεργασίες με πολυεθνικές εταιρίες πετρελαίου όπως την ιταλική ΕΝΙ, που ανακάλυψε κατόπιν μελετών το νέο κοίτασμα Zor. Πρόκειται για το μεγαλύτερο κοίτασμα

που έχει εντοπιστεί στην Ανατολική Μεσόγειο ποτέ, γεγονός που ανατρέπει την μέχρι τότε κατάσταση της χώρας, προσφέροντας της επενδυτική ανάπτυξη, οικονομική ευημερία και ευοίωνο μέλλον στον τομέα των συνεργασιών. (Nakhle, 2023)

Συγκεκριμένα, το κοίτασμα Zορ εκτιμάται πως διαθέτει 30 τρις. κυβικών μέτρων φυσικού αερίου εντός 100 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Συγκεκριμένα, βρίσκεται στο οικόπεδο Shorouk, εντός της αιγυπτιακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης και συνορεύει ανατολικά με την κυπριακή ΑΟΖ. Η Αίγυπτος έχει κάνει αισθητά βήματα προόδου στον τομέα της φιλελευθεροποίησης. Μολονότι, μέχρι πρότινος βίωνε την αιγυπτιακή επανάσταση και συνεχώς αντιμετώπιζε εχθροπραξίες λόγω της Αραβικής Άνοιξης και της τεταμένης κατάστασης στην ευρύτερη ανατολική επικράτεια, επιδιώκει συνεργασίες με ιδιωτικές επενδυτικές εταιρίες, όπως πραγματώθηκε με την ΕΝΙ το 2015. (Στυλιανού, 2015) Η Αίγυπτος αποτελεί έναν ενεργειακό καταλύτη στην Μεσόγειο, καθώς διαθέτει ήδη τερματικό σταθμό υγροποιημένου φυσικού αερίου. Ωστόσο, τα νέα κοιτάσματα ανανεώνουν την επιβίωση της στο διάβα του χρόνου, αφότου η ύψιστη γεωπολιτική σημασία του οικοπέδου Zορ ενισχύει νέες συνεργασίες. Μάλιστα, αυτό επιβεβαιώνεται από την πρόσφατη συμφωνία Ελλάδας- Αιγύπτου που αφορά σε ενεργειακό επίπεδο διασύνδεσης. Τα δύο κράτη επιδιώκουν καινοτόμα μέσα πράσινης ενέργειας με στόχο την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. (Έθνος, 2023)

Το αιγυπτιακό κράτος, θα μπορούσε να ειπωθεί, πως σύμφωνα με το μοντέλο ανάλυσης stakeholder’s καταλαμβάνει τη θέση του διαχειριστή. Πράγματι, ανάμεσα στα προαναφερθέντα κράτη, είναι εκείνο που κατέχει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και ισχύ. Διαθέτει το μεγαλύτερο ποσοστό κοιτασμάτων γεγονός που του προσδίδει αυτονομία, αυτάρκεια και έχει πραγματοποιήσει συνεργασίες και διασυνδέσεις πολυεπίπεδα με πολλά κράτη. Πέραν της συμφωνίας με την Ελλάδα συμμετέχει ενεργά από το 2000 στον Αραβικό αγωγό φυσικού αερίου που τροφοδοτεί την Ιορδανία, το Λίβανο, την Τουρκία, ακόμη και την Ευρώπη μέσω της Συρίας, της Αιγύπτου και του Ιράκ. (The Opec Fund for international development, 2023). Ακόμη, η τριμερής ενεργειακή συμφωνία ανάμεσα στην Ευρώπη, την Αίγυπτο και το Ισραήλ, ενισχύει την γεωπολιτική της σημασία στον ενεργειακό τομέα, αφού τίθεται αρωγός για την ανεξαρτητοποίηση της Ευρωπαϊκής ηπείρου από το ρωσικό αέριο. Η ενεργειακή σημασία της Αιγύπτου είναι αμφίσημη, καθώς πρωτίστως ένεκα των κοιτασμάτων έχει ως κύρια επιδίωξη την εξόρυξη των υδρογονανθράκων με στόχο την εξαγωγή τους και δευτερευόντως σε πλαίσιο συνεργασίας την επινόηση νέων μορφών πράσινης ενέργειας, όπως επιτάσσει η αντιμετώπιση της παγκόσμιας περιβαλλοντικής ρύπανσης και το πρόγραμμα διεθνών οργανισμών για συντονισμένη δράση. (European Commission, 2019)

Συναφώς, γίνεται κατανοητό πως η Αίγυπτος αποτελεί θέλγητρο ενεργειακών συνεργασιών. Το κοίτασμα Ζορ αναθεώρησε την θέση του αιγυπτιακό κράτους στις γεωπολιτικές συζητήσεις με επίκεντρο την ενεργειακή ασφάλεια, αφού τα αποθέματα έφθιναν. Παρόλα ταύτα, πρόκειται για ισχυρή δύναμη της Ανατολικής Μεσόγειου με πλείστες συνεργασίες όχι μόνο με όμορα κράτη αλλά και με την Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που αναδεικνύει την σημαντικότητα της. Το οικόπεδο Shorouk, στο οποίο ανήκει το κοίτασμα Ζορ, διευρύνει τις σχέσεις με την Κύπρο, η οποία αποτελεί μέρος της συνεργασίας για την πραγματοποίηση του αγωγού East Med. Η ενίσχυση, λοιπόν, της συνεργασίας και αλληλεξάρτησης των κρατών για μια κοινή επιδίωξη διασφαλίζει την ειρήνη στην Ανατολική λεκάνη και κατ΄ επέκταση την σταθερότητα που αποτελεί κύρια προϋπόθεση για την πραγμάτωση οποιουδήποτε επενδυτικού έργου.

Οι υδρογονάνθρακες, λοιπόν, και κατ' επέκταση τα κοιτάσματα φυσικού αερίου έχουν αναδείξει την σημαντικότητα της Ανατολικής Λεκάνης και των κρατών που την απαρτίζουν. Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί μείζονος σημασίας θεματική, αφότου με δεδομένη την κλιματική αλλαγή, η αναγκαιότητα ανεύρεσης, τροφοδοσίας και εξαγωγής φυσικών πόρων για την κάλυψη των παγκόσμιων αναγκών έχει καταστεί αναγκαιότητα. Έτσι, η Αίγυπτος αλλά και οι υπόλοιπες χώρες που κατέχουν κοιτάσματα βρίσκονται στο επίκεντρο των ενεργειακών μελετών.

4.3.4 Τουρκία

Η Τουρκία αποτελεί τμήμα της Ανατολικής Μεσογείου και διακρίνεται για την αμφιλεγόμενη στάση που διατηρεί σε επίπεδο Διεθνών Σχέσεων. Θεμελιωμένο καθεστώς θεωρείται η ενιαία προεδρική συνταγματική δημοκρατία. Ωστόσο, το επίπεδο εκδημοκρατισμού της χώρας ολισθαίνει, προκαλώντας συνεχείς αντιδράσεις του λαού που διατρανώνουν τα δικαιώματα τους με πορείες και διαδηλώσεις. Το τουρκικό κράτος διακρίνεται από μεροληψία στον δικαστικό τομέα, γεγονός που γεννά αναξιοπιστία και έλλειψη δικαιοσύνης. Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ισότιμη αντιμετώπιση των μειονοτήτων δεν αποτελούν τμήμα της πολιτικής πρακτικής, εφαρμόζοντας μέσω επιβολής νομοθεσίες και διατάγματα, που συνάδουν περισσότερο σε απολυταρχικά καθεστώτα. Έτσι, το αίτημα του τουρκικού κράτους για την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση που πραγματοποιήθηκε το 2005 έχει μείνει ανεκπλήρωτο, αφότου κύρια προϋπόθεση για την αποδοχή και συμμετοχή στην Ένωση είναι ο σεβασμός στα δημοκρατικά ιδεώδη, η έμπρακτη παγίωση της δημοκρατίας και η διατήρηση της ειρήνης. (Καθημερινή, 2023c)

Η τουρκική συμπεριφορά στην Ανατολική λεκάνη χαρακτηρίζεται από προκλητικότητα. Ειδικότερα, η κύρια επιδίωξη της είναι κάλυψη των συνεχών αυξανόμενων ενεργειακών αναγκών που επιδιώκονται μέσω της εξασφάλισης ενεργειακών πρώτων υλών. Αυτό, άλλωστε επιβεβαιώνεται, από τις συνεχείς προκλήσεις τόσο στο Αιγαίο με τις ελληνοτουρκικές διενέξεις που βασίζονται στην οριοθέτηση των ναυτικών μιλίων όσο και με τις διεκδικήσεις στα νότια χωρικά ύδατα της Κύπρου, που βρίσκονται τα κυπριακά κοιτάσματα. Η Τουρκία αμφισβητεί τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και της Κύπρου, γι αυτό αρνείται την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής ζώνης. (Ζαχαράκη, 2022) Επιπροσθέτως, μη σεβόμενη τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, πέραν της καταπάτησης των χωρικών υδάτων και την παράνομη αποστολή για διερεύνηση γεωτρύπανων, εκφράζει ρητορική πολέμου με σκοπό την επιβολή ισχύος. Η Τουρκία δεν συμμετέχει άμεσα στην ενεργειακή ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου, αφού δεν κατέχει χωρικά ύδατα στα νέα κοιτάσματα. Έτσι, νιώθει απομονωμένη, περιθωριοποιημένη, μη έχοντας τον έλεγχο της υφιστάμενης κατάστασης, γεγονός που της δημιουργεί ανασφάλεια. Η λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, όπως έχει ήδη αναλυθεί διακρίνεται για τις πλουτοπαραγωγικές πηγές. Δεδομένου πως το τουρκικό κράτος λειτουργεί επεκτατικά και επιδιώκει με κάθε τρόπο να κατέχει τον έλεγχο, η μη συμμετοχή της στην παρούσα υφιστάμενη κατάσταση και συνεργασίες στην Μεσόγειο την αποδυναμώνει, αφότου θεωρεί πως χάνει την ισχύ και την πρωτοκαθεδρία, έτσι ώστε να οδηγείται σε παρακινδυνευμένες κινήσεις. (Ναυτεμπορική, 2023)

Η ενεργειακή ασφάλεια της Τουρκίας αποτελεί καίριο ζήτημα ένεκα της αύξησης του πληθυσμού της χώρας τις τελευταίες δεκαετίες με ετήσιο ποσοστό αύξησης περίπου 1,3%. (Daily Sabah, 2020) Πράγματι, η αύξηση του πληθυσμού καθιστά αναγκαιότητα την κάλυψη των αναγκών και την εξασφάλιση οικονομικών πόρων. Γι’ αυτό, το τουρκικό κράτος ακολουθεί μια ενεργειακή πολιτική που θέτει στο επίκεντρο την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών καθώς και την εξασφάλιση αποθεμάτων, έτσι ώστε να κατοχυρώνει την ανεξαρτησία της. Πράγματι, έχει υιοθετήσει φιλελεύθερες αρχές στον τομέα της οικονομίας, που επιβεβαιώνεται με την συμμετοχή στην ελεύθερη αγορά, την καινοτομία επιλέγοντας ανανεώσιμες πρώτες ύλες που εξασφαλίζουν μεγαλύτερη αποδοτικότητα και συνάμα είναι φιλικές προς το περιβάλλον. Μάλιστα, η Τουρκία πέραν από εισαγόμενους πόρους αποτελεί και παραγωγό φυσικού αερίου, έτσι ώστε να δύναται να είναι αυτάρκης έως ένα βαθμό αλλά και να δίνεται η δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης για την εξασφάλιση της πλήρης ανεξαρτησίας. (International Energy Agency, 2021)

Επιπροσθέτως, ο αγωγός φυσικού αερίου Trans Anatolian (TANAP) αποτελεί ένα σημαντικό έργο τροφοδοσίας και τμήμα του Νότιου διαδρόμου, που έχει ως αφετηρία το

Αζερμπαϊτζάν, διασχίζει την Τουρκία περνά στην Βόρεια Ελλάδα με την ονομασία πλέον ΤΑΡ και καταλήγει στην Ιταλία και την Ευρώπη. Η Τουρκία, ωστόσο, σε επίπεδο ενεργειακών πόρων εξασφαλίζει μέσω της διέλευσης του αγωγού 16 δις. κυβικών μέτρων φυσικού αερίου καλύπτοντας μεγάλο μέρος των κρατικών αναγκών της και ενισχύοντας το απόθεμα της. (Energypress, 2019) Ακόμη, ενισχύει τους ενεργειακούς πόρους, αφού εισάγει φυσικό αέριο μέσω του 'Blue stream' από την Ρωσία. Πρόκειται για κοινοπραξία της ρώσικης εταιρείας Gazprom και της ιταλικής ENI. Γίνεται αντιληπτό πως η Τουρκία εν προκειμένω δεν είναι ακόμη αυτόνομη σχετικά με τη παραγωγή πόρων αλλά μέσω συνεργασιών επιδιώκει και εξασφαλίζει τα αναγκαία αποθέματα για την κάλυψη των αναγκών της. Μολονότι η συμπεριφορά της σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής έχει χαρακτηριστεί ως προκλητική, οι συνεργασίες που έχει συνάψει αναδεικνύουν γεωπολιτικά τον ρόλο της, αφού αποτελεί κομβικό ρόλο στον αγωγό ΤΑΝΑΡ που τροφοδοτεί την Ευρώπη, ενώ συνάμα οι σχέσεις συνεργασίας με την Ρωσία, προκαλεί δίλημμα και αμφιβολίες για τον ρόλο της Τουρκίας, καθώς η Ευρώπη επιδιώκει με κάθε τρόπο να αυτονομηθεί από την τροφοδοσίας της δεύτερης που εκμεταλλεύεται με κάθε τρόπο το μονοπώλιο. Η Τουρκία, συναφώς αμφιταλαντεύεται σε επίπεδο διακρατικών σχέσεων, επιτυγχάνοντας ωστόσο την διατήρηση και βελτίωση των ενεργειακών της πόρων. (Proedrou, 2015)

Η Τουρκία επιδιώκει με κάθε τρόπο την αυτονομία της σε επίπεδο πλουτοπαραγωγικών πηγών. Κύρια επιδίωξη είναι η μεγιστοποίηση των αποθεμάτων μέσω της παραγωγής με στόχο την εσωτερική κατανάλωση. Είναι εύλογο πως η ενέργεια αποτελεί την πιο επίκαιρη θεματική. Η εξεύρεση ανανεώσιμων πηγών που είναι φιλικές προς το περιβάλλον με δεδομένη την κλιματική αλλαγή και τις ανεπανόρθωτες επιπτώσεις της αλλά και η εκμετάλλευση πηγών με στόχο την παραγωγή φυσικού αερίου, επιβεβαιώνεται στην επίμονη προσήλωση των τουρκικών αρχών στα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου μέσω της διεκδίκησης τους αλλά και του υπό ανάπτυξη πυρηνικού εργοστασίου. Η δημιουργία πυρηνικού εργοστασίου συμπεριλαμβάνει αυτομάτως την Τουρκία στα λιγοστά κράτη που διαθέτουν αυτή τη δυνατότητα, ενώ διαφοροποιείται στο γεγονός πως αποσκοπεί στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Η ολοκλήρωση του πυρηνικού εργοστασίου θα αποτελέσει τομή για το τουρκικό κράτος, αφότου απαιτεί εξελιγμένες τεχνολογίες και διαβάθμιση των ήδη εγκαταστημένων δομών. (Φωτιάδη, 2023)

Συνεπώς, η Τουρκία ως ενδιαφερόμενο μέρος στην Ανατολική Μεσόγειο μπορεί να χαρακτηριστεί ότι λαμβάνει τη θέση του παρατηρητή. Αυτό, διότι η ενεργειακοί πόροι και τα μέσα που χρησιμοποιεί για την εξασφάλιση των κρατικών της αναγκών βασίζονται σε σχήματα εκτός της ανατολικής λεκάνης. Η ενέργεια αποτελεί την κύρια θεματική των

συνεργασιών που συνάπτει και διαφαίνεται η σημαντικότητα που καταλαμβάνει στην πολιτική πρακτική της χώρας. Το ενδιαφέρον και η ισχύς στην ενεργειακή ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου είναι χαμηλά, γι΄ αυτό και παρατηρεί τις εξελίξεις επιδιώκοντας με κάθε τρόπο την διεκδίκηση πλουτοπαραγωγικών πηγών σε χωρικά ύδατα μη οριοθετημένα.

Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί την κύρια θεματική των κρατών. Με δεδομένη την έλλειψη πόρων και την κλιματική αλλαγή που γεννά ανάγκη για ανεύρεση και υιοθέτηση ανανεώσιμων πηγών και μέσων ενέργειας, η ανεύρεση των υδρογονανθράκων στα ισραηλινά, στα κυπριακά και στο αιγυπτιακό κοίτασμα επικεντρώνει το βλέμμα της διεθνούς σφαίρας στην ανατολική λεκάνη που ενδέχεται ενεργειακά να προμηνύει το μέλλον. Έτσι, η Ελλάδα, το Ισραήλ, η Κύπρος, η Αίγυπτος και η Τουρκία συντελούν τους κύριους δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου και τους άμεσα ενδιαφερόμενους ένεκα της γεωγραφικής του τοποθεσίας.

4.3.5 Λοιπά κράτη

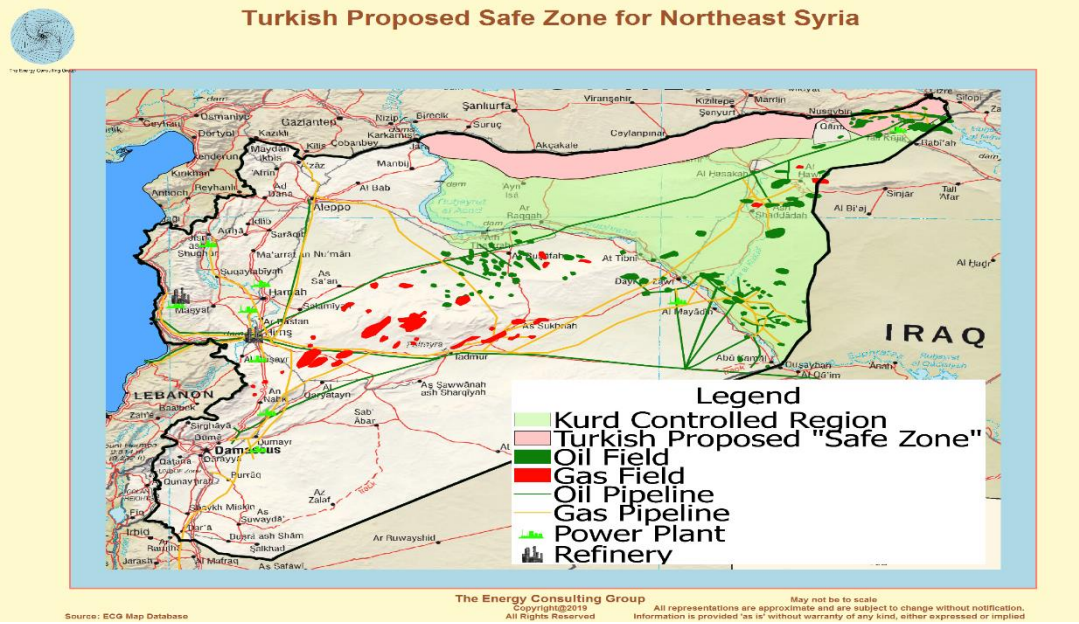
Πέραν των κρατών που αναφέρθηκαν ανωτέρω στην Ανατολική λεκάνη εντάσσονται και άλλη κράτη, τα οποία όμως δεν είναι οι κύριοι δρώντες στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας στην επικράτεια. Ενδεικτικά, τα κράτη αυτά, ενδέχεται να είναι αναπτυγμένα σε επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας αλλά έχουν ρόλο παρατηρητή στην επικράτεια είτε λόγω της γεωγραφικής τοποθεσίας είτε της έλλειψης πόρων. Έτσι, για να επιτευχθεί πληρότητα στον τομέα της ανάλυσης θα γίνει σύντομη μνεία στη Συρία, στην Ιορδανία, στο Λίβανο και στην Παλαιστίνη, που αποτελούν με την σειρά τους αναπόσπαστο τμήμα της Ανατολικής Μεσογείου.

4.3.5.1 Συρία

Η Συρία με πρωτεύουσα την Βηρυτό είναι ένα κράτος της Ανατολικής Μεσογείου που συνορεύει βόρεια με την Τουρκία, δυτικά με το Λίβανο, το Ισραήλ, νότια με την Ιορδανία και νότιο δυτικά με το Ιράκ. Διαθέτει υψηλά αποθέματα υδρογονανθράκων τα οποία τα εκμεταλλεύεται για την κρατική κάλυψη των αναγκών. Η κάλυψη των αναγκών είναι επιβεβλημένη για το συριακό κράτος, το οποίο κατάφερε να εξασφαλίσει ενεργειακά αποθέματα μέσω εισαγωγών και εξαγωγών. Αυτό επιτεύχθηκε με την διεύρυνση του εθνικού ενεργειακού προγράμματος με κύριο στόχο την εγκατάσταση νέων ενεργειακών τεχνολογιών. (Hainoum, Aldin, Almoustafa, 2010) Η ενεργειακή πολιτική βρίσκεται στο επίκεντρο των θεματικών τη χώρας, καθώς διαθέτει πετρελαιοπηγές και κοιτάσματα φυσικού αερίου. Πρόκειται για μια χώρα με σημαντικά ποσοστά ενεργειακών πηγών, που αποτελούν αφορμή συνεργασιών. Σύμφωνα με την κάτωθι εικόνα αναδεικνύονται τα

κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου που αποτελούν από τις κύριες οικονομικές πηγές του κράτους.

Εικόνα 5. Τουρκική ζώνη ασφαλείας για την βορειοδυτική Συρία.

Πηγή: Energy Counsulting Group, 2019

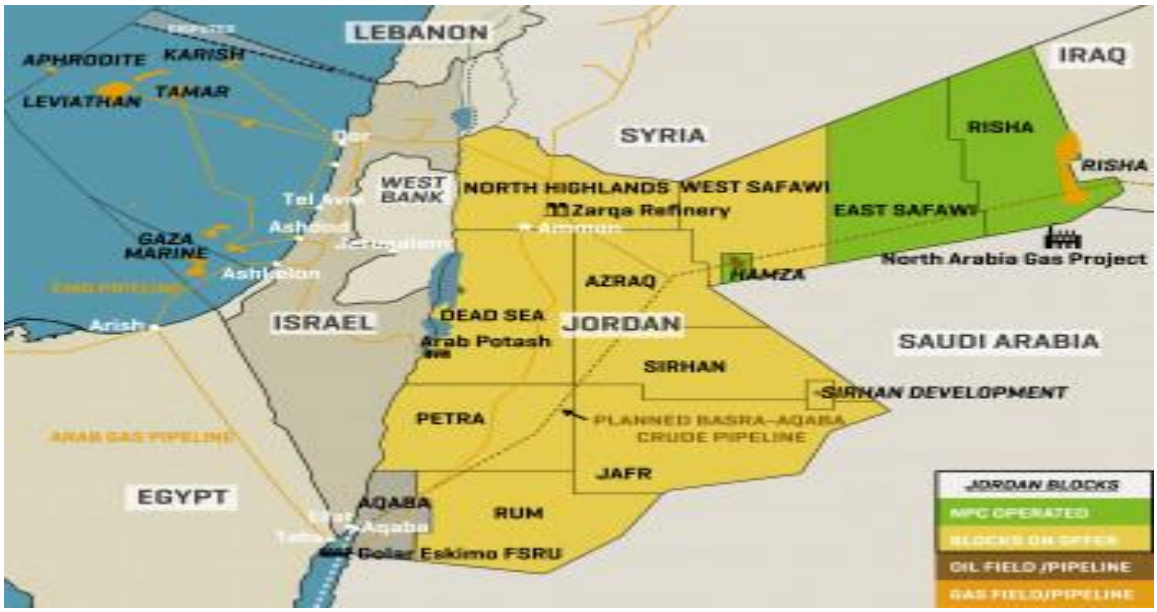
Ακόμη, η Συρία από το 2011 πλήττεται λόγω του εμφυλίου πολέμου που ακόμη μαίνεται και ξέσπασε ως μέρος της Αραβικής Άνοιξης. Ο πόλεμος προκαλεί αστάθεια και συντελεί αρνητικά στην οικονομία της χώρας. Επιθέσεις τρομοκρατών έναντι εγκαταστάσεων φυσικού αερίου, πετρελαίου αλλά και εργοστασίων φυσικού αερίου σημειώνονται συχνά με απόρροια την οικονομική ζημία και την ρευστότητα για σύναψη συμφωνιών. Η Συρία θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει ενεργειακό κόμβο σε μια μελλοντική συνεργασία με το Ιράν και το Ιράκ για την τροφοδοσία ακόμη και της Ευρώπης. Ωστόσο, οι ένοπλες συρράξεις που μαστίζουν την περιοχή δυσχεραίνουν την ανάπτυξη σε οικονομικό και διακρατικό επίπεδο. (Καθημερινή, 2020)

4.3.5.2 Ιορδανία

Η Ιορδανία με πρωτεύουσα το Αμμάν συνορεύει βόρεια με την Συρία, βορειοανατολικά με το Ιράκ, με την Σαουδική Αραβία νοτιοανατολικά και τέλος με το Ισραήλ και τη Δυτική Όχθη στα δυτικά. Μοιράζεται με το Ισραήλ τις ακτογραμμές της Νεκρής θάλασσας και του κόλπου Άκαμπα. Σε επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας συνεργάζεται με την Συρία σχετικά με την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ενώ έχει υποστεί ύφεση ως απόρροια της Αραβικής Άνοιξης. Η Ιορδανία κατέχει κοιτάσματα

πετρελαίου και φυσικού αερίου, πιο γνωστά είναι το οικόπεδο Hamza, που βρίσκεται στην βόρεια πλευρά και κατά προσέγγιση έχει παράξει ένα εκατομμύριο βαρέλια πετρελαίου και το οικόπεδο Risha, το οποίο βρίσκεται κοντά στα σύνορα με το Ιράκ στο βόρειο τμήμα της χώρας και υπολογίζεται πως παράχτηκαν μέχρι το τέλος του 2020, 27 εκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου την ημέρα. (Ministry of Energy and Mineral Resources, 2021) Στην κάτωθι επισυναπτόμενη εικόνα αναγράφονται τα οικόπεδα που κατέχει η Ιορδανία υπογραμμίζοντας την σημαντικότητα που έχει η ενεργειακή πολιτική για την οικονομική ευημερία και εξέλιξη του κράτους.

Εικόνα 6. Τα οικόπεδα παραγωγής ενεργειακών πόρων της Ιορδανίας.

Πηγή: Ingram, (2021)

4.3.5.3 Λίβανος

Ο Λίβανος με πρωτεύουσα την Βηρυτό συνορεύει βόρειο ανατολικά με την Συρία και νότια με την Δυτική Όχθη και το Ισραήλ ενώ βρέχεται από την Μεσόγειο θάλασσα. Ο Λίβανος το 2019 υπέστη μεγάλη οικονομική ύφεση και κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, με αντίκτυπο μεγάλο ποσοστό φτώχειας και κοινωνική ανισότητα που επιδεινώθηκαν από τον πληθωρισμό που έπληξε τις αναγκαίες πηγές πόρων. Βασική αιτία ήταν, τόσο η πανδημία του Covid-19 αλλά και οι κυρώσεις του αμερικανικού κράτους που στόχευαν στην κυβέρνηση της Συρίας και την Χεζμπολάχ, η οποία είναι ισλαμική παραστρατιωτική πολιτική ομάδα με έδρα το Λίβανο. Ειδικότερα, λόγω της γεωγραφικής του θέσης, που συνορεύει τόσο με την Συρία που ακόμη μαίνεται ο πόλεμος όσο και με το Ισραήλ, στο οποίο έχει ξεσπάσει ο πόλεμος ανάμεσα στο Ισραήλ και την

Χαμάς που υποβοηθείται από την λιβανέζικη Χεζμπολάχ, τα ένοπλα επεισόδια αποτελούν μέρος της καθημερινότητας για την χώρα που της προκαλεί αστάθεια και δυσοίωνο μέλλον. (Human Rights Watch, 2023)

Ακόμη, η ενεργειακή πολιτική του Λιβάνου υποβαθμιζόταν από τις διαφορές που υπήρχαν με το Ισραήλ και αφορούν στα αμφιλεγόμενα χωρικά ύδατα ανάμεσα στις δύο χώρες που συνορεύουν. Το γεγονός αυτό, δεν επέτρεπε στο Λίβανο να προχωρήσει σε περαιτέρω διερευνητικές εργασίες σχετικά με τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων και πετρελαίου που διαθέτει στη Μεσόγειο. Ελπιδοφόρα, λοιπόν , χαρακτηρίζεται η συμφωνία που συνάφθηκε μεταξύ των δύο χωρών με στόχο την κοινή ανάπτυξη ενεργειακών πόρων. Οι διακρατικές σχέσεις των χωρών προσφέρουν συνεργασία και προωθούν σταθερό κλίμα για ευημερία. Έτσι, ο Λίβανος μαζί με το Ισραήλ μπορούν πλέον να πραγματοποιήσουν την εξερεύνηση του οικοπέδου Kana, με στόχο την παραγωγή φυσικού αερίου. (Capital, 2022)

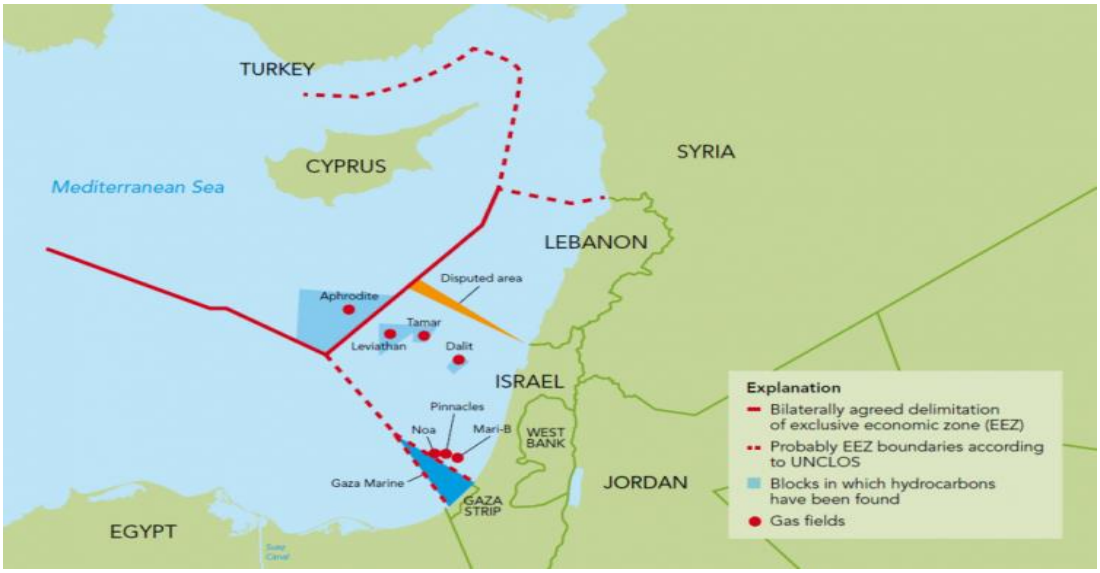
4.3.5.4 Παλαιστίνη

Η Παλαιστίνη αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση κράτους, αφότου η ύπαρξη της διακυβεύεται. Συγκεκριμένα, έχει αναγνωριστεί μερικώς διεκδικώντας από το Ισραήλ την Δυτική όχθη και την Λωρίδα της Γάζας. Σχετικά με την διοίκηση της υφίσταται η Παλαιστινιακή Αρχή που διοικεί de jure την Δυτική όχθη και η Χαμάς, η οποία είναι ακραία ισλαμιστική οργάνωση που έχει καταλάβει de facto την λωρίδα της Γάζας. Ωστόσο, από τις 07 Οκτωβρίου του 2023 η Χαμάς βρίσκεται σε πόλεμο με το Ισραήλ, γεγονός που έχει μετασχηματίσει το παρόν ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και επηρεάζοντας δραματικά τις διεθνείς αγορές εξαγωγών ενεργειακών πόρων. Μάλιστα, οι συνέπειες της σύγκρουσης ενδέχεται να επηρεάσουν καταλυτικά το μελλοντικό ενεργειακό σχήμα όχι μόνο στην ανατολική λεκάνη αλλά διεθνώς, καθώς η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί τροφοδότη πόρων της Δύσης. (Cahill, 2023)

Το γεγονός πως η Παλαιστινιακή Αρχή επιδιώκει την απόσχιση της από το Ισραήλ αναδιαμορφώνει το γεωπολιτικό τοπίο, αφότου με την πλήρη αναγνώριση της θα κατέχει χωρικά ύδατα, τα οποία αποτελούν ενεργειακές πηγές. Αυτό, περιορίζει αυτομάτως το ποσοστό εξόρυξης και παραγωγής φυσικού αερίου του Ισραήλ μειώνοντας συνάμα τα συνολικά ποσοστά πόρων. Η Παλαιστινιακή Αρχή θα αποκτήσει την κυριότητα σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους που θα της παρέχουν την δυνατότητα τόσο διεθνών συνεργασιών αλλά και ισχύς σε επίπεδο παραγωγής και τροφοδοσίας. Η επισυναπτόμενη εικόνα δείχνει τα χωρικά ύδατα τα οποία θα αποτελούν κτήμα της, και είναι απόρροια της Λωρίδας της Γάζας, στα οποία έχουν ήδη εντοπιστεί υδρογονάνθρακες. Τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων μπορεί να λεχθεί πως αποτελούν το ‘μήλο της έριδος΄ για τα

συνορεύοντα κράτη, αφότου η ενεργειακή ασφάλεια προσφέρει ισχύ, αυτονομία και αποτελεί την σύγχρονη αναγκαιότητα.

Εικόνα 7. Η Energean αγοράζει το 45% του θαλάσσιου οικοπέδου στη Γάζα.

Πηγή: Egypt Oil and Gas, (2018)

4.4 Η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο και στην ασφάλεια της Ελλάδας

Σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί στα ανωτέρω κεφάλαια γίνεται αντιληπτό πως τα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου που έχουν εντοπιστεί στην Ανατολική Μεσόγειο προσδίδουν σημαντικότητα στην περιοχή και την ανάγουν στο επίκεντρο των συζητήσεων περί ενεργειακής ασφάλειας. Η ραγδαία αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού έχει οδηγήσει στην γεωμετρική αύξηση των αναγκαίων πόρων για την κάλυψη των καθημερινών αναγκών και σε συνδυασμό με την κλιματική αλλαγή που αποτελεί φλέγον ζήτημα, η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί την μοναδική διέξοδο επίλυσης προσφέροντας ενεργειακούς πόρους ικανούς να τροφοδοτήσουν τις ηπείρους παρέχοντας ανανεώσιμες πηγές που θα είναι ευρέως διαθέσιμες, προσιτές και φιλικές προς το περιβάλλον. Γι΄ αυτό, η Ανατολική Μεσόγειος έχει κερδίσει το διεθνές ενδιαφέρον όχι μόνο σε γεωπολιτικό αλλά και σε επενδυτικό επίπεδο αφού ενδέχεται να παράξει ποσοστά φυσικού αερίου που θα εξασφαλίσει την βιωσιμότητα της ευρύτερης κοινωνικής συνοχής.

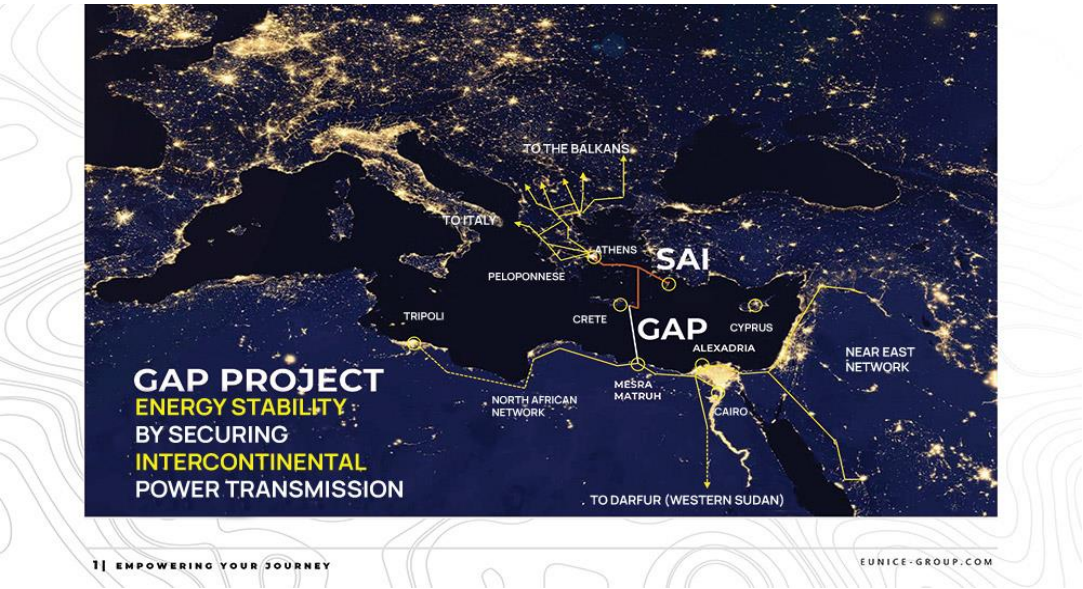
Η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο έχει επηρεάσει αισθητά την ασφάλεια της Ελλάδας. Πράγματι, τα κοιτάσματα που έχουν ανευρεθεί στην ευρύτερη περιοχή βελτιστοποιούν την οικονομική θέση της χώρας αφού επίκειται συνεργασία χωρών για την τροφοδοσία των πόρων προς την Ευρώπη, στην οποία η Ελλάδα

θα αποτελέσει τον συνδετικό κρίκο ενώ συνάμα δύναται η εισαγωγή πόρων στην ενδοχώρα για την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών. Ακόμη, η Ελλάδα διαθέτει προδιαγραφές αποθέτη, καθώς με την αναβάθμιση του σταθμού της Ρεβυθούσας με νέα πλωτή δεξαμενή τερματικού σταθμού υγροποιημένου φυσικού αερίου μπορεί πλέον να αποθηκεύσει 375.000 κυβικά μέτρα. (Καθημερινή, 2022b) Επιπροσθέτως, θετική είναι η επίδραση της ελληνικής συμμετοχής στον αγωγό TAP, ο οποίος ξεκινάει από το Αζερμπαϊτζάν και μέσω της Ελλάδας και της Αλβανίας θα τροφοδοτήσει την Ευρώπη. (Κόλλια, 2023) Η ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας με την συμμετοχή της στους αγωγούς φυσικού αερίου έχει αναβαθμιστεί, ενώ μετέχει ενεργά στην επικαιρότητα που αφορά στην ενεργειακή ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου αναβαθμίζοντας την διεθνή της υπόσταση.

Ακόμη, εκμεταλλευόμενη την γεωπολιτική της θέση αλλά και το ενεργειακό υπόβαθρο της ανατολικής λεκάνης, εφαρμόζει ενεργειακή πολιτική συνεργασίας που δίνει ώθηση στην ανάπτυξη, την αναβάθμιση και τις επενδύσεις. Ακόμη, θωρακίζεται σε επίπεδο ασφάλειας με τριμερείς συμβάσεις και σύμφωνα συνεργασίας με όμορα κράτη, όπως το Ισραήλ, την Κύπρο, την Αίγυπτο που μπορούν να της προσφέρουν αυτονομία και ανεξαρτησία σε ενεργειακό επίπεδο, καθώς κάποιες χώρες από αυτές, είναι εξαγωγείς πόρων. Η σημαντικότητα των ενεργειακών κοιτασμάτων αποφέρουν οικονομική ευημερία, που είναι το κίνητρο για την εγκατάσταση νέων υποδομών αλλά και την επιδίωξη νέων επενδυτικών συμφωνιών με ιδιωτικές εταιρίες. Το επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας ενός κράτους είναι ένδειξη σταθερότητας και αποτελεί πολλές φορές το κίνητρο συνεργασιών. (Tsardanidis, 2019)

Επιπροσθέτως, η κλιματική αλλαγή είναι κίνητρο για την βελτίωση της ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, η προσπάθεια μείωσης του ποσοστού εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα από ορυκτά καύσιμα έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών και ενισχύει την προώθηση της ηλεκτρικής ενέργειας. Η Ευρώπη, μάλιστα, καλύπτει οικονομικά αυτό το έργο με αντίστοιχες οικονομικές επιχορηγήσεις. Συγκεκριμένα, για το 2022 διέθεσε συνολικά χρηματοδότηση στις αναπτυσσόμενες χώρες 28,5 δις με κοινή στρατηγική των κρατών μελών για την μετάβαση στην πράσινη ενέργεια. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμβούλιο της Ευρώπης, 2023b) Η ενεργειακή σημαντικότητα που κατέχει η Ανατολική Μεσόγειος δίνει τη δυνατότητα της δημιουργίας του GAP, που είναι πρόγραμμα προώθησης καθαρής πράσινης ενέργειας από την Αίγυπτο στην Ευρώπη. Η Ελλάδα αποτελώντας την ηλεκτρική διασύνδεση θα ενώσει τις δύο ηπείρους, αφού το σχεδιαζόμενο καλώδιο θα περνά από την Αίγυπτο στην Κρήτη, θα μεταβαίνει στην Πελοπόννησο στην Αττική, όπως διαφαίνεται και στην κάτωθι εικόνα.

Εικόνα 8. Σχέδιο GAP: Ενεργειακή σταθερότητα εξασφαλίζοντας τη διασύνδεση ενεργειακής μεταφοράς.

Πηγή: Eunice Group, 2023

Πρόκειται για ένα έργο με στόχο οικονομικά βιώσιμη ενέργεια, αφότου προσφέρει πόρους στην χαμηλότερη τιμή. Το έργο ενεργειακής διασύνδεσης αναμένεται να ολοκληρωθεί μέχρι το 2030, σύμφωνα με το δεκαετές αναπτυξιακό πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαχείρισης Συστημάτων Ηλεκτρικής Ενέργειας. (Καθημερινή, 2023d) Τέλος, το πλαίσιο συνεργασίας βοηθά στην ανάπτυξη και διατήρηση διακρατικών σχέσεων, καθώς το σχέδιο της ενεργειακής υλοποίησης στην ανατολική λεκάνη θα πραγματοποιηθεί εντός των ελλαδικών και αιγυπτιακών χωρικών υδάτων, γεγονός που προϋποθέτει την οριοθετημένη οικονομική αποκλειστική ζώνη. Έτσι, γίνεται αντιληπτό πως τα προγράμματα ανάπτυξης και συνεργασίας πέραν της οικονομικής ενίσχυσης βοηθούν στην πολυεπίπεδη ευημερία και εξέλιξη ενός κράτους.

Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό πως η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναπτύξει μια δυναμική βάσει τόσο των κοιτασμάτων όσο και του διαδρόμου ενεργειακής διασύνδεσης που θα αποτελέσει, επηρεάζοντας καταλυτικά την ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας, αφού πρόκειται για περιοχές άρρηκτα συνδεδεμένες. Η Ελλάδα αποτελώντας σε όλα τα ενεργειακά σχέδια που αναφέρθηκαν ανωτέρω τον ενεργειακό κόμβο, εκμεταλλευόμενη την γεωπολιτική της τοποθεσία συναντά επενδυτικές ευκαιρίες που δύναται να ανασχηματίσουν το παρόν ‘status quo’ της χώρας. Η οικονομική ενίσχυση της μέσω του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού οδηγεί στην εγκατάσταση κατάλληλων υποδομών ενώ συνάμα διαθέτει το

κίνητρο για την ανάπτυξη της εξωτερικής πολιτικής με συμμαχίες και συνεργασίες με όμορα κράτη, αποκτώντας την στήριξη στην ανατολική λεκάνη, σε οποιαδήποτε κρίση ενδέχεται να παρουσιαστεί. Η ενέργεια, λοιπόν, αποτελεί ήδη και θα αποτελέσει το φλέγον ζήτημα του μέλλοντος, αφότου η μόλυνση του περιβάλλοντος πρέπει να αντιμετωπιστεί με κοινά βήματα προόδου. Έτσι, τα κράτη όπως η Ελλάδα που τυγχάνουν να βρίσκονται στο επίκεντρο νέων πόρων μπορούν να επιδιώξουν την ανάπτυξη τους διεκδικώντας ενεργειακές συνεργασίες.

5. Συμπεράσματα

5.1 Επισκόπηση Συμπερασμάτων

Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική λεκάνη, λοιπόν, αποτελεί πηγή διερεύνησης καθώς το ενδιαφέρον περιστρέφεται γύρω από αρκετά κράτη που δρουν και επηρεάζονται άμεσα και έμμεσα. Οι πλουτοπαραγωγικές πηγές που έχουν εντοπιστεί στην περιοχή προσφέρουν ελπίδα στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας καλύπτοντας σημαντικό τμήμα από τις ανάγκες των πόρων. Η έννοια της ασφάλειας που επηρεάζεται από την κλιματική αλλαγή, την έλλειψη των πόρων είναι η κινητήριος δύναμη που οδηγεί σε νέους τρόπους ενέργειας για την κάλυψη των αναγκών. Μάλιστα κατόπιν την ανάλυσης που έχει προηγηθεί μπορεί να συναχθεί πως εντοπίζεται η φιλελευθεροποιήση των διεθνών σχέσεων στις διεθνείς πρακτικές, αφότου τα κράτη είναι πιο δεκτικά σε τριμερείς και

πολυμερείς συνεργασίες, σε εμπορικές συναλλαγές και σε κοινά προγράμματα ανάπτυξης. Η ενεργειακή ασφάλεια μετά την ανεύρεση των κοιτασμάτων στην ανατολική λεκάνη είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των χωρών στην ευρύτερη περιοχή προωθώντας την διασυνδεσιμότητα και την αλληλεξάρτηση των κρατών, αφότου τα κοιτάσματα βρίσκονται σε κοινά χωρικά ύδατα που απαιτούν την σύμπνοια και την συνεργασία.

Η ενεργειακή κατάσταση στην ανατολική Μεσόγειο συνάγεται πως χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα. Αφενός, διακρίνεται για τα ποσοστά υδρογονανθράκων που υπάρχουν στην περιοχή του Ισραήλ στα κοιτάσματα της Λεβαντίνης και του Ταμάρ καθώς και στο κυπριακό κοίτασμα της Αφροδίτης, γεγονός που ώθησε στις συζητήσεις για την υλοποίηση του αγωγού φυσικού αερίου East Med. Ωστόσο, η ένοπλη σύρραξη μεταξύ των Ισραηλινών δυνάμεων και της τρομοκρατικής οργάνωσης Χαμάς έχει οδηγήσει τις διακρατικές διαδικασίες σε τέλμα. Επομένως, συνάγεται από τα ανωτέρω πως η Ανατολική Μεσόγειος μπορεί να αποτελέσει πλουτοπαραγωγική πηγή αλλά υπό ειρηνικές συνθήκες που επιτρέπουν τόσο τις διακρατικές συμφωνίες όσο και την δημιουργία και την εγκατάσταση των κατάλληλων υποδομών για τη περάτωση του αγωγού. Στην παρούσα κατάσταση με την άξαφνη ανακήρυξη του πολέμου η ανατολική λεκάνη βρίσκεται σε αστάθεια μη επιτρέποντας διαλόγους, συνεργασίες και αναπτυξιακά προγράμματα.

Επιπροσθέτως, η κατάσταση ασφαλείας της Ελλάδας μπορεί να βελτιωθεί σημαντικά εκμεταλλευόμενη την κομβική γεωγραφική τοποθεσία της. Η Ελλάδα, γίνεται αντιληπτό πως δεν αποτελεί τον άμεσο δρώντα για την σύναψη των αποφάσεων αλλά επηρεάζεται άμεσα από εκείνες. Αναβαθμίζεται σε επίπεδο υποδομών, όπως με την αναβάθμιση του πλωτού σταθμού της Ρεβυθούσας και ευνοείται συνολικά από τα αναπτυξιακά σχέδια που πρόκειται να περατωθούν στην ευρύτερη περιοχή. Πράγματι, ο πόλεμος ανάμεσα στο Ισραήλ και την Χαμάς έχει οδηγήσει σε παύση των συζητήσεων και των εγκαταστάσεων των υποδομών και αποτελεί τροχοπέδη για την υλοποίηση του αγωγού East Med, καθώς και κάθε δραστηριότητας που αφορά στην επικράτεια. Επομένως, η Ελλάδα θα πρέπει να διατηρήσει τον ενεργειακό κόμβο της ανατολικής μεσογείου προσφέροντας ένα κλίμα ασφάλειας και σταθερότητας, αναλογιζόμενη την αναθεωρητική στάση της γειτονικής Τουρκίας που μπορεί να οδηγήσει σε κλιμάκωση στην περιοχή, ελπίζοντας σε αίσιο τέλος της ένοπλης σύρραξης.

Το Ισραήλ, η Κύπρος, η Αίγυπτος δρουν βάσει των ενεργειακών πόρων επιδιώκοντας συνεργασίες. Το μέλλον της ανατολικής λεκάνης φαίνεται να είναι γεμάτο επενδυτικές συμφωνίες, διακρατικές συνεργασίες με στόχο τον εφοδιασμό της Γηραιάς Ηπείρου αλλά και της παροχής νέων πηγών ενέργειας που θα οδηγήσουν σε μηδενικό αποτύπωμα άνθρακα ενισχύοντας την κοινή δράση για την αντιμετώπιση της κλιματικής

αλλαγής. Η στάση της Τουρκίας εγείρει προβληματισμούς με την συνεχώς προκλητική της στάση στο Αιγαίο και μη σεβόμενη το Διεθνές Δίκαιο, ωστόσο τα όμορα κράτη θα πρέπει να συνεχίσουν να δρουν οργανωμένα σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες του Δικαίου επιλύοντας με ειρηνικά μέσα τις διαφορές τους.

Τέλος, η Συρία, η Ιορδανία, ο Λίβανος και η Παλαιστίνη που επηρεάζονται έμμεσα από την ενεργειακή κατάσταση της ανατολικής Μεσογείου φαίνεται να επιδιώκουν οικονομικές συνεργασίες βασιζόμενες στα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που διαθέτει το εκάστοτε κράτος με τις γείτονες χώρες ή και ακόμη την μελέτη για την ανεύρεση κοιτασμάτων. Η παγίωση της ειρήνης και η διασφάλιση διακρατικών σχέσεων σε επίπεδο συνεργασίας θα προσφέρει εύνοια, επιτρέποντας στο μέλλον συμφωνίες βασιζόμενες στα χωρικά ύδατα της Ανατολικής Μεσογείου που ενδέχεται να αποτελέσουν δίοδο προς την Ευρώπη.

Συναφώς, γίνεται αντιληπτό πως η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο επηρεάζει πολυεπίπεδα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Τα κράτη είτε αποτελούν τους άμεσους είτε τους έμμεσους δρώντες θα πρέπει να διατηρήσουν καλές διακρατικές σχέσεις βασιζόμενες στην συνεργασία, την διασύνδεση σε οικονομικές και πολιτικές συμφωνίες, έτσι ώστε με αφορμή τους ενεργειακούς πόρους της ανατολική λεκάνης να αποτελέσουν τον μελλοντικό διάδρομο ενεργειακής διασύνδεσης που θα θέσει το τέλος στο μονοπώλιο των πόρων. Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί πως η ενεργειακή ασφάλεια είναι μια επίκαιρη θεματική που κεντρίζει το ενδιαφέρον των μελετητών και γεννά συνεχώς απορίες και ερωτήματα ικανά να αποτελέσουν πρόκληση για περαιτέρω ανάλυση και διερεύνηση στο μέλλον.

5.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα και μελέτη

Σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί η επίδραση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο θα αποτελέσει φλέγον ζήτημα για πολλά έτη ακόμη. Γι’ αυτό, στόχος θα πρέπει να είναι η ανεύρεση πλουτοπαραγωγικών πηγών, κοιτασμάτων και ανανεώσιμων πόρων. Η έλλειψη των πόρων έχει καταστήσει αναγκαιότητα την ανεύρεση, εξόρυξη και τροφοδοσία ενεργειακών πόρων ειδικότερα της Ευρώπης, της οποίας το μεγαλύτερο ποσοστό εισαγωγών ενέργειας βασίζεται στο ρωσικό μονοπώλιο.

Η θέση της Ελλάδας που αποτελεί συνδετικό κρίκο λόγω της γεωγραφικής της τοποθεσίας θα πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί κίνητρο με στόχο την αναβάθμιση της. Συγκεκριμένα η Ελλάδα, ως άμεσα επηρεαζόμενη μπορεί να διατηρήσει σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής φιλελεύθερες ιδέες θέτοντας στο επίκεντρο την θεματική της ενέργειας για την ενίσχυση της διασύνδεσης, της συνεργασίας, της αλληλεξάρτησης στη

βάση οικονομικών συναλλαγών που οδηγούν σε οικονομική ανάπτυξη και αναβάθμιση των υποδομών. Τα ενεργειακά αποθέματα της χώρας μπορεί να αδυνατούν να προσφέρουν την αυτάρκεια, ωστόσο, η μείωση της ενεργειακής εξάρτησης και η επιδίωξη της αυτονομίας θα μπορούσε να αποτελέσει επιδίωξη με τη χρήση νέων μέσων ενέργειας, όπως της αιολικής και της ηλιακής ενέργειας σύμφωνα με το πρόγραμμα της Πράσινης ενέργειας που βρίσκεται στο επίκεντρο της Ευρωπαϊκής Ατζέντας με απόρροια την οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη. Τέλος, η διατήρηση της σταθερότητας με την ενίσχυση ειρηνευτικών μέσων για την επίλυση διαφορών και την πρόληψη πιθανής κλιμάκωσης κρίνεται αναγκαία στην περίπτωση της γειτονικής Τουρκίας και των εντάσεων που υφίστανται κατά περιόδους στο Αιγαίο με δυναμική να επηρεάσουν τις εξελίξεις στο εύρος της Ανατολική Μεσογείου.

Η Ανατολική Μεσόγειος με τη σειρά της δίνει την δυνατότητα συνεργασιών, καθώς πλαισιώνεται από αρκετά κράτη. Η κατάσταση της περιοχής με την ένοπλη σύρραξη ανάμεσα στο Ισραήλ και στην Χαμάς είναι ρευστή. Η λήξη του πολέμου γεννά αμφιβολίες, καθώς η περαιτέρω εξέλιξη μπορεί να οδηγήσει στη συμμετοχή περισσότερων κρατών με επιπτώσεις που ενδέχεται να ανασχηματίσουν την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων όχι μόνο της ευρύτερης περιοχής αλλά και της διεθνούς σφαίρας. Έτσι, άμεσος στόχος μπορεί να τεθεί η ομαλοποίηση της κατάστασης μεταξύ των αντιμαχόμενων που θα ευνοήσει συλλογικά τα κράτη της ανατολικής Μεσογείου και η επίλυση νέων διαφορών με ειρηνικά μέσα με στόχο την παγίωση της ειρήνης που αποτελεί πρωτεύουσα προϋπόθεση για οποιαδήποτε αναπτυξιακή δράση, συνεργασία.

Τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι αναγκαίο να σταχυολογήσουν τις επιδιώξεις τους σκεπτόμενοι την δυναμική που προσφέρει η Ανατολική λεκάνη τόσο σε επίπεδο πλουτοπαραγωγικών πηγών όσο και σε δίοδο προς την Ευρώπη, έτσι ώστε να συνεισφέρουν στην παγίωση της ειρήνης και στη σύναψη συνεργασιών που θα οδηγήσει στην αναβάθμιση και την ανάπτυξη. Μάλιστα, το Ισραήλ ένεκα του πολέμου πρέπει να θέσει ως κύριος στόχο την λήξη του πολέμου με τρόπο που να αποφύγει ανεπανόρθωτες επιπτώσεις. Συναφώς, γίνεται αντιληπτό πως σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία τα κράτη αλληλεπιδρούν και αλληλοεπηρεάζονται. Ομοίως και στην ανατολική λεκάνη η κατάσταση ενεργειακής ασφάλειας της Ανατολικής Μεσογείου επηρεάζει καταλυτικά τα κράτη της περιοχής και ειδικότερα την θέση ‘κλειδί’ της Ελλάδας που αποτελεί τον ενεργειακό κόμβο προς την Ευρώπη.

6. Επίλογος

Είναι αντιληπτό πως οι διακρατικές σχέσεις των κρατών αποτελούν επιστέγασμα πολιτικών θεωρημάτων. Οι σχολές διεθνών σχέσεων και ιδιαιτέρως ο φιλελευθερισμός ως μοντέλο ανάλυσης που ακολουθήθηκε κατά την συγγραφή της εργασίας, συναντάται στις σύγχρονες πολιτικές πρακτικές των κρατών που βασίζονται στην συνεργασία, το ελεύθερο εμπόριο, την αλληλεπίδραση και την αλληλεξάρτηση των κρατών. Η υφιστάμενη κατάσταση ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο και η θέση της Ελλάδας απορρέει από την ανεύρεση των κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την κλιματική αλλαγή, και την ανάγκη κάλυψης των πόρων γεννούν την ανάγκη διερεύνησης νέων πλουτοπαραγωγικών πηγών με σκοπό την ενεργειακή αυτάρκεια και αυτονομία. Η συνεργασία των κρατών και οι συμφωνίες αποτελούν επιστέγασμα των καλών διακρατικών σχέσεων που ενισχύουν την ενεργειακή ασφάλεια.

7. Παράρτημα

Εικόνα 1. Chrysochou, G., and Siousiouras, P., (2014) The Cypriot and Israeli energy deposits in Southeastern Med. Available at: https://www.semanticscholar.org/paper/Southeastern-Mediterranean%3A-The-Case-Study-of-and-Siousiouras-Chrysochou/c73c701bd2019960928be2ac19713df3ffcf29bd/figure/0 (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 2. Bunker Ports News WorldWide, (2018) *Egypt dry natural gas production, consumption, and trade (2005-2016).* Available at: https://www.hellenicshippingnews.com/wp-content/uploads/2018/08/chart2-6.jpg (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 3. Theodoulou, N., (2022) *Eni- Total discovers large gas deposits in block six, reports say (updated)- CYPRUS MAIL.* Available at: https://tekmormonitor.blogspot.com/2022/08/eni-total-discovers-large-gas-deposits.html (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 4. Mofeed, J., and Deyab, M., (2015) *Map shows the sampling sites along Suez Canal- Egypt.* Available at: https://www.researchgate.net/publication/311717462_Monitoring_for_the_abundance_and_distribution_of_macroalgae_along_Suez_Canal_Egypt/figures (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 5. Energy Consulting Group, (2019) *Turkish proposed safe zone for Northeast Syria.* Available at: https://www.energy-cg.com/MiddleEast/Syria/Syria_Turkey_Kurds_ProposedSafeZone_Image1x1_Oct19_EnergyConsutlingGroup_web.png (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 6. Ingram, J., (2021) *Jordan's upstream blocks on offer.* Available at: https://www.mees.com/2021/4/16/oil-gas/jordan-plans-nine-block-upstream-offering/4e87ce40-9ea6-11eb-9bc9-3ba272e3a2d5 (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 7. Egypt Oil and Gas, (2018) *Energean to Buy 45% stake in Gaza Marine field*. Available at: https://egyptoil-gas.com/news/energean-to-buy-45-stake-in-gaza-marine-field (Πρόσβαση: 09 Δεκεμβρίου 2023)

Εικόνα 8. Eunice Group, (2023) *Σχέδιο GAP: Ενεργειακή σταθερότητα εξασφαλίζοντας τη διασύνδεση ενεργειακής μεταφοράς.* Διαθέσιμο στο: https://eunice-group.com/greece-africa-power-gap-interconnector (Πρόσβαση: 15 Δεκεμβρίου 2023)

8. Βιβλιογραφικές παραπομπές

8.1 Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών (2023) *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών σχέσεων.* Available at: https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon (Πρόσβαση: 18 Νοεμβρίου 2023)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμβούλιο της Ευρώπης (2023a) *Συνεργασία της ΕΕ σε θέματα ασφαλείας και άμυνας.* Διαθέσιμο στο: https://www.consilium.europa.eu/el/policies/defence-security (Πρόσβαση: 18 Νοεμβρίου 2023)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμβούλιο της Ευρώπης (2023b) *Στόχοι για το κλίμα και εξωτερική πολιτική της ΕΕ.* Διαθέσιμο στο: https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/climate-external-policy (Πρόσβαση: 14 Δεκεμβρίου 2023)

Έθνος (2023) *ΥΠΕΞ Αιγύπτου: Καταλύτης για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης η συμφωνία Αθήνας- Καΐρου*. Available at: https://www.ethnos.gr/Politics/article/255506/ypexaigyptoykatalythsgiathnenergeiakhasfaleiathseyrophshsymfoniaathhnaskairoy (Πρόσβαση: 04 Δεκεμβρίου 2023)

Ζαχαράκη, Μ. (2022) 'Προς καθορισμό ΑΟΖ η Άγκυρα; Ποιος είναι ο ρόλους του νέου Τούρκου πρέσβη στην Αθήνα', *Έθνος,* 10 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: https://www.ethnos.gr/opinions/article/228724/proskathorismoaozhagkyrapoioseinaiorolostoyneoytoyrkoypresbhsthnathhna (Πρόσβαση: 05 Δεκεμβρίου 2023)

Ηρακλείδης, Η. (2015) *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική.* Διαθέσιμο από: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/6150/4/00_master_document_new-KOY.pdf (Πρόσβαση: 26 Οκτωβρίου 2023)

Ηρακλείδης, Α. (2019) *Διεθνείς Σχέσεις: Θεωρητικές προσεγγίσεις στα σύγχρονα διεθνή προβλήματα.* Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Καθημερινή (2020) *Επίθεση με drones εναντίον εγκαταστάσεων πετρελαίου και φυσικού αερίου.* Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/world/1063302/syria-epithesi-me-drones-enantion-egkatastaseon-petrelaioy-kai-fysikoy-aerioy (Πρόσβαση: 08 Δεκεμβρίου 2023)

Καθημερινή (2022a) *ΥΠΕΞ 3+1: Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ και ΗΠΑ εντείνουν τη συνεργασία τους με οδικό χάρτη.* Διαθέσιμο από: https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561849622/ypex-3-1-ellada-kypros-israil-kai-ipa-enteinoyn-ti-synergasia-toys-me-odiko-charti
(Πρόσβαση: 17 Νοεμβρίου 2023)

Καθημερινή (2022b) *Ρεβυθούσα: Έτοιμη η νέα πλωτή δεξαμενή φυσικού αερίου.* Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/economy/561986344/revythoysa-etoimi-i-nea-ploti-dexameni-fysikoy-aerioy (Πρόσβαση: 11 Δεκεμβρίου 2023)

Καθημερινή (2023a) *Τριμερής Ελλάδας- Κύπρου- Ισραήλ: Τα θεμέλια της συνεργασίας και το άνοιγμα στην Ινδία.* Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/562597429/trimeris-elladas-kyproy-israil-ta-themelia-tis-synergasias-kai-to-anoigma-stin-india (Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2023)

Καθημερινή (2023b) *Ισραήλ διακόπτεται η παραγωγή φυσικού αερίου από το κοίτασμα Ταμάρ.* Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/economy/international/562661944/israil-diakoptetai-i-paragogi-fysikoy-aerioy-apo-to-koitasma-tama (Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2023)

Καθημερινή (2023c) *Κομισιόν: Η δημοκρατία και το κράτος δικαίου υποχωρούν στην Τουρκία.* Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/world/562717225/komision-i-dimokratia-kai-to-kratos-dikaioy-ypochoroyn-stin-toyrkia (Πρόσβαση: 04 Δεκεμβρίου 2023)

Καθημερινή (2023d) *Ηλεκτρική Διασύνδεση Ελλάδας- Αφρικής (GAP Interconnector).* Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/economy/562312504/ilektriki-diasyndesi-elladas-afrikis-gap-interconnector (Πρόσβαση: 15 Δεκεμβρίου 2023)

Καραμπέκιος, Ν. (2012) *Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας: Πολιτικά και Τεχνολογικά ζητήματα.* Διαθέσιμο στο: https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/06/28_2012_-WORKING-PAPER-_%CE%9D%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%AD%CE%BA%CE%B9%CE%BF%CF%82.pdf (Πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2023)

Κόλλια, Φ. (2022) 'Μεγαλώνει ο ελληνικός διάδρομος φυσικού αερίου', *Energypress,* 2 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: https://energypress.gr/news/megalonei-o-ellinikos-diadromos-fysikoy-aerioy (Πρόσβαση: 11 Δεκεμβρίου 2023)

Κουσκουβέλης, Η. (2004*) Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις.* Αθήνα: Ποιότητα

Κωνσταντόπουλος, Ι. (2018) 'Πληροφόρηση και Ασφάλεια: Μια άρρηκτη σχέση', σε επιμέλεια Κεβόρκ, Η., και Κόλλιας, Χ. *Οικονομική της Άμυνας & της Ασφάλειας.* Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Λιανός, Β. (2019) *Ο ρεαλισμός και ο φιλελευθερισμός στις διεθνείς σχέσεις.* Διαθέσιμο στο: https://socialpolicy.gr/2019/12/%CE%BF-%CF%81%CE%B5%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B9.html (Πρόσβαση: 26 Οκτωβρίου 2023)

Μαγκλίνη, Η. (2004) 'Ο κατά Τζόν Ρώλς πολιτικός φιλελευθερισμός', *Καθημερινή,* 12 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο από: https://www.kathimerini.gr/culture/194213/o-kata-tzon-rols-politikos-fileleytherismos/ (Πρόσβαση: 26 Οκτωβρίου 2023)

Μικέλης, Κ. και Τρούλης, Μ. (2015) 'Τα κράτη, η επιθετικότητα τους και ο Mearsheimer: Μια συμπληρωματική ανάγνωση', *Το βήμα των κοινωνικών επιστημών,* IZ(65), pp. 34-53. Διαθέσιμο στο: https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2935195/file.pdf (Πρόσβαση: 25 Οκτωβρίου 2023)

Ναυτεμπορική (2021) *Το κοίτασμα στην Κυπριακή ΑΟΖ και η γεωπολιτική σκακιέρα.* Διαθέσιμο στο: https://www.naftemporiki.gr/society/146498/to-koitasma-stin-kypriaki-aoz-kai-i-geopolitiki-skakiera (Πρόσβαση: 23 Νοεμβρίου 2023)

Ναυτεμπορική (2023) *Τουρκία: Στη Μεσόγειο βγαίνει το γεωτρύπανο Abdulhamid Han.* Διαθέσιμο στο: https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1502776/toyrkia-sti-mesogeio-vgainei-to-geotrypano-abdulhamid-han (Πρόσβαση: 05 Δεκεμβρίου 2023)

Παπαδόπουλος, Π. (2021) 'Η τραγωδία της Κύπρου: Πώς γεννήθηκε το σύνθημα- σύμβολο 'Δεν ξεχνώ', *Καθημερινή,* 26 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561444811/i-tragodia-tis-kyproy-pos-gennithike-to-synthima-symvolo-den-xechno (Πρόσβαση: 21 Νοεμβρίου 2023)

Στυλιανού, Α. (2015) 'Το κοίτασμα Zohr της Αιγύπτου', *Energypress,* 1 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://energypress.gr/news/koitasma-zohr-tis-aigyptoy (Πρόσβαση: 04 Δεκεμβρίου 2023)

Σκλιάς, Π. και Φλούρος, Φ. (2019) 'Η αλληλεπίδραση ενεργειακής ασφάλειας και ενεργειακής πολιτικής κράτους: Η περίπτωση του Ισραήλ', σε επιμέλεια Α. Κλάψης, *Ειδικά θέματα διπλωματίας και διεθνούς οργάνωσης.* Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 209-231.

Τρούλης, Μ. (2019) *Foreign Affairs: The Hellenic Edition.* Διαθέσιμο στο: https://www.foreignaffairs.gr/articles/72134/markos-troylis/energeiakos-katalytis-stin-anatoliki-mesogeio Πρόσβαση: 15 Νοεμβρίου 2023)

Φωτιάδη, Ι. (2023) 'Ακούγιου: Πόσο επικίνδυνο είναι το πυρηνικό εργοστάσιο;', *Καθημερινή,* 30 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/world/562346032/akoygioy-poso-epikindyno-einai-to-pyriniko-ergostasio (Πρόσβαση: 06 Δεκεμβρίου 2023)

Χασαπόπουλος, Ν. (2022) 'Κοιτάσματα αερίου: Τι κρύβει στον βυθό η κυπριακή ΑΟΖ', *Τα Νέα,* 25 Αυγούστου. *Διαθέσιμο στο:* https://www.tanea.gr/2022/08/25/economy/koitasmata-aeriou-ti-kryvei-ston-vytho-i-kypriaki-aoz (Πρόσβαση: 23 Νοεμβρίου 2023)

Baylis, J., Smith, S., and Owens, P. (2011) *Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς πολιτικής.* Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο Α.Ε

Capital, (2022) *Ιστορική Συμφωνία: Ισραήλ και Λίβανος υπέγραψαν την οριοθέτηση των θαλασσίων συνόρων τους.* Διαθέσιμο στο: https://www.capital.gr/diethni/3677317/istoriki-sumfonia-israil-kai-libanos-upegrapsan-tin-oriothetisi-ton-thalassion-sunoron-tous (Πρόσβαση: 08 Δεκεμβρίου 2023)

Edwin van de Haar, (2022) *Κλασικός φιλελευθερισμός και φιλελεύθερος διεθνισμός.* Διαθέσιμο στο: https://www.liberal.gr/think-tanks/klasikos-fileleytherismos-kai-fileleytheros-diethnismos (Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2023)

Energypress (2019) *Πάνω από 1 δις κυβικών μέτρων μετέφερε στην Τουρκία ο αγωγός TANAP από τον Ιούνιο του 2018.* Διαθέσιμο στο: https://energypress.gr/news/pano-apo-1-dis-km-fysikoy-aerioy-metefere-stin-toyrkia-o-agogos-tanap-apo-ton-ioynio-toy-2018 (Πρόσβαση: 06 Δεκεμβρίου 2023)

Hellasjournal (2023) *Η περιοχή μας δεν μπορεί να αντέξει περαιτέρω αστάθεια, η Κύπρος είναι έτοιμη να συμβάλλει στην αποκλιμάκωση: Η ομιλία Χριστουλίδη στην διάσκεψη του Καΐρου.* Διαθέσιμο στο: https://hellasjournal.com/2023/10/i-periochi-mas-den-bori-na-antexi-peretero-astathia-i-kipros-ine-etimi-na-simvali-stin-apoklimakosi-h-omilia-christodoulidi-sti-diaskepsi-tou-ka%CE%90rou (Πρόσβαση: 23 Νοεμβρίου 2023)

8.2 Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Abbott, K. W., and Snidal, D. (1998) 'Why states act through Formal international organisations', *The journal of conflict resolution,* 42(1), pp. 3-32. Available at: https://www.jstor.org/stable/174551 (Πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2023)

Al-Saadi, S. A. R., Al-Hayali, A. A. A. and Waheed, M. H. (2022) 'The regional and international geopolitical dimensions of the Gibraltar region', *Res Militaris,* 12(2), pp. 4951-4966. Available at: https://resmilitaris.net/menu-script/index.php/resmilitaris/article/view/636/444 (Πρόσβαση: 21 Νοεμβρίου 2023)

Anadolu Agency (2022) *Egypt's natural gas exports climb to 8,4B in 2022.* Available at: https://www.aa.com.tr/en/energy/middle-eastafrica/egypt-s-natural-gas-exports-climb-to-84b-in-2022/37220 (Πρόσβαση: 18 Δεκεμβρίου 2023)

Aperc (2023) *Research and Analysis.* Available at: https://aperc.or.jp/activities/a.php (Πρόσβαση: 28 Νοεμβρίου 2023)

Bahnasy, M. (2022) *Democracy of Egypt: A paradigm of Western Imperialism.* Available at: https://harvardpolitics.com/democracy-in-egypt (Πρόσβαση: 02 Δεκεμβρίου 2023)

Barnett, J. (2001) *The meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the new Security Era.* London: Zed Books

Bonnafous-Boucher, M., and Pesqueux, Y. (2005) *Stakeholder Theory: A European perspective.* Available at: http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/61297/1/19.pdf#page=52 (Πρόσβαση: 11 Νοεμβρίου 2023)

Brownell, B. (2010) 'Emergent Materials for security, Energy, and the Environment', *Journal of Advanced and High-Performance Materials,* pp. 31-34. Available at: https://www.academia.edu/43417963/Emergent_Materials_for_Security_Energy_and_the_Environment (Πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2023)

Buckles, D. (1999) *Cultivating Peace: Conflict and Collaboration in Natural Resource Management.* Available at: https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/server/api/core/bitstreams/dbc95661-2566-4eec-8afe-a57501452061/content (Πρόσβαση: 10 Νοεμβρίου 2023)

Bunker Ports News Worldwide (2018) *Egypt dry natural gas production, consumption, and trade (2005-2016).* Available at: http://www.bunkerportsnews.com/News.aspx?ElementId=ba1bed52-18a8-46ca-b6cf-4cc3e7877e6d (Πρόσβαση: 16 Νοεμβρίου 2023)

Buzan, B. and Hansen, L. (1991) *The evolution of International Security Studies.* Available at: https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/buzan-the-evolution-of-international-security-studies-compressed.pdf (Πρόσβαση: 23 Δεκεμβρίου 2023)

Buzan, B., and Waever, O. (1998) *Liberalism and Security: The contradictions of the liberal Leviathan.* Available at: https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/bub02/ (Πρόσβαση: 05 Νοεμβρίου 2023)

Cahill, B. (2023) *Energy Market Implications of the Israel- Hamas Conflict.* Available at: https://www.csis.org/analysis/energy-market-implications-israel-hamas-conflict (Πρόσβαση: 08 Δεκεμβρίου 2023)

Cherp, A. and Jewell, J. (2011) 'The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration', *ScienceDirect*, 3, pp. 1-11. Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1877343511000583?via%3Dihub (Πρόσβαση: 07 Νοεμβρίου 2023)

Cherp, A. and Jewell, J. (2014) 'The concept of energy security: Beyond the four As', *Energy Policy*, 75, pp. 415-421. Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421514004960?via%3Dihub (Πρόσβαση: 08 Νοεμβρίου 2023)

Chifu, I. (2014) 'The liberal approach towards energy security through interdependence at risk', *U.P.B. Sci. Bull*, 76(4), pp. 257-266. Available at: https://www.scientificbulletin.upb.ro/rev_docs_arhiva/full621_233039.pdf (Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2023)

Connely, C. (2023) *How has the Gaza war impacted the East Med gas sector.* Available at: https://www.mei.edu/publications/how-has-gaza-war-impacted-east-med-gas-sector (Πρόσβαση: 21 Νοεμβρίου 2023)

Daily Sabah (2020) *Turkey's population exceeds 83 million in 2019.* Available at: https://www.dailysabah.com/turkey/2020/02/04/turkeys-population-exceeds-83-million-in-2019 (Πρόσβαση: 19 Δεκεμβρίου 2023)

Dokos, T. (2007) 'Greek Security Policy in the 21st Century', *ELIAMEP Policy Paper,* 9, pp. 1-43. Available at: https://www.files.ethz.ch/isn/39785/PP07_09_ENG.pdf (Πρόσβαση: 17 Νοεμβρίου 2023)

Emmanouilidis, C. (2019) *Gas in Cyprus: Blessing or Curse?* Available at: https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Cyprus/Gas-in-Cyprus-blessing-or-curse-191948 (Πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2023)

Esily, R., Chi, Y., Ibrahiem, D. and Amer, M. A. (2022) 'The potential role of Egypt as a natural gas supplier: A review', *Energy Reports,* 8, pp. 6826-6836. Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352484722008800 (Πρόσβαση: 15 Νοεμβρίου 2023)

Energy Charter Secretariat (2015) *International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries.* Available at: https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (Πρόσβαση: 08 Νοεμβρίου 2023)

European Commission (2019) *The European Green Deal.* Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN (Πρόσβαση: 12 Δεκεμβρίου 2023)

Gerosideris, C. (2016) 'Climate Change as a security issue in the case of Greece and Q-mehtology', *Under Construction@Keele,* 3(1), pp. 30-43. Available at: https://viewer.joomag.com/under-construction-keele-2016-volume-3-issue-1/0435074001481876367?short& (Πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2023)

Graeger, N. (1996) 'Environmental Security', *Journal of Peace Research,* 33(1), pp. 109-116. Available at: https://doi.org/10.1177/0022343396033001008 (Πρόσβαση: 07 Νοεμβρίου 2023)

Hama, H. H. (2017) 'State security, Societal security and Human security', *Jadavpur journal of international relations,* 21(1), pp. 1-19. Available at: https://doi.org/10.1177/0973598417706591 (Πρόσβαση: 07 Νοεμβρίου 2023)

Human Rights Watch (2023) *Lebanon Electricity Crisis Exacerbates Poverty, Inequality.* Available at: https://www.hrw.org/news/2023/03/09/lebanon-electricity-crisis-exacerbates-poverty-inequality (Πρόσβαση: 08 Δεκεμβρίου 2023)

International Energy Agency (2020) *Israel*. Available at: https://www.iea.org/countries/israel (Πρόσβαση: 22 Νοεμβρίου 2023)

International Energy Agency (2021) *Turkey 2021*. Available at: https://www.iea.org/reports/turkey-2021 (Πρόσβαση: 06 Δεκεμβρίου 2023)

International Monetary Fund (2001) *Global Trade Liberalization and the Developing Countries.* Available at: https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/110801.htm (Πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2023)

Hainoum, I., Aldin, M., S. and Almoustafa, S. (2010) 'Formulating an optimal long-term energy supply strategy for Syria using MESSAGE model', *Energy Policy,* 38(4), pp, 1701-1714. Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421509008817 (Πρόσβαση: 07 Δεκεμβρίου 2023)

Kambas, M. (2023) 'Israel, Cyprus and Greece mull energy pacts- and yogurt', *Reuters,* 4 September. Available at: https://www.reuters.com/business/energy/israel-cyprus-greece-mull-energy-pacts-tap-regional-gas-2023-09-04 (Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2023)

Kenawy, E. (2016) *The economic impacts of the New Suez Canal.* Available at: https://www.iemed.org/publication/the-economic-impacts-of-the-new-suez-canal/ (Πρόσβαση: 01 Δεκεμβρίου 2023)

Khan, M. R. and Dhakal, S. (2022) 'Do experts and stakeholders perceive energy security issues differently in Bangladesh?', *Energy Strategy Reviews*, 42, pp. 1-10. Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X22000852?via%3Dihub (Πρόσβαση: 01 Νοεμβρίου 2023)

Kilinc-Pala, P. B. (2021) Approaches in Energy exclusive security: Theories of energy security and the dominance of realism, *Politics and policy*, 49(3), pp.771-794. Available at: https://doi.org/10.1111/polp.12411 (Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2023)

Kouskouvelis, I. (2019) *Thucydides on choice and decision making. Why war is inevitable.* London: Lexington Books

McGowan, F. (2008) 'Can the European Union's market liberalism ensure energy security in a time of 'Economic Nationalism?', *Journal of Contemporary European Research*, 4(2), pp. 90-106. Available at: https://doi.org/10.30950/jcer.v4i2.92b(Πρόσβαση: 10 Νοεμβρίου 2023)

Ministry of Energy and Mineral Resources (2021) *Oil and gas exploration opportunities in Jordan 2021*. Available at: https://memr.gov.jo/EBV4.0/Root_Storage/AR/EB_Info_Page/Oil_&_Gas_Report_2021.pdf (Πρόσβαση: 08 Δεκεμβρίου 2023)

Mohapatra, N. K. (2017) 'Energy security paradigm, structure of geopolitics and international relations theory: from global south perspectives', *Springer Link*, 82, pp. 683-700. Available at: https://doi.org/10.1007/s10708-016-9709-z (Πρόσβαση: 01 Νοεμβρίου 2023)

Nakhle, C. (2023) *Egypt's gas exports under threat.* Available at: https://www.gisreportsonline.com/r/lng (Πρόσβαση: 02 Δεκεμβρίου 2023)

NATO (2022) *Energy security*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm (Πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2023)

Pirnuta, O. A. and Secarea, D. N. (2012) *Defining the liberal concept of security: Liberalism and its impact on security systems.* Available at: https://www.afahc.ro/ro/revista/Nr_1_2012/Articol_Pirnuta_Secarea.pdf (Πρόσβαση: 07 Νοεμβρίου 2023)

Proedrou, F. (2015) *What is the Turkish Stream and why does it matter?* Available at: https://kedisa.gr/en/what-is-the-turkish-stream-and-why-does-it-matter (Πρόσβαση: 06 Δεκεμβρίου 2023)

Prontera, A. and Ruszel, M. (2017) 'Energy Security in the Eastern Mediterranean', *Middle East Policy*, 24(3), pp. 145-162. Available at: https://www.researchgate.net/publication/319532063_Energy_Security_in_the_Eastern_Mediterranean/citations#fullTextFileContent (Πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023)

Reuters (2015) *Cyprus and Israel agree to strengthen tie on energy, security.* Available at: https://www.reuters.com/article/cyprus-israel-idUSL5N1082ZD20150728/ (Πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2023)

Reuters (2019) *Turkey's gas exploration off Cyprus raises tensions.* Available at: https://www.reuters.com/article/us-cyprus-turkey-ship-timeline/timeline-turkeys-gas-exploration-off-cyprus-raises-tensions-idUSKBN1WT20L (Πρόσβαση: 23 Νοεμβρίου 2023)

Reuters (2022) *East Med gas could help ease Europe's energy crunch with right funding-officials.* Available at: https://www.reuters.com/business/energy/east-med-gas-could-help-ease-europes-energy-crunch-with-right-funding-officials-2022-10-14 (Πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2023)

Savu, L. M. (2021) 'Realism, Liberalism and Constructivism in the pursuit of security', *Strategic Changes in security and international relations*, 17(1), pp. 20-31. Available at: https://doi.org/10.53477/2668-2001-21-02 (Πρόσβαση: 01 Νοεμβρίου 2023)

Statista (2023) *Natural gas industry in Egypt – statistics and facts.* Available at: https://www.statista.com/topics/9924/natural-gas-industry-in-egypt/#editorsPicks (Πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2023)

Tagliapietra, S. (2017) *Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?*. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf (Πρόσβαση: 16 Νοεμβρίου 2023)

The Opec Fund for international development (2023) *Arab gas pipeline project.* Available at: https://opecfund.org/operations/list/arab-gas-pipeline-project (Πρόσβαση: 04 Δεκεμβρίου 2023)

Tekmor Cyprus (2022) Cyprus to export natural gas by 2026, energy minister says-KATHIMERINI. Available at: https://tekmormonitor.blogspot.com/2022/05/cyprus-to-export-natural-gas-by-2026.html (Πρόσβαση: 23 Νοεμβρίου 2023)

Telbami, S. (2002) 'Kenneth Waltz, Neorealism and Foreign Policy', *Security Studies,* 11(3), pp. 158-170. Available at: https://doi.org/10.1080/714005344 (Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2023)

Tsardanidis, C. (2019) 'Greece's changing role in the Eastern Mediterranean', in Z. Tziarras (ed) *The new Geopolitics of Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security.* Cyprus: Friedrich Ebert Stiftung, pp. 73-93

Varvasovszky, Z. and Brugha, R. (2000) 'Stakeholder analysis: a review', *Health Policy and planning,* 15(3), pp. 239-246. Available at: https://doi.org/10.1093/heapol/15.3.239 (Πρόσβαση: 10 Νοεμβρίου 2023)